

•

NÎQAŞËN FELSEFEYË 8.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

*Niqaşên felsefeyê 8.
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2013-Almanya-Berlin*

.
ISBN 968-1-940996-00-9

Pêşgotin:

Dîrok û hizra manî wê, di aslê xwe de wê, li herêmê wê pirr zêde wê girîng bê ku mirov wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Piştî demên kevnera ên herêmên mesopotamiya û ankû li kurdistanê û girêkê wê, pêşkeve û wê li ser temenekê hizrî û bawerî wê çerçoveyek hizirkirinê wê bi xwe re wê, pêşbixê. Manî wê, hizrên wî di awayekê de wê, mirov dibînê ku wê di xwe de wê, xwediyê awayekê zêde berfireh hevgrîtî di çerçoveya dîroka herêmê a ji mitra û zerdeşt û heta demên piştî jî bê.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê mani fahmdikê wê, di xate felsefeya yazdanî a ku ew pêşketîya de wê, demek wê jî wê bi wê re wê kifşbikê. Wekî din wê manî wê, di awayekê din de jî wê di demek aqil de wê, demek hizirkirinê a gerdûnî bi aqil û teoriya wê ya felsefeyî û hwd re wê, werênê ser ziman.

Pêvajoyên hizirkirinê ên bi manî re wê, zêde komplika û teorikî jî bin. Di wê çerçoveyê de jî wê, mirov dikarê bi wî re wê werênê ser ziman ku ew bi hizrên ku ew di wê temenê de wê, bîrên ser ziman re wê, pêvajoyek nû a xwenûkirinê wê li herêmê wê di wê çerçoveyê de wê, weke ku wê çawa wê zerdeşt piştî mitra wê pêşbixê ew jî wê di dema xwe de wê piştî wanwê pêşbixê.

Di wê rengê de wê hizrên manî û pêvajoyên wê yê pêşketinê ji gelek aliyên ve bi serê xwe û li ser temen û çerçoveya xwe ya pêşketinê û hizirkirinê wê pêwîst ku ew bi awayekê baş were fahmkirin. Têgîna manî a felsefeyî, bawerî û rewîstî a gerdûnî wê, pêşkeve. Manî di wê temenê de wê, di rengê de wê, pêşketinek mazin wê di dema xwe de wê bide çêkirin.

Di aslê xwe de wê dema ez li pêşketina manî û ya pêvajoyên pêşketina wî a piştê dihizirim ez wê kifşdikim ku ew hê layiqî xwe nebûya xwediyê fahmkirinekê. Ew hê gelek aliyên wî yên ku ew werina fahmkirin wê hê sergirtî bê.

Lê manî wê, demek weke demek helenî a li girêkê wê li mesopotamya wê bi hizrên xwe de wê bènê ser ziman. Bıqasî ku mirov ji kifşkirinên nivîsarên maniyan fahmdikê mani gelekî nivîsandîya û gelek nivîsên wî weke ku ne gihiştina roja me jî wê intibayek zêde xort wê bi mirov re wê çê bibê.

Li herêmên çînê, cazayirê li ‘tebessa’, misrê weke madinet madî û kellisê û hwd nivîsarên ku ew hatina dîtî wê di derbarê bawerî û felsefeya manitîyê de wê ne bi tememî jî bê wê hinekî rohnîyê lêbigirê. Di wê temenê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, weke van deveran wê gelek deverên din jî wê, nivîsarên maniyan ên ku ew hatina dîtî wê hebin.

Li vir wê, di wan nivîsaran de wê ji aliyê bawerî, teolojikî, civaknasî, çandî û bi têgînek gerdûnî ku ew çawa bi demê û pêvajoyên re wê pêşkeve û çawa wê pêvajoyên pêşketinê wê derbas bikê wê hinekî wê, têgihiştinekî wê bide me. Piştî wê di serdemên navîn de jî wê, serboriyên maniyan wê bibin. Mîna di wê xabatê de tenê giringî û giranî da hizrên manitîyê û mani ên weke bi felsefeyî û hwd ku ew bi dîmenekê werênima ser ziman. Lê ew aliyên din jî wê, di aslê xwe de wê, weke aliyna giring wê pêwîst bin ku ew werina hanin li ser ziman.

Manî wê dema ku mirov di nava hizrên wî de dihizirê wê, di temenekê gnostikî û dualitîkî de wê, bi çerçoveyek felsefeyî wê bê dîtî ku ew di wê de kûrdibê û dihizirê. Gelek mijarên bi hizrên manî re ku ew pêwîstî werina fahmkirin heta ku mirov li ser temenekê felsefeyî bi teorizekirinekê zêde kûr bi wê nehizirê û wê newênê ser ziman, di zane min de wê di hanîna wan a ser ziman û fahmkirina wan de wê hertimî wê aliyekê wê kêm weke ku wê bimênê.

Manî bixwe di dema xwe de wê dema ku mirov hizrên wî dixwênê wî weke ku xwestiya ku ew di temenekê teorîkî û felsefeyî de kûrbûnekê bi wê re li ser esasê fahmkirinê bi xwe re çêbikê. Mijarên ku ew dihilde li dest wê zêde bi teorîkî bin û wê di çerçoveya teorîkî de ên weke mijarên gîyanê, zêhnê, hebûn û têgihiştina wê bin. Di xabatên xwe yên weke ‘Rāzān’, ‘Zindagān’, û hwd de wê, di wê rengê de wê dîmenekê bi rengê hizirkirina wî re wê were dîtî. Di pirtûka wî ya bi navê ‘afrîn’ê (bi çînî jî wê ji wê pirtûka wî re ‘a-fû-yîn’ were gotin) de ku wê di wê de wê,

zanînên bawerî ên weke bi waazî û dûakirin wê di wê de wê hebin wê dîmenekê bawerîya xwe bi awayekê gnostikî wê bide me. Ev pirtûka mani a dûayan wê di nava nivîsên maniyên ên ku ew li madinet madî dihên dîtin de wê, were dîtin. Weki din wê di pirtûka nameyan ku ew ji nameyên wî yên hatina berhevkerin hatiya afirandin wê di wê temenê de wê, rêgez û rêyê bawerîya wî di wê de wê bi awayê wê re wê were ser ziman.

Çerçoveya maniyî wê, di awayekê de ku mirov wê dixwezê wê fêr bibê wê bi wê re wê dibînê ku wê çawa wê, di reng û awayekê de wê, li ser temenekê aqilê felsefeyî ê teorikî wê bi temenî wê were fahmkirin wê were dîtin. Manî di kosmolojiya xwe de wê serwer bê. Di wê temenê de wê, têkiliya mijar û bûyan bi aqilî wê çawa wê bi hev ve wê dênê wê di rengekê hizrî û aqilî û bi hişmendî wê ew wê çêbikê. Li ser wê temenê wê, karibê kêmesîyan kifşbikê û wan werênê ser ziman. Di derbarê dîroka mejuya berî xwe de jî wê xwediyê zanîne bê. Li ser wê temenê û bi wê hişmendiyê ew diafirênê û wê dênê ser ziman.

Biqasî ku em fahmdikin wê, mani wê, hem wê bi nivîsênê û hem jî wê biaxiftinên ku ew dikê û piştî ku wê bi navê wî ew axiftin wê werina qaydkirin û hwd re wê, gelek zêde wê hizrên wî yên ku wî hanîna ser ziman wê bibin. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, bixwezê ku ew pêvajoyek nû li ser wê kevneşopîya mitra-zerdeşt û hwd re wê, di dewama wan de wê pêşbixê û werênê ser ziman. Bi wê rengê wê, bawerîyên din ên li herêmê ku wê pêşkevin ên weke isewitiyê û hwd jî wê himbêz bikê û wê bigotinên bi nix re wê, ew û aligirên wî di waazên xwe de wê werênina ser ziman.

Maniti wê di hundurê nîv-milenyumekê de wê, bi serwerî wê li herêmê wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Wê di gelek bawergeh û deveran de wê, pêşketinan wê bide çêkirin. Di gelek bawergehên herêmê de wê bi navê wê, pirtûkxaneyên wê yên bawerî ên ku wê têgîn û têgihiştina wê di wan de wê were ser ziman wê bibê. Manitî wê bi wê re wê li herêmê wê weke çerçoveyek hişmendî a bi bawerî, felsefeyî, rewîstî û çandî ku ew hê jî divê ku ew nbi rastîya xwe re rast were fahmkirin bê.

Abdusamet Yigit

Destpêk: niqaşên felsefeyê 8.

Dema ku mirov bahsa felsefeyê û nîqaşkirinên wê bikê wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Felsefe wê, di demên kevnera de wê, bi teybetî li herêmên mesopotamya û ankû kurdistanê wê bi zerdeştîye re wê pêvajoyek wê ya giring a li gorî aqilê felsefeyê wê pêşkeve. Zerdeştî wê, di awayekê de wê, pêvajoyên wê yên fahmkirinê wê weke ku mirov dikarê wê bi hesanî wê, di awayekê de wê werênê ser ziman wê, di rengekê de wê, li herêmê rengekê hizirkirinê ê bi zêhnî wê pêşbixê. Bi zerdeştîyê re wê rengê pêşketina ku wê piştî felsefeyê bi gelekî piştî platon û aristo wê li ber bahre reş û girêkê wê bibê wê, bi çend sed salan berî bûna wê bi wê re wê bibê. Yanî zerdeştî van pêvajoyan berî demên kevnera wê di reng û awayekê de wê li herêmê wê bi temenê wê re wê bide jîyankirin.

Zerdeştî û berî wê mitrayî wê li herêmê wê pêşkeve û wê bandûra wê li herêmên li dorê jî wê bibê û wê pêşkeve. Di aslê xwe de wê, ew jî wê bi wê re wê di rengekê de wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Zerdeştî wê, di wê rengê de wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Zerdeştî wê pêvajoyên wê yên ku wê di demên kevnera de wê bi temen û awayekê têrzanînê wê bên jînkirin wê di wê temen û awayekê de wê, li ser hizirkirinek rewîstî re wê, pêşkeve û wê xwe bide dîyarkirin. Rewîst weke felsefeyê û di renekê felsefeyî de pêşketina wê û di wê temenê de afirandina aqil û renekê hizirkirinê ê lêpîrsîner wê, di aslê xwe de wê nîşanaka hinek aliyên din ên pêşketinê weke bi civakê û keseyetiyê û pêvajoyên wê re jî bê. Di wê temenê de wê, rewîst wê ji ali û awayekê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Zerdeştî wê, ji demên kevnera û pê de wê hin bi hin wê were dîtî ku wê aliyên wê yên rewîstî wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, dema ku wê rewîst wê bibê wê bijartinên wê di nava têngînên weke yên bi başiyê û nebaşiyê, sîyane û hwd re wê were kirin wê di wê temenê de wê êdî wê, di awayekê de wê weke renekê hizirkirinê wê bi wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Rewîst wê hinekî jî wê di wê temenê de dikarê wê fahmbikê ku wê nîşanaka pêşketinek bi civakî jî bê. Wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare rewîstê wê ji wê demê û pê de wê, giring bê ku mirov wê fahmbikê bê. Rewîst wê nîşanaka pêşketina hizrekê, felsefeyekê û hwd weke têngînek civakî, kevneşopiyî û hwd re wê, dikarê wê werênê ser ziman. Ber vê yekê wê mijare rewîstê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin wê, mijare felsefeyê wê bi tşkiliya hiş û zêhnê re wê, di wê temenê de wê, hin bi hin wê derxê li pêş. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Mijare rewîstê wê, di wê temenê de wê, dema ku wê, bibê wê li ser du rêgezên giring wê bibê. Yek wê bi rêgeza başiyê û vajiya wê ku ew jî hev cihê bikê û bi wê re pêname û jîyanbikê bê. Aliyê din jî wê, bi wê re wê, çawa wê, di renekê hizirkirinê de wê, li gorî têngînekê wê mirov wê bi keseyet bibê û wê bijî û hwd wê bi wê re wê, werênê li holê û wê bide dîyarkiriin. Têgîna kesên wê têngîna û ankû kesên wê baweriyê û yan jî kesên bi wê felsefeyê dijîn û hwd wê, di wê temenê de wê weke têngîna ku mirov dikarê di wê rengê de wan fahmbikê û werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê mijare salixkirinê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin.

Rewîst wê, dema ku wê di dewama felsefeyê de wê, pêşkeve û wê derkeve li pêş wê, hingî wê keseyetbûna wê felsefeyê wê di renekê de wê bi xwe re jî wê werênê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov

wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê mijarên zêhnî êdî wê li ser temenê başî û nebaşîyê wê bi wê re wê pêşkevin. Li ser wê temenê zerdeştî wê bahsa 'têgîna baş, hizra baş, kirina baş' û hwd re ku wê, zerdeşt wê, di wê rengê de wê bi wê re wê, bête ser ziman wê, derkeve li pêş.

Zerdeşt rêgezên civakbûnek menewî wê di wê temen de wê biafirênê û wê werênê ser ziman. Wê çawa wê bi wê rengê wê li gorî wê bê jinkirin û wê têgînên weke yên başî, girêdanî, sîyan û hwd wê çî û çawa bin wê bête ser ziman. Avêsta wê, di wê temenê de wê weke pirtûkek rêgezî a ku wê bi wê rengê wê çerçoveyek civakî bi xwe re wê biafirênê û wê werênê ser ziman bê. Pergale hizirkirinê a zerdeşt ku wî di avêsta hanîya ser ziman wê, di aslê xwe de wê çerçoveya wê piştre wê jî demên medîya wê zêde derbasî demên piştre wê nebê. Wê gelek aliyên wê bi beşên avêsta êmn winda re wê, di bin tariyê de wê bimênin. Ev wê piştre jî wê newina rohnî kirin. Aliyên ku wê, di awayekê de wê hewlbê dayin ku wê li ser wan aliyên di temene yekitiyekê de wê bi wê re wê werê hanîn ser ziman re wê bi têgîna mazdaismê re wê bê xwestin ku ew li ser wê re lê were lê hizirkirin.

Li ser wê temenê re wê bi gotinên tûj û hwd wê, bi dualiteya nava başî û nebaşîyê re wê ew wê di wê rengê de wê bê hanîn li ser ziman. Lê biqasî ku em fahmdikin wê, zerdeşt bixwe jî wê li ser têgînek felsefeyî re wê wan aliyên wê şîrovebikê û wê, di dewama wê de wê, li şûna redkirina aliyekê li leyha aliyên din wê, bixwezê ku ew wê di çerçoveya wê ya epistemolojîkî de wê, bi têgîna wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Wê dema ku em li rengê hizirkirina zerdeşt dihizirin em wê di rengekê vekirî de wê bi wî re wê dibînin ku ew wê dikê. Di nava felsefeya zerdeşt aliyê mazdayî wê li ser têgînek rewîsta baş re wê wê bê xwestin ku ew were fahmkirin. Lê di aslê xwe de wê, weke ku mirov wê bibîne wê piştre wê ne bi têgîna mazdaismê re bê û ne jî wê bi ya ahrimanismê re bê wê, di çerçoveya kûrbûnek bo fahmkirinê de wê li wan nêzbûn wê weke ku wê were dîtin wê nebê. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Çerçoveya qalibê hizirkirinê zerdeşt wê, di dîmenekê de wê bi bûhûrîna li demên piştre. Lê navarok û hundûrê wan qaliban wê ne bûhûrê û wê derbasî demên piştre wê, zêde nebê.

Ji wê aliyê ve wê, dema ku mirov li zerdeştîyê û aliyên wê yên felsefeyî dihizirê wê, di wê temenê de wê, ev wê bi zêlalî were dîtin.

Zerdeştî bi wê rengê ne tenê bi serê xwe bi têngînek weke baweriyekê dikarê baş were fahmkirin û ne jî ji aliyê xwe yê felsefeyî ve ew bi wê rengê baş hatiya fahmkirin. Ji xwe wê, di şîroveyên felsefeyî de wê, ti gotin, têngîh û fahmên ku wê aliyê felsefeya xwezayî ku wê di hundurê têngîna ahrimanismê de wê vêşarî wê hebê wê, newê dîtin ku ew bi wê were ser ziman jî.

Ber ku wê bi gotinên dijberî û xirab wê ew were pênasekirin wê êdî wê kesên ku ew weke kesên bi zane ku ew pênûsê bikardihênin jî wê ji aliyekê ve wê ew wê reng û kevneşopîya hizirkirinê ku ew afirîya wê dernekevina dervî wê. Wê di wê çerçoveyê de wê bi têngîna dualiteya başî û nebaşîyê re wê were hanîn li ser ziman û wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê bê xwestin ku ew were fahmkirin.

Ev wê weke aliyekê pirsgirêkî a di çerçoveya fahmkirinê de ku wê xwe bi wê re wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Ev alî wê biqasî aliyê din ê têngîna zerwanismê ku wê, weke têngînek *vajî wê dualiteyê* wê ji aliyekê ve wê bi têngînî wê carna wê were şîrovekirin û wê, di wê temenê de wê, zerdeştî wê li ser wê têngîna yekitiya zerwanî wê were bi temenkirin û fahmkirin û yan jî wê bi dualiteya ahriman û mazdayî wê bê hildan li dest û wê were fahmkirin wê, di dubendî û dudiliya ku wê bi wê re wê biafirê de wê, weke wê rengê temen pirsgirêkiya wê ew diafirê bê. Şîroveyên ku wê piştî dema zerdeşt wê, di temenekê dijberiyê li ser gotinên 'başî' û 'nebaşîyê' re wê werina ser ziman wê, di awayekê de wê, ji hinek awayên morfolojikî û etimolojikî ên bi wateyê re wê, bi têngîhiştin û têngînên avêsta bi xwe re jî wê levnekin. Di nêzîkatiya mecûsîyan de wê, ew wê hebê ku wê di xatekê û kevneşopiyekê de wê bi aliyê têngîna zerwanî re wê bi temen û têngînek monoteist wê werênina ser ziman. Wê li bin wê jî wê bitêngîna cewâtîyê ew wê werênina ser ziman. Lê ew li ser temenekê dijberî û redkirina aliyekê bi têngîna xirabî û nebaşîyê û hwd re wê nakin. Ew di kosmolojiyek hev tememkirinê de wê dixwezin wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Ji xwe li ser wê temenê berheviyên bi avêsta ên dema sasaniyan wê gelek kêr û kêmesî jî wê di wan de wê hebin. Heta ku em dikarin bêjin ku wê, ji ber hinek beşên wê ne dîyarbin di nava wê pêvajoya wê fahmkirina wê de wê, di fahmkiriinê de jî wê, ji gelek aliyên ve wê hem kêmesî di şîrovekiirînê de wê bibin û hem jî wê, di rengên weke şaş fahmkirinê û hwd de wê bibin. Mînaq zerdeşt gotina xirabiyê bi 'div' dihênê ser ziman û ew di wê temenê de wê bi etimolojiyekê dihê wê dihênê ser ziman. Lê di awayekê din de jî wê, div wê, weke hinek

zindiyên mitolojikî ên ku ew dibin û dikarin xirabiyê bikin jî wê werê dîtin. Lê li gorî têgîna zerdeştî wê, aliyê başî wê çendî wê karibê nebaş bibê wê vajî wê jî wê li gorî wî têgîhiştina wî raast bê. Ber vê yekê ew di wê temenê de wê, bi têgînek dîtbar ku mirov li xwe hayirmayi dihênê wê mijarê wê di wê temenê de wê hilde li dest. Weki din wê gotina drug wê bi heman rengê wê di renekê de wê bi wê re wê were dîtin. Ev bi têgîni di wê de dihên ser ziman. Li vir di aslê xwe de ku mirov gotina nebaşî û xirabiyê bi wê re wê dihilde li dest û wê hinekî lê dikolê wê bi wê re dibîne ku wê weke ku wê bi rengê bi temeneî reşkirin û bi wê rengê xirab nîşandin û hanîna ser ziman wê ne reng û şêwayekê avêsta bê. Avêsta wê, di wê temenê de wê, dualiteyê di nava jîyanê de wê bi dualiyên wê, biafirênê bi ahriman û mazda re. Dema ku wê jîyan û mirinê wê were kirin wê bi gotina 'jîyan û mirin ji aliyê gîyanên cêwî ve hatiya afirandin' wê were ser ziman. Di dewama wê de wê, xirabiyê, nebaşiyê li ser temenê hizirkirin, gotin û xûynîşandinê re wê, bê dîtin û wê were hanîn li ser **ziman**. Li ser wê temenê wê dema ku wê bahsa jîyanê, mirinê û afirandinê wê were kirin wê, ne tenê afirandin û dayinê wê bi mazda re wê di gathayan were wê hanîn li ser ziman. Her wusa wê, weke mazda wê bi ahriman re jî wê were hanîn li ser ziman. Mirov nikarê bêjê ku wê aliyê ankû ahriman ku wê weke aliyê 'nebaş' were pênasekirin ku ew ne xwediyê hêz û qûdreta afirandinê bê wî werênê ser ziman. Li ser esasê ku mirov ji nava têgînan gathayan wê weke hev ew bîna salixkirin. Lê wê tenê di weyn û rewşa wan ya serweriyê de wê, cihêbûn wê bi wan wê were ser **ziman**. Lê di herdû aliyên de jî wê temen û bingîhê kirinê bi xirabî werina şîrovekirin wê li gorî wê hebê. Ber ku wê tişt wê karibê wergerihê li ya vajî xwe li gorî wê. Minaq wê, çawa wê ya nebaş wê baş bibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û hwd. **Em hinekî li jêr li ser wê bisekin in ku wê çawa wê mijare zerwanismê ve aliyê wê rawastihin. Lê li vir di çerçoveya mijarê û destpêka wê de wê, li vir bi wê rengê wê kirpendina wê kirin jî wê weke aliyekê ve fahmkirinê e giring wê bi xwe re wê, di dewama wê de wê biafirênê bê.** Piştî pêvajoya zerdeştîyê û pêvajoyên wê yê pêşketinê û piştî wê derketina Manî wê bi serê xwe wê weke aliyekê din e giring wê xwe di çerçoveya mijarê de weke fektorna giring wê bide dîyarkirin bin. Manî wê, ji aliyekê ve wê bixwezê temenê hizirkirinê xwe li ser wê çerçoveyê dênê û fahmbikê û wê ji aliyekê din ve jî wê bixwezê ku ew rengê hizirkirina demê a ku ew dibîne û kifş dikê ku ew wê çawa wê bi ber yekitiyekê ve wê herê wê, di wê rengê de wê li ser wê bisekinê. Ev wê, Manî wê li ser têgîna

zerdeştîyê û encamên bi fahmkirina avêsta re ku ew têngîna yazdanî a mitrayî di rengekê û şîroveyekê de ew di nava hizirkirinên xwe de bi temen bikê û wê bi wê re wê, di wê temenê de wê, di reng û awayekê de wê werênê ser ziman. Li vir wê di aslê xwe de wê Manî wê bi serê xwe wê weke faktorek giring a ku ew pêwîsta bi rengê xwe di wê temen û çerçoveyê de were fahmkirin bê.

Mijare Manî wê hinekî di dewama wê de wê bi çerçoveya wî ya fahmkirinê û temenê wî yê etimolojikî re wê pêşî divê ku mirov hinekî li ser wî bisekinê. Di aslê xwe de wê Manî wê dema ku mirov li lê dinerê wê navê wî bixwe wê di kurdî de wê were wateya hizirkirin û ramanî û ankû aqilbûnê. Di awayekê din de jî wê dema ku em li ser têngîna dualiteya zerdeştîyê re empatiyekê bi navê Manî re dênin û wê bi wê re wê werênina ser ziman wê, di rengekê de wê, navê ahriyan bi koka 'man' ku wê were wateya hizirkirinê wê di reng û awayekê de wê weke ku wê taqabûlî navê wî bikê. Di wê temenê de wê, li ser wê re wê, weke ku ew hatibê bi navkirin wê, rengê têngîna û întîbayekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Lê li vir wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wî û navê wî re wê werênê ser ziman ku wê, wekî din wê di kurdî de navê manî wê, were wateya 'ya me', 'ya aîdî me', 'ankû bi têngînek morfolojikî li ser wê temenê watelêkirinê re weke bitêngîna 'yazdanê ez aîdî wî bim' jî wê wateyekê wê di wê temenê de wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide me.

Di wê çerçoveyê de wê, Manî wê, di aslê xwe de wê dema ku mirov li ser navê wî re li lê dihizirê wê weke aliyekê wî yê giring wê bi wî re wê kifşdikê.

Manî di nava hizirkirinên xwe de wê, weke navê xwe û weke wê rengê ku mirov dikarê navê wî bi navbikê wê, tevbigirihê. Li ser wê têngîna û temenê û întîbayê re weke ku navê manî weke navlêkirinek li ser zanebûn û pêvajoyên pêşketina wî re ku weke mertebeyekê ew gihiştîyê de jî bê. Wê di wê temenê de wê, têngînekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Ji dema Zerdeşt û heta ku wê were dema Manî wê di wê navberê de wê demek dirêj a bi sedsalan wê derbas bibê û wê di wê demê de wê, gelek pêvajoyên pêşketinê hizirkiirî û şêwayên fahmkirinê ên ku wê 'weke li gorî' wê werina pêşxistin û ser ziman û ankû di bin wê navê de wê werina kirin wê bibê.

Li ser wê temenê wê, piştî demên kevnara wê weke pêvajoyek nû a teybet bê bo rengê fahmkirina zerdeştîyê bixwe jî. Wê di wê temenê de

wê bi wê re wê, ew wê were dîtin ku wê, di dewama wê de wê, di aslê xwe de wê ev pêvajo wê, rengê fahmkirina zerdeştîyê wê bi têgînên ku wê êdî wê di wê de wê li ser temenekê rewîstî bi têgînên weke başî û nebaşîyê û afirandina aliyên başî û nebaşîyê vajî hevdû û hwd re wê bi wê re wê, di wê temenê de wê, xwe di rengê de wê bide dîyarkirin.

Em îro dikarin wê bi zelalî fahmdikin û wê werênina ser ziman ku wê di temenê dualiteya beden û gîyanê de wê, bi zerdeştîyên dema klasik û demên hinekî piştre de jî wê were dîtin ku wê nîqaşên berfireh wê were dîtin ku wê werina kirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser zima bê.

Nîqaşên li ser ser temenê beden û gîyanê wê di wê temenê de wê, êdî wê, di awayekê de wê, li ser hinek temenan wê bê kirin. Di wê temenê de wê, wê cûda û cûda wê weyna beden û laşê û her wusa funksiyonên wan wê were dîtin ku wê li wan wê were lê hizirkirin. Wê di wê temenê de wê êdî wê ew wê di wê rengê de wê were fahmkirin.

Di nava wê temenê de wê, piştî Zerdeşt ev nîqaş wê li ser temenekê gîyanî û hwd re wê, nêvî bi nêvî ku wê ji rengê felsefeyî dîr û ankû nêz wê bibin û wê, bên kirin. Di wan deman de wê, zerdeştî wê bi tememî wê, li ser temenekê kevneşopîyî wê bijî û wê afrînerîya felsefeyî a ku wê bi wê re wê di demên wê yên berê de wê were dîtin û wê temenê xwe jinûve û jinûve afirandina wê biafirênê wê hin bi hin wê ji holê rabê. Wê, nîqaşên felsefeyî wê têgînên statûqûyî ku wê bi kevneşopîyî wê werina kîrn wê bi wan wê pêşîya wan wê werina kirin. Li herêmê wê li dora sedsale 3' min berî zayîne pêşketina bandûra stoayîyan hinekî jî ku wê bandûra mitrayîyan û zerdeştîyan jî li wan wê hebê wê, hinekî wê weke bayekê hizirkirinê wê di wê temenê de wê rengê de wê weke ku wê di dîmen de biafirênê. Lê ew jî wê, li wê hêtê kevneşopîyî ê zêhnî wê bialiqê.

Ber vê yekê wê ew jî wê zêdeyî wê êdî wê pêşde neçê. Lê em wê dibînin ku wê piştre wê Manî wê dema ku wê were wê destbiavêjê van mijaran û ev mijar wê, bi zêdeyî wê weke mijarna ku êdî wê dema ku wê dest bê avêtin li wan wê weke wêretiyê bixwezî jî bin. Di wê çerçoveyê de wê Manî wê, dema ku wê hizrên xwe wê werênê ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê çendî ku wê kevneşopîyek hizirkirinê ji demên mîtra-zerdeşt û heta dema wî wê li şûn wî hebê jî lê di reng û awayekê de wê, ew jî wê, çawa wê, rengê fermî û kevneşopîyî ku ew di nava sasanîyan de bûya û ankû li herêmê pêşketiya wê, derbas bikê wê bikeve nava hewldanên wê de. Di nava gel de wê awayekê cihê wê were jinkirin. Lê li

qasrê wê awayekê din ê pirr ji wê cihêtir wê were jinkirin. Manî wê dibînê. Ew xwe li ya aliyê qasrê nagrê. Ew xwe li ya nava gel û awayên wê yên pêşketin û fahmkirinê digirê. Di wê temenê de wê xwediyê rengê fahmkirinê bê. Ya ku wê bê hinekî temenê cihê fahmkirina wî ya ji ya nava qasrê û hwd jî wê di wê temenê de bê.

Manî di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê weke nûqteyek ku ew mihtacê ji hev derxistinê bê. Ew gelek aliyên ku ew bi wî û hizirkirina wî re werina fahmkirin wê hebin. Lê Manî wê di wê temenê de wê ew aliyên wî yên ku ew werina fahmkirin wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke ku wê hê jî wê di reşiyê de wê bimênin.

Di mijara Manitiyê de wê, ber vê yekê wê di roja me de wê dema ku wê bahsa wî were kirin wê di wê temenê de wê, di rengê û awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwediyê wê rengê fahmkirinê bê. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwediyê wê temenê fahmkirinê bê. Manî di wê rengê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê wê bi wê re wê, di awayekê de wê, dikarê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Lê em wê dikarin wê di rengê de wê werênina ser ziman ku wê mijare Manitiyê wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê aliyên ku ew dixwezê ku ew pêşbixê wê weke ku mirov dibînê wê piştî wî re wê di dema keyên sasanî bahramê yekê, 'û ankû şapurê yekem de jî bê wê, çawa wê di nava sînorê wê kevneşopiyên xwe yên hizirkirinê de wê bidina fahmkirin wê, li ser wê re wê, bixwezin ku ew wî bigihênina pozisyonekê. Rengê pozisyona fahmkirina dema sasanî wê bi kortasî wê bi zerwan û ankû mazda wê li ser temen û mêylek di yekitiyek serdestî û giştî de wê, bê dîtin û hanîn li ser ziman. Di şîrovayên wê demê de wê, ber ku wê, weke hinek beşên avêsta wê kêmbin ji nava fahmkirinê wê, hinek kêmbin û ankû tenê wê bi awayekê fahmkirin wê bibê. Ji gelek aliyan ve wê ber vê yekê wê li ser şêwayê fahmkirina dema sasaniyan û avêsta û rengê wê yê têgihîştinî û hwd de wê, ne levkirin wê xwe bide **dîyarkirin**. Weke ku wê Robert Charles **Zaehner** wê xabate xwe ya bi navê 'Zurvan: a Zoroastrian Dilemma' de wê, bi awayekê wê balê bikişênê li ser wê, di çerçoveya giştîya zerdeştîyê de wê wê bi temenê fahmkirina zerwanî re wê, di rengê de wê, bi wê re wê di dema xwe de wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê weke ku em, ji demên berî wê jî wê dibînin wê, li ser temenekê xwezayî wê, têgîna ahrimanismê wê ji demên mitrayî û heta wê demê wê, di rengê de wê, serwer bê. Gotina 'mîhr' ku wê di nava kurdan de wê heta roja me wê bê bikarhanîn û wê weke ji wê demê

wê were ser ziman weke navêk yazdan wê, heta roja me wê, bi rengê 'mihrîwan', 'mihrîman' û ankû 'mihrîban' ku wê were ser ziman wê, di wê rewşê de wê, weke gotinek hevgerî a ku wê, bi temenekê felsefeya xwezayî û fahmkirina wê ya bi temenek baweriyî wê bê hanîn ser **ziman**. Ya ku manî di aslê xwe de wê, herê nakê jî wê di rengekê de wê ev bê. Li ser wê temenê wê mijare Manî û ankû tengezerîya manîyî wê êdî wê di wê temenê de wê bo wan wê di rengekê de wê rûbide.

Manî dixwezê hinekî kevneşopîyên ku ew ji dema mîtra û zerdeşt hena û cewher û rastteqîniya wê xate fahmkirina yazdanî diafirênê wan jinûve bivejênê û werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê li ser wê re wê dema ku ew di wê temenê de wê bihizirê wê hizrên wî sû wê aligiran li herêmê di nava gel de wê bibînin. Di dewama wê de wê mirov dibîne ku wê manî wê bi wê rengê wê tîgîn û hizrên wî li ser wê temenê wê zûtirin wê werina fahmkirin. Wê temenê de wê, di nava gelek de wê weke tîgînek baweriyî û hwd ku ew beremberê ya qasrê û ya kevneşopîyî ku ew bi fermî hatiya herêkirin wê êdî wê bi wê re wê bi demê re wê pêşkeve û wê derkeve li pêş.

Di aslê xwe de wê di nava gel de wê temenê wê jî wê hebê. Wê çendî ku wê weke tîgîn û hizrên Zerdeştî û di bin navê wî de jî wê ew wê were hanîn li ser ziman jî lê minaq xalkên kurdistanî wê weke ya xwe nabînin. Ber vê yekê bîrkinên ji demên û rengên hizrên berê ku wê weke 'yên mecûsîyan jî wê werina bîrhanîn' wê, di wê temenê de wê bal û heya wan wê bikişênê û wê di wê temenê de wê, baştirin wê bixwezin ku ew xwe li wê bigirin. Li ser wê temenê wê, weke tîgînek ku ew zêde zû pêşdikeve. Di aslê xwe ji aliyê şapûrê yekem ve wê dema ku wê Manî wê bibê qasrê û wê bixwezê li qasrê wî ragirê jî wê bi armanca ku ew di serî de wê bandûra wî bikê bin sehêta xwe de. Di wê temenê de wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ji tîgînên baweriyî û hwd wê zêdetirî wê weke ku wê were dîtin wê aliyên ramyarî wê zêdetirî wê derkevina li pêş û wê bandûrê li şewayên fahmkirinê û hwd wê bikin. Ev wê weke rewşek teybet bê ku wê, ku wê hem li ser aliyên felsefeyî û pêşligirtinên pêşketina wan wê biafirênê û hem jî wê ji aliyê baweriyî û hwd ve wê bi serê xwe wê temenê pêşketina wê ya xwezayî wê ji holê rabikê bê. Wê kifşkirinên ramyarî wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê derkevina li pêş. Wê di wê temenê de wê, kevneşopîyek olî a ramyarî ku sasanîyan pêşxistiya wê, di wê demê de wê, yekser wê aliqînên zêhnî û yên manî wê li wê bibin. Ev alî wê di serî de wê weke ku mirov wê dibîne wê, di

temenekê zêhnî û bîrdozî de wê weke aliyna wê xwe di dewama wê de wê bidina dîyarkirin. Manî van aliyan dibînê. Dibînê ku wê ramyarî û ol wê hin bi hin çendî û çawa hatiya gihandin li rengekê kevneşopîyî. Ber vê yekê ew dixwezê dervî wê di reng û awayekê de wê, çawa wê tevbigirihê weke ku em dibînin wê bi wê re wê tevbigirihê û wê bixwezê şêwayekê fahmkirinê pêşbixê. Di rengê ku ew li wê dihizirê wê weke ku ew dixwezê bi têgînek felsefeyî a xwezayî ku wê di demên klasik de wê weke bi ahrimanismê re wê were dîtin û ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê weke ku wê, ew li ser temenekê xwezayî û bi fahmkirinek xwezayî wê pêşbixê û wê derxê li pêş.

Ya ku em di wê çerçoveyê de di dewama wê de bi manî re dibînin wê ew bê ku ew bi israrî xwe ji wê rewşa ramyarî û kevneşopîya dûrbigirê. Lê ew wê jî dizanê ku wê, ew wê weke aliyekê ku wê derkeve hemberî wî jî. Ber vê yekê wê li ser ziman nêzîkatîya baş, gotina xweş û dûrûstîtiya xwezayî ku ew weke rêgezê bingihînê di temenê nêzîkatîya xwe de dide nîşandin wê bi wê re wê li rêveberîya demê wê nêz bibê. Li vir wê manî wê têgîhiştin û têgînen xwe wê di şêwayekê de wê weke ku mirov dibînê wê li ser nêzîkatîyên xwe re wê di wê temenê de wê bide nîşandin. Ev wê weke şêwa û rengekê gûharandiniyê ku ew dixwezê bide çêkirin wê bi wê re wê bîne ser ziman. Di aslê xwe de wê di wê çerçoveyê de wê hizrên manî ên ku ew dihênê ser ziman wê, di dewama wê de wê, dema ku ew bi kirinîyên xwe re dide nîşandin ku ew çawa wê rast bê û dixwezê bi encamên wê yên baş re wê, bide nîşandin û rawakirin. Manî di wê têgîhiştinê de ya ku wê bi gotinê wê, tenê wê dijberîyê wê bi xwe re wê biafirênê.

Manî, rengê zerdeştîtiya sasaniyan ku wan di temenekê hîyararşîyî ku wê bi kirpêndinên li ser zerwanî re wê di temenê yekitiyekê de wê zêdetirî wê li pêş bin wê beremberê wê, di ahengekê de wê dest kirpêndinên xwe yên weke pirryazdaniya weke bi ahrimanismê û mazdaismê û hwd re wê bikê. Li ser wê temenê wê ew wê, di çerçoveyek sazûmanî de wê bi wê re wê, di wê rengê de wê, bi zêdeyî wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de em dema ku li dem û pêvajoyên zerdeştîtiyê ku mirov bînerê wê dikarê wê bibînê ku wê dem bi dem wê rengên cihê êmn pêşketinê wê bi wê re wê derkevina li pêş. Di demên wên klasik de wê, bi zêde li pêşbûna bi felsefeyek xwezayî û li ser têgîna ahrimanismê re wê li pêş bê. Piştî piştî demên klasikî wê derketina li pêş têgin, kosmoloji û epistemolojiya mazdaismê wê bibê. Di wê temenê de wê, ev wê di

temenekê sermed de wê, bi zêdeyî wê xwediyê kirpendinên li ser hizir û fahmkirinê ên li hebûnê bin. Di demên piştî wan deman ên kevneriya wê de jî wê, di demên weke yên sasanîyan û berî wan ên axamanişîyan de wê bi zêdeyî wê kirpendinên di çerçoveya têkitiyek zerwanî ku wê bi wê re wê, li ser wê re wê, zerdeştî wê weke felsefeyekê yekxwûdayî jî wê, di wê temenê de wê were şîrovekirin û bê gihandin li rengekê fahmkirinê, epistemoloji û rengekê pêşketinê a bi demê re. Ev rengên pêşketinê ên bi demê re ku wê bibin wê, di dewama wê de wê, di aslê xwe de wê êdî wê, di wê temenê de wê, xwe bide dîyarkirin. Pirsgirêka nava zerdeştîtiya mecûsiyan û ya piştî a sasanîyan ku wê xwe di rengekê epistemolojikî û rengê fahmkirinê de wê bide dîyarkirin wê ji wê aliyê ve wê xwediyê temen û bingehê fahmkirinê bê.

Şîroveyên cihê ku wê di wê temenê de wê, bi hev re wê, piştî wê weke gelek şîrovevan û ankû dîrokzan wê weke 'pirsgirêkê' jî di çerçoveya zerdeştîtiyê de bi zerwanîsmê û hwd re wê werênina ser ziman jî wê di wê temenê de wê hin bi hin wê temenê wê biafirênin.

Robert Charles **Zaehner** wê xabate xwe ya bi navê 'Zurvan: a Zoroastrian Dilemma' de wê, bi awayekê wê balê bikişênê li ser wê nûqteyê û wê ji hinek aliyan ve wê bixwezê ku ew dîmenekê fahmkirinê ji van aliyan ve bide çêkirin bi fahmkirina dîroka hizir a zerdeştîyê re. Zaehner wê ji aliyê dûaliteya ahriman û mazdayi re wê weke ku wê bixwezê nêz bibê û wê fahmbikê. Lê mijare zerwanîsmê û dualiteya ahriman û mazdayi wê di wê temenê de wê hertimî wê weke aliyekê ku wê, li ser wê temenê wê bibê mijare lêpîrsinê jî. Heta wê demê wê ji demên axamanişîyan û heta demên sasanîyan wê, li ser temenekê dijberîya rewîstî a başî û nebaşîyê de wê, şîrove wê di wê temenê de wê werina kirin. Manî wê aliyê weke aliyekê ne li gorî mijare fahmkirina ahrimanîsmê û mazdayiyê di çerçoveya felsefeya zerdeştî de nêz dibê û ew li ser wê dûaliteya bi ahrimanîsmî û mazdayi re ku wê were hanîn li ser ziman wê, 'yek bêî ya din nabê' re wê werênê ser ziman. Bi gotinek din wê di temenê di nava hev de dijîn re ew wê, dixwezê wê werênê ser ziman. Ew dualiteya dijberî ku wê ji wî re wê were hanîn li ser ziman ew wê bi gotina 'ew di nava hev de dijîn' re wê bersivê bide.

Li vir têngîna Maniyî wê hinekî wê di awayekê de wê, cihê bê. Wê bixwezê ku ew wê felsefeyê û ankû doktrina zerdeşt ji nava lapên wê dijberîya ku wê bi wê rengê wê li ser wê re wê were pênasekirin rizgarbikê. Di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bîhizirê ser ziman ku wê, weke ku wê rohani di reşîyê de bijî wê bi heman rengê wê

reşî jî di rohnîyê de wê hebê' re wê, bi têtînek felsefeyî wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, li şûna bi dijberîyekê û cihêkariyekî û ankû cûdakirinê wê bi tevlîbûnek wan a li hevdu re wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, hizrên Zerdeştî ku ew dihênê ser ziman wê, li ser wê têtîna dualîteyê re wê, bi têtîna weke gîyan di laş de dijî û gîyan nikarê bêlaş bijî û an jî laş bi gîyanê dijî û laş nikarê bêgîyan bijî û hwd re wê di rengekê de wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, aliyekê din ê wê dijberîyê wê li ser temenê levkirin û ne bi dijberî wê, di wê rengê de wê bixwezê wê bikirpênê û wê di wê temenê de wê, weke aliyekê xwezaiya jîyanê wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev wê bi wê re wê, di wê rengê de wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin.

Manîtî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê piştî zerdeştîyê wê dema ku wê pêşkeve wê, weke têtînek demî ku ew bixwezê li gorî demê ew jinûve şîrovekirinê wê bikê bê. Wê awayên weke yên ku wê sasanîyan di qasrê de pêşxistina wê, di wê temenê de wê, li gorî wê weke têtîna ji hev cihê ên ranyarî wê li hemberî wê bimênin. Lê wê bi wê re jî wê kevneşopîyek xort wê bi demê re wê biafirê.

Aliyekê din ku wê weke ku wê Manî bi nêzîkatîya xwe re wê werênê ser ziman wê, bixwezê ew têtîna bawerîya zerdeştî bi felsefeya wê re wê jinûve bi vejenê û wê werênê ser ziman. Beremberê wê, weke têtînek giştî ku wê li ser temenê wê re wê, jinûve wê salixbikê û wê werênê ser ziman bê. Kevneşopîya sasanîyan wê tenê wê, li temenekê monist re wê, bi temenkirina weke ji destpêka zerwanismê ku wê bênin re wê, di yekitiyekê de wê bixwezîna wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Wê beremberê jî wê li ser wê têtîna dualisma zerdeştîyê ku wê qalibê wê, hildin wê, bi têtînek êde tûj a dijberî re wê, ew li ser têtînen rewîstî û hwd re wê bi temen bikin û wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê, ev wê, di wê çerçoveyê de wê, awayê ku ew diafirênê wê, êdî wê, di wê rengê de wê, weke di çerçoveyek yekxwûdayî de wê biafirê bê wê werênê ser ziman. Ev têtîna wê, bi wê rengê wê ji aliyekê din ve jî wê hin temen û çavkaniyên wê yên ji demên berê ên mitannîyan bi mitra û hwd re wê, hebê. Mitra ew yekiti bi gotina yazdan re wê, bi temen bikê û wê werênê ser ziman. Yazdanê mitra wê hinekî wê çavkaniya wê weke ku wê were dîtin wê ji aliyê ve wê, simegî'yê hûrîyan bê ku wê heta roja me wê weke çavkaniya 'şêx şems'ê êzîdîyên roja me jî wê di rengekê de wê biafirênê bê. Lê ev wê ne hemû alîyan wê bi xwe re wê, di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Ber ku wê di dewama wê kevneşopîyê de wê weke

aliyna wê yên din jî wê, di wê temenê de wê, bi têtî û çanda hebedê yazdana jin a hûrîyî ku wê di reng û awayê îştar de wê xwediyê bandûrê bê û heta ku wê temenê çanda kibela anatolia jî wê bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê biafirênê jî wê ew bê wê, ew jî wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê biafirênê.

Ev wê tenê wê aliyekê wê bê. Ber ku wê, di dewama wê çerçoveyek zêhnî û hişmendî wê di wê rengê de wê bi sazûmanî wê hebê û wê xwediyê wê temenê wê yê hizirkirinê bê. Di aslê xwe de wê mitrayîyan wê di wê temenê de wê, yazdanê wan wê dema ku wê şîrove bikin wê ber çî wê ew wê zêde mazin bibê û wê bigihîjê kosmolojiyê û têtîhiştinek teolojiyê û a berfireh. Ber ku ew wê, wan aliyan û gelek azmûnên din ên ku ew bûna wê bi wê re wê, di temenê de wê bigihênina şîroveyê û wê bi wan wê bo wê jî wê sêdbigirin. Lê ew çerçoveya sazûmanî wê bi wan re wê, di rengê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin û wê bi wê re wê derkeve li pêş.

Manî wê, di awayekê de wê, weke ku mirov wê dibînê ew ji hemû çavkaniyên herêmê sêdgirê. Wê pêvajoyên mitrayîyan bi rêya yên demê ku ew hê xort dijîn û heta zerdeştîyan jî wê bi wan re wê, têtîkîyên fahmkirinê wê dênê û wê wan wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, mirov dikarê wê bi wê re wê, di rengê de wê werênê ser ziman ku wê, li ser wê re wê, temenê hizirkirinê xwe wê werênê ser ziman. Manî dixwezê ku ew jinûve hinek vejinkirinan li ser temenê aqilê demê û pêşketinê re wê bi sazûmana hizrî, felesefeyî û baweriyî jî li ser wê temen û xate pêşketinê a kevî re wê dênê û wê werênê ser ziman.

Wê dema ku mirov van aliyên Manî li wan dihizirê wê dibînê ku wê rast bê ku mirov bêjê ku ew wê, ji çavkaniyên herêmê ên din jî wê di wê temenê de wê sêdwergerê. Lê Manî çavkaniya wî ya herêmê a mitrayîyî û zerdeştî ku ew dijîn wê, di wê rengê de wê, weke ku wê çawa ku wê zerdeştî wê piştî mitrayîyê re wê weke demek xwenûkirinê wê bibê wê Manîyî jî wê di çerçoveyek berfirehtir de ku wê bixwezê xwe pêşbixê wê li ser wê temenê wê bixwezê ku ew xwe bigihênê awayekê fahmkirin û têtîhiştinê.

Manî wê, di dema xwe de wê, di wê temenê de wê, weke têtînek herêmî a giştî wê, çawa di temenek gelemperî de wê, werênê ser ziman wê were dîtin. Di wê çerçoveyê de wê, aliyên ku wê pîr zêde wê manî ji wan sêdbigirê û wê werênê ser ziman wê bibin. Di çerçoveya pêvajoyên pêşketinê bi mitrayî û zerdeştîyê û hwd de wê, pîr zêde demna zêde tiş

û têr azmûn ên bi felsefe û zanîna wê re wê weke temenekê wî yê xort wê hebin. Li ser wê çerçoveyê ew wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, bixwezê ku wê şoreşek têgihîştinê wê bikê. Manî wê, piştî wî re wê hizrên wê li dora çar-sad salî wê, bi serwerî wê bijîn. Wê çerçoveyek wan ya sazûmanî û civakî wê di wê temenê de wê biafirê. Wê di dewama wê de wê, di temenê xwezayî de wê, bixwezê ku ew ew hilde li dest. Di dewama wê de wê, piştî mecûsîyan ku wê sasanîyan wê gelek dijber bi dualîteyên zerdeşt re pêşxistina Manî wê, nexwezê ku ew xwe li wan razênê. Ew dijberîyan wê çawa wê, di awayekê de wê, bi renekê din ên fahmkirinê wê hilde li dest wê werênê ser ziman. Gotinên Manî ên weke 'rêya rast', 'rastteqînî', 'kûrbûna di fahmkirinê' hwd de ku wê werênê ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê temen û çerçoveyek zêde berfireh a hizirkirinê wê bi xwe re wê werênê li holê û wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, manî wê hizrên wî bi temenekê gnostikî wê, were dîtin ku wê bi temenekê metafîzîkî wê li wê bihizirê. Manî wê, aliyê felsefeya zerdeştîyê ê ahrimanismê wê bi zêdeyî li ser temenekê xwezayî ew weke ku ew dixwezê di wê de kûrbibê û wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li ser wê bisekinê.

Gelek gotin ku wê bi renekê kevneşopîyî hatina bi watekiirin û wateyên wan di wê temenê de ew hatina herêkirin û ew bûna rengê fahmkirinê wê, di wê temenê de wê, li ser wan re wê, di renekê de wê, weke ku wê, bixwezê nerînek lêpîrsîner ew bi wan re pêşbixê. Di dewama wê de wê manî li wê dihizirê ku ew wê, hebûna jîyanê a bedenî û zêhnî wê, li ser temenê fahmkirinê re wê, ji aliyekê din ve wê bi wê rengê û çerçoveya fahmkirinê wê bikê mijare lê hizirkirin û fahmkirinê.

Di serî de ji aliyê gotinî ve wê gotinên weke yên başî û nebaşîyê ên li ser ahriman û mazda re ku wê werê ser ziman wê, ew wê bixwezê ku wê pêşî di temenekê rastteqînî û rast de ew wê bigihênê çerçoveyek fahmkirinê. Wê ber vê yekê wê, ew wê, li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Ew wê dema ku wê werênê ser ziman wê, bi itînayek ku ew ne bi dijberî gotinên xwe bi wan û navê wan re li hev bihûnê wê li wan bihizirê. Ev wê weke nêzîkatîyek fahmkirinê a cihê bê ji ya ku wê sasanîyan wê pêşbixê bê. Hizrên Manî wê, di wê temenê de wê, ji aliyekê din ve jî wê, bi awayekê wê gelek kevneşopîyên hizirkirinê, têgihîştin, hiş û fahmkirinên kevn wê weke ku wê jinûve wê şîyarîyê li wan pêşbixê, heyê bixwezê bide ser wan û wê di wê rengê de wê, çawa wê, di rengê wan yê berê de wê bikê ku ew di renekê de wê

werênê ser ziman. Mani di hizirkirina xwe ya bi zanînê de ew dikeve wê farqe têgîna dîtbariyê û bi wê re ew dixwezê ku wê, di wê çerçoveyê de ew di rengekê de wê, werênê ser ziman. Di mijare hebûna bûjenî û xwezayî û ya ne bûjenî û fîzîkî wê çawa wê were fahmkirin wê li ser wan wê bixwezê ku ew bihizirê û wan fahmbikê.

Pirsgirêka fahmkirinê a di nava zerwanismê û dualiteya cewîyan (ahriman-mazda) de

Di demên piştî zerdeştîyê de wê, ev alî wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê were dîtin ku wê derkeve li pêş. Mijare zerwanismê û kosmoojiya wê, di aslê xwe de wê çawa wê were fahmkirin wê, di wê temenê de wê weke aliyekê din ê giring wê xwe bi mijarê re wê bide dîyarkirin. Piştî dema medan wê di demên sasanîyan de û heta ku wê bigihijê dema Manî wê mirov dibînê ku wê mijare yekitiye û ankû zerwanîyê wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, derkeve li pêş.

Manî di dema xwe de wê, wê, vê aliyê wê weke aliyekê ku wê çawa wê, ji wê re wê di temenekê hevgrîtî de wê, şîrove û fahmkirinekê wê werênê wê bi zêdeyî wê alaqaqayê li ser wê nûqteyê wê bide nîşandin. Wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Manî, di wê temenê de wê, reng û şewayek cihê wê bixwezê ku ew di dewama wê de wê pêşbixê. Ew li ser temenê dijberîyê wê gotinên xwe wê ava nekê. Wê di wê temenê de wê, di temenekê din ê felsefeyî û ankû epistemolojikî de wê, mijarê wê hilde li dest.

Di wê temenê de wê, di çerçoveya encamên felsefeya xwezayî de wê, aliyên ku wê Manî wê di wê nûqteyê de wê derxê li pêş wê di wê temenê de ku wê, çawa wê, di rengekê de wê, di hevgrîtinekê û awayekê hevgrîtî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di mijare wê de wê, ji wê aliyê ve wê bi mijarê ve wê alaquadar bibê.

Di aslê xwe de wê mijare cewîyan wê di wê temenê de wê, dema ku ew wê were fahmkirin ew bixwe jî wê çawa wê were fahmkirin wê weke aliyekê din wê li holê bimênê. Mînaq nêzîkatîya zerdeşt wê cihê bê ji rengên têgînên ku wê piştre wê di rengekê de wê, were fahmkirin. Ji gathayên avêsta mirov fahmdikê ku ew di temenekê wê weke ku wê dijberî wê were ser ziman ew wê newênê ser ziman.

Ew di dema ku wê dihênê ser ziman wê di rengekê de wê çawa wê, di ahengekê hevdû tememkirinê de wê werênê ser ziman. Li ser temenê mahkûmkirina aliyekê wê bi wê re wê, nebê. Wekî din jî wê, di wê temenê de wê, wê gotina 'xirabiyê' û 'nebaşiyê' ku wê piştre wê bi navê

ahriman re wê, di temenekê 'şaytanî' de wê wê were şîrovekirin wê di wê temenê de wê, zêde wê mirov rastî awa û rengên bi wê rengê ên bi fahmkirina wê newê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di temenekê kosmolojikî û epistemolojikî de em dibînin ku zerdeşt wê li ser esasê hebûna jîyanê û pêvajoyên wê yên jîyankirinê de wê xwe bide dîyarkirin.

Li gorî ku em ji navaroka avêsta fahmdikin wê, herdû alî bo domandina jîyanê û fahmkirina wê hev temem bikin. Wê hev bi hev salixbikin û wê di wê temenê de wê, di renekê de wê hev di jîyanê û xwezayê wê de wê temem bikin. Dema ku em dihên dema Manî êdî Manî wê aliyê wê bi wê re wê kifşbikê û wê li ser wê re wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê nêzî mijarê bibê. Di felsefeya Manî a ku ew rengê wê xwe dide dîyarkirin de wê, li ser temenê di hev de kifşkirina tiştê wê hebê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, di hev de jîyankirinê û ankû bi têngîna tevlihevkirina wan di fahmkirinê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Gotinên weke 'reşî di rohnîyê de dijî' û 'rohnî jî di reşîyê de dijî' û hwd re wê werênê ser ziman. Ev wê, weke aliyekê wê yê din bê ku ew bi wê dixwezê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Manî di temenekê din de jî wê, li ser tekitîya yazdanî û dûalîteyê wê çawa wê di wê rengê de wê fahmbikê wê, serî li ser wê biwastanê. Di aslê xwe de wê, di wê rengê de weke ku me hinekî li jor li çend deveran hanî ser ziman wê, di nerînê de wê, têngînek yazdanî a yekîtî wê hin bi hin wê derxê li pêş. Di wê temenê de wê, dema ku em ji vê aliyê ve di felsefeya manî de kûrdîbin û di xwezîna epistemolojîya zanîna wî fahmbikin em zêdetirî bandûra têngîh û pêvajoyên pêşketinê ên bi hizirî ên mitrayî li ser wî dibînin. Ew di wê temenê de wê, di çerçoveyekê de wê, bi zerdeştî û mitrayîyê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Lê em wê dibînin ku wê derketina li holê û pêşketina pêvajoyên yekxwûdayîyê ku wê bibin wê ew nexwezê ku ew dervî wan û li ser temenê redkirina wan jî şîroveyekê pêşbixê. Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê, di ahengekê de wê, di nava dualîteya cêwîyan û ya yazdanî û yekîtiya wî ya bi serdestî û hwd de wê, çawa wê renekê fahmkirinê wê werênê ser ziman wê li wê bihizirê.

Li ser wê temenê wê, dema ku Manî dihizirê wê, 'rêgeza rednekirina pîryazdanîyê a ji demên berê xwe' wê, biparêzê û wê di renekê de wê ew wê jî wê di awayekê de wê weke ku mirov dibîne wê derxê li pêş. Weki din wê di wê temenê de wê, Manî wê tiştêkê din wê bixwezê ku ew

bi gotin bikê. Ew di temenekê teolojikî de wê, têngîna 'olperestiyê' wê di rengê de wê, derxê li pêş. Di wê warê de wê şîroveyên ku ew pêşdixê wê li ser wê temenê wê bi çerçoveya sazûmanek fahmkirinê a civakî re wê çawa wê werênê ser ziman wê li ser wê bisekinê. Di wê rengê de wê hîyararşîya wî ya ku ew bi wê li wê dihizirê wê, di rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê li wê bihizirê bê. Ji têngîna olperestiyê û şîroveyên ku ew di wê temenê de wê bikê wê bi wê re wê, çawa wê, di rengê de wê, bi wê re wê, pêşbixê wê li ser wê bisekinê. Wekî din wê di dewama wê de wê, dibînê ku ew bi şîroveyên xwe yên di wê temenê de wê bikê wê bi wan re wê, di wê rengê de wê çerçoveya sazûmanî ku wê di wê de wê çawa wê, ew wê wê têngîna yazdanî û têngihîştina cêwîyan wê di wê de wê, bi hev re wê fahmbikê wê li ser wê bisekinê.

Lê em wê dibînin ku wê, têngînek yazdanî wê, teybet wê, di nava felsefeya Manî de wê, rengê xwe wê bide dîyarkirin. Têngîna yazdanê sereka di nava felsefeya baweriyê a mitra de ku wê bi navê 'mîhr' were ser ziman û di avêsta de wê bi têngîna yazdan û ankû 'yazata' û hwd re wê were ser ziman wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ew wê, di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê, li wê bihizirê. Bandûra Mitrayîyan di wê warê de wê li ser temenê yekitiya xwûdayî ku wê bibê wê li wê temenê wê li ser wê bisekinê û wê weke temenekê hizirkirina wê bînê ser ziman.

Lê Manî di wê temenê de wê, dibînê ku wê dema ku wê yekitiya yazdanî wê derxê li pêş wê, karibê di rengê weke redkirina pirryazdanîya bi cêwîyan re were ser ziman pêşbixê û ankû bi aliyê din wê, di wê temenê de wê heman encamê bide. Ber vê yekê ew kosmolojîya avêsta a di ahengekê de ku wê zerdeşt wê li ser temenê bavkiya zerwanî û hîyararşîya wî ya li binî bi ber cêwîyan ve wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew li wê bihizirê.

Mecûsîyan wê di wê temenê de wê, şîroveyên ku wan pêşxistina wê di rengê de wê, di temenekê hevgrîtî de wê hewlbidin ku ew di nava herdû alîyan de wê pirsgirêkê bigihênina temenekê fahmkirinê. Lê di wê temenê de wan ew jî didît ku wê bo ku mirov wê, di temenekê baş de wê, hertimî wê fahmbikê wê hertimî wê felsefeya wan bi temenekê epistemolojikî wê pêşbixê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê mecûsîyan wê di şîroveyên xwe de wê, ahrîmanismê ku wê bi temenekê felsefeya xwezayê li ser

temenekê bûjenîparêzî û hwd wê bi temen bikin û wê werênina ser ziman. Aka manah´a ahrimanismê wê hinekî jî wê di wê temenê de wê xwediyê renekê fahmkirinê. Wekî din wê vohu manah´a mazda wê li ser temenekê jîyanîya bi hizirî a fahmkirinê ku wê karibê ji aliyekê ve wê taqabûlî felsefeya kirinê jî bikê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Aliyê vohu manah´ wê zêdetirî wê di temenekê fenomenolojikî de wê, xwediyê çerçoveyekê hizirkirinê bê. Zerdeşt wê, çerçoveya fahmkirinê wê werênê ser ziman wê, têgîna ´amasha-spenta´ wê werênê ser ziman. Ku ev wê were wateya kesê nemir û ankû kesê ku ew di wê zanîne de gihiştîya astek rûhanî a astbilind û yan jî weke kesê ku ew li nepeniyên gerdûnê bi zanîna xwe li wê waqif bûya wê werênê ser ziman. Di wê temenê de ew li ser wê temneê fahmkirinê ê bi kûrbûnê wê werênê ser ziman. Têgînên ku wî Zerdeşt wê di wê temenê de wê, di avêsta de wê werênê ser ziman wan, di serî de mirov divê ku wan ji du aliyan ve fahmbikê. Yek wê, ji aliyê epistemolojikî û zanînî ve bê. Aliyê din jî wê, di wê rengê de ku wê awa wê bigihîjê li renekê keseyetî ê weke bi wê zanîne û pêşketina wê re wê, li wê were lê hizirkirin. Ev aliyê weke gihiştina li keseyeta wê, di awayekê de wê, piştî wê hinek kesên ku wê, şîrove li ser wê bikin wê weke ku ew ew wê di rengê gîyanekê û û ankû feristeyekî û hwd de ew wê dihênê ser ziman wê şîrovebikê. Lê ev wê, di wê temenê de wê, di renekê gihiştina wê keseyetê û bi wê re mazinbûnê wê bi xwe re wê, di renekê de wê werênê ser ziman.

Manî wî hinekî jî wê weke ku wê li ser wê têgîna ´amasha-spenta´ re wê bimeşe û wê werênê ser ziman. Wê di wê rengê de wê, weke ku wê ji aliyê aligirên wî ve wê, were dîtin û şîrovekirin wê bi wê rengê wê weke keseyetekê wê were fahmkirin û wê were hanîn li ser ziman.

Di aslê xwe de wê manî wê, di dema ku mirov hinekî jî bi etimolojikî li ser navê wî re li lê dihizirê wê, di wê warê de wê hinek dîtinan wê bide me. Em pêşî divê ku wê hinekî ji wê vê aliyê ve wê werênina ser ziman. Piştî jî ji aliyê têgîna wî ya gnostikî, metafîzîkî, yekitîya yazdanî û pirrxwûdayîyî û hwd re di dewama hev de werênina ser ziman. Ev alî wê weke aliyna giring bin ku wê Manî wê li gorî xosletê demê û pêşveçûnên demê û hwd ve ku wê li wan wê bihizirê. Wê dema ku wê bahsa yekxwûdayîya Manîtîyê wê were kiriin wê hinek dordor wê bahsa bandûra xiristîyanîyetê a li wî were lêkirin. Lê di aslê xwe de wê têgînê wê mirov dikarê ji aliyê wê yê vajî ve wê bixwênê wê rasttir bê. Ber ku wê, bandûra manî li ser temenê wê kevneşopîya ku ew bi wê dibê wê çawa wê bibê wê zêdetirî wê, karibê ew bi wê re wê werênê ser ziman.

Ev alî wê weke aliyna encamî bin û ew dikarin bi serê xwe weke aliyna din ji aliyekê din ve jî bên kirin weke mijare lêkolînekê. Di mijara fahmkirina pêvajoyên Manîtiyê de wê, di wê temenê de wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê dema ku em li ser temenek etimolojikî li wî û navê wî dihizirê wê di wê temenê de wê hinek têngînên ku wê bide me wê hebê. Pêşî ji aliyê avêsta ve ku wê, taqabûlî têngîna 'manî' wê bikê û wê were wateya hizirkirinê, aqilkirinê, hşmendî û hwd wê, di wê temenê de wê li ser temenekê felsefeyek xwezayî bi ahrimanismê ve girêdayî mirov werênê ser ziman wê, bi navê wî ve wê girêdayî wê were dîtin. Di wê temenê de wê, di wateya xwe ya pêşî de wê, têngîna hizirkirinê wê navê manî wê bide me. Navê manî wê, weke ku wê, li ser wê temenê wê weke navekê piştî ku ew li astekê bilind bûya weke ku ew bidest xistiya wê were dîtin. Weke navekê laqabî ku ew li gorî xosletên wî yên pêşketî ku ew lê hatiya kirin wê weke ku wê mirov wê bi wî re wê dibînê.

Lê di aslê xwe de wê mirov dikarê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku manî wê, di wê temenê de wê, aliyekê din jî wê weke ku wê di kurdî de mirov dikarê wê bi wate bikê wê, were wateya kesê bi nerên û ankû 'nerîna hatîgirtin' û hwd jî wê karibî bi wî re ew were fahmkirin.

Di dewama wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, ev bi navlêkirin wê di serî de wê li ser temenekê xwezayî û ankû felsefeya xwezayî wê, di wê temenê de wê were lê kirin. Manî di temenekê xwezayî de wê, di wê rengê de wê zêdetirî wê dêmenekê fahmkirinê wê bi hizrên xwe re wê, werênê ser ziman. Ew wê weke ku wê di nava kurdên maniyî de wê were ser ziman wê 'bi rengê jîyanî wê di wê temenê de wê bihizirê û wê werênê ser ziman.' Li ser wê temenê ew dihizirê û ew hizrên xwe dihênê ser ziman.

Hizirkirina li navê manî wê wateyek wê ya din jî wê ji wê têngîna felsefeyî a xwezayê wê bi xwe re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin ku mirov wê ji wê fahmbikê. Di dewama wê de wê, dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê, manî di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke ku wê manivanên kurd wê werênina ser ziman wê, 'ji serî hata binî wê nerîn' bê. Lê di wê temenê de wê ev gotin wê dema ku wê were ser ziman wê di temenê menewiyetê de wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê maniyî wê weke têngînekê wê bê dîtin. Manî di nerîna xwe de wê, di awayekê de wê dema

ku ew reng û şêwayê kûrbûna wî ya bi aqil lê were nerîn bi du xosletên serekeyî mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Aliyê pêşî wê di wê temenê de wê li ser temenê dîtbarî, hebûn û rewşa fîzîkî a xwezayî û bi reng û mengên xwe yê ku ew hena bê. Ev alî wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê, aliyê hebûna fîzîkî, bi destpêk û dawî a xwezayî wê di rengekê de wê li berçav bigirê û wê bi wê re wê bibê xwediyê temen û awayekê hizirkirinê.

Di dewama wê de wê weke aliyê wê yê din jî wê, di wê temenê de wê tişta ku mirov wê dibînê wê çawa ew were fahmkirin bê. Wê dîmeneê ku mirov wê bi wê tiştê û ankû hebûnê re wê dibînê ew wê, weke aliyekê û dîmenekê wê yê ku ew were fahmbikê ê serrû wê dibînê. Di wê de kûrbûn wê weke aliyên wê yê din ên ku mirov wê di wê rengê de wê, karibê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare kûrbûn û serrûbûnê wê, di wê temenê de wê, weke mijare di dewama hev de wê, bibînê û wê, di wê temenê de wê asta ku mirov bi fahmkirina xwe ku ew çendî bi kûrbûnê ghişitina li wê bû jî wê ji wê wîrdetirî wê hebê. Di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê dema ku wê, aligirên maniyî wê li kurdistanê wê li lê bihizirin wê di wê temenê de wê, navê manî bixwe wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê li lêbihizirin û wê weke temenekê di wê de bi kûrbûnê û ghişitina rastîyên rastteqîn wê bibîn û wê di wê rengê de wê bixwezin ku ew wê fahmbikin û wê werênîina ser ziman.

Di mijare manî û fahmkirina ji jê de wê, di wê temenê de wê, bi wî û navê wî re wê li lê were lê hizirkirin. Manî di awayekê de wê, di nava zerdeştîyan û gel de wê, xwe pêşbixê û wê di wê temenê de wê, bi wê rengê wê, di rengekê de wê, bigihijê fahmkirina xwe. Wekî din ew li herêmê hemû digerihe û hemû rengên fahmkirinê ên ku ew lêmzêde dihên ser ziman wan dibînê û wan jî kifşdikê. Di wê temenê de wê, ew wan ji xwe re wê, bikê weke çavkanî.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinên manî wê di wê temenê de wê, xwe di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Weki din wê dema ku mirov li navê manî dihizirê wê di wê temenê de wê weke ku mirov wê di nava wê têngîna felsefeya zerdeştî de wê, dibînê wê weke di çerçoveya têngîna amasha-spnetayî de wê têngînek wê bi wê re wê were dîtin. Wê li ser 'man' ku wê navê yazdanîya ahrimanismê wê

were ser ziman ku wê, were wateya 'mirovê xwe dayî hizir', 'mirovê gihiştî', 'mirovê lê gihiştî', 'mirovê xwedî nerîn', 'mirovê bi şîrove' û hwd wê di wê temenê de wê bi gelek wate û rengên fahmkirînê re wê karibê ew were fahmkirin û ew were hanîn li ser ziman.

Di nava felsefeya zerdeştîyê de wê ji ber têkiliya nava cêwîyan û hwd de wê hertimî wê têgîn û têgihiştinek xort a ahengî û ankû 'balansê' ku wê di nava aliyan de wê bibê û wê, di fahmkirinê de wê, were esasgirtin wê hebê. Di wê temenê de wê ev têgîn wê ti carî wê nehêlê ku wê tenê wê bi aliyê ve wê, xwe bi tememî di awayekê de wê bi tenê bi sînor bide hiştin û wê pêşîya mirov bigirê ku wê mirov wê di ya xwe ya ku ew yekalî de ew israr bikê ku ew tenê xwediyê wê ya rast a, bê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê pêşî di wê temenê de wê bi navê manî û berî wî bi navê felsefeya zerdeştîyê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di çerçoveya felsefeya zerdeştîyê de ku mirov bihizirê wê dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê di serî de wê werênê ser ziman ku wê, felsefeya zerdeştîyê wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê aliyê re jî wê bide dîyarkirin. Felsefeya zerdeştîyê wê di wê temenê de wê, weke ku wê, mirov dibînê wê, navên weke 'spenta', 'mainyu', 'amasha' û hwd wê, weke nav û têgîna giring ên felsefeyî ên di wê de rengên fahmkirinê ku wê biafirênin bin. Ji aliyê felsefeyê ve wê dema ku mirov nêz dibê wê zêdetirî wê temenekê afrîner ê fahmkirinê wê di wê rengê de wê biafirênê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Piştî dema Zerdeşt wê, ji demên sasanîyan û pê de wê, felsefe wê zêde bi wê re wê, nebê. Wê demek weke ya serdema navîn wê, piştî zerdeşt wê bi dema sasanîyan re wê bi zerdeştîyê re wê di renekê de wê bijî û wê, di wê rengê de wê rengê xwe wê pêşbixê. Wê di wê rengê de wê felsefe wê, di awayekê de wê kirina wê dakeve asta jêrîn û heta ku wê ji holê wê rabê di nava hizirkirinên zerdeştî de. Wê tenê wê têgînên ku ew hatina kifşkirin û li gorî xwe bi sazûman hatina kirin li ser navê avêsta re wê bi fêrbûna wan re bi sînor wê temenê hizirkirinê wê biafirê û wê bi wê re wê di renekê de wê werê ser ziman.

Zerdeştîtiya sasanî wê di wê temenê de wê, di wê temenê de wê ji awa û temenekê felsefeyî dîr wê di reng û dîmenekê olî û bawerî de wê xwe di renekê de wê, di awayekê de wê, bide dîyarkirin.

Mijare rengê hizirkirina zerdeştîtiya sasanîyî wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê hinek rengên pirsgirêkên fahmkiirînê wê li gorî wê, rastîya avêstatîyê wê di xwe de wê bihawênê. Wê dema ku mirov wê

têgînên manî ên bi navê ‘olperestî’ û hwd dixwênê mirov di awayekê de wê bi hesanî wê kifşdikê. Wekî din wê têgînên wî yên bi navê “sernivîsa gernasana” û hwd ku mirov dixwênê wê weke di rengekê bertekî de wê, hinek têgîhên wê kifşdikê di nava têgînên demê de.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê were dîtîn ku wê zerdeştîtiya dema sasanîyan wê, bi teybetî wê, divê ku mirov wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wê, di awayekê de wê, ji gelek awayan ve wê xosletekê bi têgînên dewşîrmekirî û ankû di rengekê weke wê de wê, bi wê re wê, di awayekê de wê were dîtîn. Ya ku wê, di aslê xwe de wê, zerdeştîtiya dema sasanîyan heta ku wê bikê vajî zerdeştîtiya Manî û ankû ya berî wî de jî wê di wê temenê de wê temen û awayekê wê yê fahmkirinê wê hebê.

Di wê çerçoveyê de wê, dibînê ku wê, di wê de wê, çawa wê, di çerçoveya yekitiyek desthilatdarî de wê, li lê were lê hizirkirin wê mirov bi wê re wê dibînê. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê ser ziman bê. Di mijare hizirkirinê a zerdeştîyê de wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov wê hinekî li wê dihizirê wê, di awayekê dîyarî de wê newê dîtîn ku wê, tenê wê yazdanak wê were derxistin li pêş. Lê hin bi hin wê di nava zerdeştîtiya sasanîyan û ya dema wan de wê, bi hewldana fahmkirina rengekê hiyararşîyê ji zerwan li mazda û hwd re bi sînora wê, di awayekê de wê, were dîtîn û wê di wê temenê de wê, were dîtîn.

Di aslê xwe de wê, ev wê, weke rewşek ku wê, di wê temenê de wê, di dîmenê pêşketinê de wê weke hewldanak qatkirinê a wê têgînê jî bê. Wê di wê rengê de wê, dîmenekê wê bi xwe re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Wê ev di wê temenê de wê, dema ku mirov hinekî jî li ser wê têgîna zerdeştîyê bihizirê wê mirov dibînê.

Mînaq zerdeşt di gathayek xwe de wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. “Ez **ji te dipirsim** ey ahûra mazda bibêjê; yê çalakiya ji xwe bixwe çêkirinê bi wê bavê Aşa kî ya. Yê ku bireha roj û heyê afirand ki ya? Ey Ahûra mazda kî ya, yê afrînerê vohu manah? Kî Kşatriya bi rûmet bi amaiti re bi awa kir? Bi rêya van pirsan ey mazda ez tê digihim ku tuyê spenta mainyu weke afrînerê her tiştê yî û xismete ji ter dikim.” Wê di wan gotinan de wê, di wê temenê de wê, zerdeşt wê, di wê temenê de wê awayekê fahmkiirînê ê ku em dikaribin di rengekê din de wê fahmbikin wê bide me. Bo ku mirov wê di wê temenê de wê hinekî din jî wê werênê ser ziman wê dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman

ku wê dualiteya avêstayî wê, di temenekê de wê, dibînê ku wê, wê bi têkiliya nava cêwîyan re wê dibê. Hin gotinên ku wê piştî wê weke di wan gotinên avêstayî ku me li jor hanîna ser ziman ên weke ‘..ji xwe bixwe afirandinê’ ku wê werê kirpendin wê weke gotinek nîşandina ku wê avêstayî wê bi aliyê yekxwûdayî ve wê pêşketina wê were hanîn li ser ziman re jî wê were ser ziman. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di nava têgîna angra mainyu û spenta mainyu ku wê were ser ziman wê di çerçoveya têgîna madîyat û menewiyetê de wê, bi wê re wê werê ser ziman. Wekî din wê di wê rengê de wê, weke beremberê vohu manah mazda wê, aka manah’a ahriman wê werê ser ziman. Di dewama wê de wê, weke beremberê têgîna armaîtî wê ya trematay’ wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê, li rewşa avêsta binerê wê binerê ku wê xwediyê nerînek dualiteyî a temenî bê. Lê ev dûalite wê hinek xosletên wê yên teybet wê hebin ku mirov wan bi teybetî kifşbikê û werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare wê, xwe di wê temenê de wê, bi rengê fahmkirinê re wê xwe bide dîyarkirin. Di awayekê de wê, dema ku em di çerçoveya avêsta de wê hildina li dest wê li sr çend dîmenan wê dubare bi hev ve girêdayî hilde li dest wê hingî wê karibê temen û awayekê fahmkirinê bi xwe re bide dîyarkirin. Awayê pêşî wê, bi rewşa cêwîyan û dualiteya wan bê. Wê di wê temenê de wê, bi rengê salixkirinê di avêsta de ên bi wan ve girêdayî bê. Lê aliyên din jî wê, di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, çêkirina têgînek dijberî a di nava wan de bê. Wê di wê temenê de wê, weke ku me li jor li hinek deverna hanî ser ziman wê dijberîyek tûj ku wê di wê temenê de wê were ser ziman wê di nava wan de wê nebê.

Awa û dîmenê din jî wê li ser kosmolojiya zerwanîsmê re bê ku mirov wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê, di reng û awayekê de wê werênê ser ziman bê. Wê di wê temenê de wê, li nûqtaya jor a ser serê hemûyan wê zerwanîsm wê were bicihkirin û wê ji wî hiyararşiyîyek hebûnî wê bê pênasekiriin heta bûyina cêwîyan û dualiteya wan a di nava jîyanê de. Wê li ser wê re wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi wê re wê, di rengê de wê were ser ziman.

Di gelek rengên fahmkirinê ên demên kevnera de wê dema ku wê kosmolojiya mazda û ahriman wê werina şirovekirin wê weke herdu alî heryekê bi serê xwe weke aliyekê olî bê wê dî dîmenekê de wê, were dîtin û wê dîmenekê û awayekê di fahmkirinê de wê bi xwe re wê bidina

dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, temenekê gnostikî ê hizirkirinê ê pirr zêde berfireh wê bi felsefeyî wê bi xwe re wê di wê demê de wê biafirênin û wê, bidina dîyarkirin. Hinekî jî wê di wê temenê de wê bandûra wan a li felsefe û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê li ser temenê hebûn û nebûnê, bûjen û kirdeyê û hwd re wê, bi wê re wê, temen û çerçoveyek fahmkiirnê wê biafirênê.

Felsefe kengî wê, weke ku em di nava zerdeştîyê de dibînin wê rengê xwe wê bi aliyê mazda de wê bide dîyarkirin û wê, weke ahriman wê jîbîrbikê û wê bi wê re wê bihizirê? Wê dema ku wê hin bi hin wê felsefe wê, tenê wê bi temenekê fenomenolojikî wê li ser hizir re wê, were kirin wê weke ku me ji gotinên gathayî ên li jor hanîn ser ziman bi têngîna 'ji hizir ji xwe bixwe afirandinê' ku wê bahsa wê were kirin wê hingî wê hizir wê, weke çavkaniyek afireandinê wê di wê temenê de wê derxê li pêş. Ev wê, temenê hizirkiirnê ji xwezaya jîyanê êdî wê cardin wê weke ku wê dîrbikê. Di mijara hizirkirinê de wê êdî ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku mirov wê dibîne wê, were ser ziman.

Ev wê bi xwe re wê, di aslê xwe de wê çendî ku wê weke encama hinek pêvajoyên pêşketinê û tênginên felsefeyî ên ku wê pêşkevin wê bibê wê, dema ku wê pêşkevê wê encamên wê jî wê bi xwe re wê, ji aliyekê din ve wê, di nava hizir de wê, bibin û wê, xwe bidina dîyarkirin. Minaq wê, mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, piştî demên kevnera hem wê di nava felsefeya girêkî de jî û hem jî yên herêmên din de wê weke ku wê di rengekê de wê, hebûna bûjenî û fîzîkî wê, di rengekê de wê xewr bibê û wê, tenê wê weke bi tênginekê wê fahmkirina wê bibê.

Di dewama wê de wê, di wê çerçoveyê de wê, derketina li holê a aliyê hizir wê, di nava zerdeştîyê de wê, di wê çerçoveyê de wê, bi ji jîyanê derketina aqil û dîrketina felsefeyê li ser temenekê menewiyetê û hwd wê, di wê temenê de wê, êdî wê tenê wê aliyên hizirî û menewî wê ji dîtî ve wê were. Yên weke yên bûjenî û ankû madî wê ji nedîtî ve wê were.

Ev wê ji aliyê menewî wê ji mazda û bi jor bi ber zerwanî ve wê, xatek hizirkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Lê aliyê din ê weke ahrimanî û li ser temenê madiyetê ku wê bi heman rengê wê li wê were lê hizirkirin wê ji ahriman bi ber jor zerwanî ve wê xatek madîyetî û ankû bûjenîyî wê bi wê re wê were ser ziman wê ew wê, weke ku wê ji ber çav wê dîrkeve. Di demên piştî serdemên kevnera de wê, dema ku wê, dem were dema serdema navîn wê hin bi hin wê ew aliyê madî û ankû bûjenî wê were fahmkirin û wê di wê temenê de wê hebûna fîzîkî û bûjenî wê

were kifşkirin. Ev jî wê, weke aliyekê zor û bo têgihên mirov weke aliyekê 'teluke' jî wê were dîtin. Ber ku wê hertimî wê xirab wê were dîtin û nîşandin. Piştî wê ti kesek wê zêde wêre nekê ku tişteke xirab hati nîşandin ew dest biavêjîyê û wê werênê ser ziman. Wê hing ew jî wê bi wê rengê wê weke xirab bibê û ankû wê xirab bê nîşandin. Wê weke wê bibê wê were ser ziman.

Di nava avêsta de wê dema ku mirov li wê dinerê wê dibînê ku wê mijare hebûnê wê di renekê de wê, ji gelek aliyan ve wê têgînên ku wê werina bi wan salixkirin wê bibin. Zerdeşt di serî de wê, di wê temenê de wê li ser temenê hebûna mazda û têgînên ku ew li dora wî dihênê ser ziman re wê, werênê ser ziman.

Li vir em li ser temenekê etimolojikî wê hinekî li wê bihizirin û wê hinekî wê werênina ser ziman. Di zane min de wê baştirin wê were fahmkirin. Piştî mirov dikarê di dewama wê de wê êdî wê bi aliyên din wê werênê ser ziman. Pêşî em dikarin ji navê 'ahûra mazda' wê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê weke ku mirov ji nava avêsta wê fahmdikê wê di navê ahûra mazda de wê, gotina pêşî a 'ahûra' wê di renekê pirranî a kesî de wê, were dîtin ku wê were bikarhanîn. Gotina weke 'ahûrîyên din' ku wê beremberê wê were bikarhanîn wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê têgînekê wê bi xwe re wê bide me.

Gotina *ahûra* ku wê aliyekê nav ahûra mazda wê bê dîtin ku mirov wê dikarê wê li ser têgîna etimolojikî û morfolojikî re wê hinek têgînan ji wê derhênê. Di wê rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di serî de wê bi morfolojikî wê bi koka 'hû' û ankû 'xû' re wê karibê beremberê koka gotina 'xwûdê' jî wê di renekê de wê bikarbênê û wê werênê ser ziman. Ev wê, di renekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman. Lê wateyek din wê bi etimolojikî û bi hesanî wê ji wê were fahmkirin. Ew jî wê li ser têgîna navî re wê weke beremberê navê 'ahûra' wê dema ku em li sr têgîna navê hûrîyan re wê li wê bihizirê wê, karibê wateya 'hûrîyek' û ankû 'ê ji hûrîyan' û hwd jî ew bi têgînekê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wekî din di nava mitolojiya hûrîyan de ku wê beremberê wê navê wê were mirov dikarê hinek pêjnên fahmkirinê jî wan kifşnbikê.

Di wê temenê de wê, navê ahûra ku wê karibê di wateya 'yê ji hûrî' û ankû 'yê ji hûrîyan' jî wê di wê temenê de wê were fahmkirin û li ser wê temenê re bi morfolojikî ku mirov karibê xwe bigihênê gelek têgînên

epistemolojikî û hwd wê bi wê re wê weke aliyekê din ê navê ahûra mazda ku mirov wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê.

Lê aliyê din wê dema ku em aliyê din ê navê ahûra mazda bi gotina 'mazda' bi tenê re wê li wê bihizirê wê di kurdi de wê beremberê wê têngîna 'mêzda', 'meyizendinek da', 'ji wê gihiştina nerînekê' hwd wê weke gelek têngînên ku mirov wê bi wê rengê wê li wê dihizirê wê têngînekê wê bide me. Wê dema ku em navê ahûra mazda di kurdî de wê bi giştîya wê weke 'ahûra mazda' wê hilde li dest wê, di wê temenê de wê, hinek têngînên din wê di wê rengê de wê bi xwe re wê bide me. Minaq wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di nerîna pêşî de wê, navê ahûra mazda wê wateya pêşî wê di rengê weke 'mêzendina ji yê hûrîyî hatî girtin' û ankû 'mêzdaka hûrîyî' jî wê dikarê wê bi wê re wê, têbigihê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, têngînek li ser hizirkirin û fahmkirinê re wê bi navê wî re wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Wekî din wê jî mirov dikarê di dewama wê de wê ji wê fahmbikê wê, bi wateya 'awûra mêzda' û ankû 'awûra ji mêzda' û hwd re wê di wê rengê de wê fahmbikê. Di wê rengê de wê, weke van têngînan ku mirov tê digihê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, di dewama wê de wê hemû bi temenekê epistemolojikî wê li ser dîtina bi hiş, hizirkirinê, dîtbarîya fahmkirinê, zanîne û hwd wê avabin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman.

Navê ahûra mazda, wê, di wê rengê de wê, dikarê wê weke ahûra li ser jîyanê û ankû nerîn û yan jî mêyze ji jîyanê girtî wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê, dikarê wê fahmbikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê fahmbikê ku wê 'nerîna dayî' ku wê di wê temenê de wê weke wateyek ku wê ji wê were girtin jî wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Minaq wê dema ku wê bahsa têngîna Armaiti wê were kiriin wê weke kesek li rex mazda jîya wê, di wê temenê de wê were ser ziman. Heta ku wê di hinek şîrovevînan mazdayî de wê weke 'keça mzda' jî wê *armaiti* wê were pênasekirin û armaiti wê navekê hûrîyî ku wê dikarê ji wê 'ya ku mirov wê dibîne û bi ber bi mirov ve dihê' û ankû di wateya 'ar' ku wê di wateya rewîst û ankû bawerîyî de wê were fahmkirin wê di wateya 'ar pêşî tê' û ankû 'armaya tê' û yan jî 'arma têt' û hwd re wê dikarê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, karibê di wateya pêşî giringî

dayina keseyet, bawerî, rewîst û hwd ku ew mirov bi wan bijî û di hişê wan de bê û hwd wê bi wê re wê karibê were fahmkirin. Yan jî wê dikarê wê weke tişteke temenî ku ew dibê û diafirênê wê bi wê re wê, dikarê werênê ser ziman. Di avêsta û di şîroveyên li ser avêsta de jî wê weke weke çavkaniya wê têgihîştinê jî wê di rengekê de wê were ser ziman. Li rex asha' wê were ser ziman û asha wê di avêsta de wê di wate têgîna rastteqînî û haqaniyetê û hwd de wê, were ser ziman.

Weki din wê di dewama wê de wê dikarê wê gotina 'ameret' wê werênê ser ziman ku wê, karibê di kurdî de beremberî 'a mîrît', 'amîrîtî', 'a meret' û hwd de jî wê werênê ser ziman. Wê dema ku em di wateya 'a meret'ê de wê werênê ser ziman wê di wateya li jîyanê mayinda mayinê wê bi xwe re wê di rengekê de wê di wateyê de wê werênê ser ziman. Di rengekê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê di avêsta de jî wê wateya nemiriyê de wê bi gathayan re wê were dîtin û wê weke xosletê nemirîya mazda ê giring wê di wê temenê de wê were pênasekirin û ser ziman. Weki din ku wê bi wê re wê karibê di avêsta de wê were kifşkirin 'haurvatat' wê di wateya tendurustî, başî, zaxmbûn û li xwe bûnê û hwd de wê karibê were fahmkirin. Di wê temenê de wê, bi xwe bûnê wê di wê rengê de wê, li rex wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, bahsa serwerîya ahûra mazda wê were kirin wê li ser van fektoran ku wê xwediyê serwerîyekê bê wê ji jê di avêsta de wê were bahskirin.

Di avêsta de wê weke aliyekê din wê têgîna asha ku me hinekî wê li jor hanî ser ziman wê were dîtin. Wê di wateya rastteqîniyê û ankû weke 'rêgeza rastteqîniyê' ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê di wê temenê de wê, weke têgînek giştî û ankû gerdûnî wê were dîtin û pênasekirin. Di wê temenê de wê asha wê di kurdî de wê gotina 'ash' û ankû arsh wê karibê were ser ziman û ev wê di wateya azman de jî wê karibê were fahmkirin. Di dewama wê de wê têgîna 'vahišta' mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ev jî wê karibê 'ya hatî hiştin' û ankû 'wa ya hatî hiştin' wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, di temenê têgîna 'ashavan' ku wê li wê were zêdekirin wê di wateya ya li ser rûyê ardê bi wê pêktê re wê, werênê ser ziman. Di awayekê de wê, di nava têgîna avêsta de wê, çar elemenên weke ax, ay, hewa û agir wê weke elementên bingihên bin û wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Li ser temenekê têgînî wê 'vahišta' wê têgînek weke dîyarbûnê, pêkhatinê û ankû ya 'herî baş' ku ew pêkhatî wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê li ser wê temenê wê bi têgîna asha re ku wê bi xwe re wê salixbikê wê bide

dîyarkirin ku mirov wê ji wê bi hesanî wê karibê wê fahmbikê. Asha wê weke rêgezê ku wê li gorî wê bi giştî wê were lê hizirkirin û wê were lê fahmkirin û hizirkirin bê. Bi wê rengê bi hizrên ku wê bi vohu manah´ re jî wê di çerçoveya hizirkirina wê de wê weke rêgezê lê hizirkirinê wê were dîtin. Di çerçoveya rêgeza asha de wê jîyankirina ku wê li ser temenê armaiti û ankû spenta armaiti re wê were dîtin. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê bi wê re wê, di wê rengê de wê, were dîtin ku wê di avêsta de wê di wê çerçoveyê de wê gotinên ku mirov kifşdikê wê di renekê de wê bi navê ahûra mazda ve wê werina girêdan û wê werina ser ziman. Lê minaq di avêsta de wê dema ku wê, gotina ´kşatra´ were ser ziman di wateya hêzê, serwerîyê û rêzaniya serwer de wê were ser ziman wê, di wê dikarê di kurdiya roja me de wê beremberê wê bi gotina ´giştîya li ser´, ´hêza te´, ´ki şer te´ de wê, fahmbikê. Wê di wê temenê de wê, kşatra bi gotina ´vairya´ re ku wê were wateya ya dihê xwestin de wê bê ser ziman û ankû ya rast dihê dîtin û xwestin de wê were dîtin wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin û wê were ser ziman.

Weke ku mirov di avêsta de dibînê wê ´kşatra´ wê di renekê de ku wê di gerdûnê de wê cihê kosmikî wê kifşbikê wê, di temenê fahmkirina wê de wê, pêşî weke ku wê were dîtin wê bi ahrimanismê re wê weke têngînek ku wê li wê were lê hizirkirin bê. Wê, weke têngînek ku wê bi wê re wê weke ku wê pêşî bahsa têngîna serwerîya ahriman wê biwê re wê bê kirin wê di dîmenekê de wê bi wê re wê, renekê fahmkirinê wê werê dîtin.

Di aslê xwe de wê di hinek beşên wê yên ku ew di wê temenê de wê weke gotin werina ser ziman de wê dema ku mirov li navarok, morfoloji û etimolojiya gotinên ku ew dihên ser ziman dinerê wê, di wê temenê de wê weke têngînek ku wê bi wê re wê di wê rengê de wê were ser ziman wê bi wê re wê were dîtin.

Têngîna serwerî û serdestîyê a ku wê bi wê re wê were ser ziman wê di çerçoveyek kosmikî de wê bi wê re wê, li ser rûyê ardê serwerî û jîyane ku ew bi wê hati avakirin û pêşxistin wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê qastkirin. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, serwerî û jîyane li ser rûyê ardê wê bi têngînek hişmedî û serwerî wê di kirdeya wê gotinê de wê di renekê de wê bi kosmolojiya ahrimanismê re wê pêşî wê di renekê de wê kifşdikê ku wê bi wê re wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê çerçoveya têgîna kosmolojikî a bi wê bi têgîna kşatra re wê were ser ziman wê di wê temenê de wê giring bê ku mirov wê hinekî li wê bihizirê. Piştî Zerdeşt ku wê di nava têgihên Manî de wê, têgîna *keyenîya yazdanî* a ser rûyê ardê û hwd wê, di wê temenê ku wê were ser ziman wê di rengê de wê weke ku wê xwe bisipêrê wê têgiha kosmolojiya kşatra.

Kosmolojiya têgina kşatra wê di wê rengê de wê, mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di rengê ku wê di nava kosmolojiya ahrimanismê de wê fahmbikê wê, di temenekê bûjenî, fîzîkî û hebûnî de wê jîyan û çerçoveya wê ya ku ew li ser rûyê ardê ew hatî avakirin wê bi wê re wê were qastkirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê kşatra wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di wê rengê de wê, weke gotinek kosmolojikî wê dema ku wê têgiha **keyeniya yazdanî** wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê weke têgihek keyenî ku wê di wê de wê, her tişt wê di awayekê de wê bi afirê û wê bi derfet bê ku ew were kirin wê li wê were lê hizirkirin. Ku em dîmenê têgiha bi gotina bihûştê û yê jîyane li dûnyê bi hevdû re bikê yekdîmen bi wê re li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê li ser temenekê hebûnî wê rengê têgiha kosmolojiya rengê jîyane ku wê bi kosmolojiya kşatra re wê were ser ziman wê di wê temenê de wê bi wê re wê were ser ziman. di wê rengê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, têgiha kşatra wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê rengê wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê, ev têgiha kosmolojiya kşatra wê weke aliyekê têgihî ku wê piştre wê bi kosmolojikî û gerdûnî wê li ser gelemperiyekê giştîyî wê dîmenekê wê yê fahmkirinê jî wê were afirandin. Lê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di dewama wê de wê, di aslê xwe de wê, zerdeşt wê dema ku wê di avêsta de wê, şîrovebikê wê çendî ku wê li cihna navê mazda û hwd jî wê bi wê re wê, werênê ser ziman lê wê dema ku wê li etimolojiya gotinên wî yên li ser wê nûqteyê binerê wê di temenekê bêali weke ku wê di çerçoveyek giştî de wê, bi têgînek objeyî wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, ev wê weke xatek jîyanî a pêşketinê ku wê bi serwerîya ahrimanismê wê pêşkeve. Wê piştre wê ji aliyê darazî ve wê çawa wê bibê û wê were fahmkirin, jîyankirin û hwd wê aliyê mazdayî wê bi nerîna zanînî û hişmendî û hwd re wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li ser wê temenê têgîna kşatra wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di awayekê de wê, dema ku mirov wê, li têngîna Manî bihizirê wê manî li jîyanê wê di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, di dîmenekê de wê weke ku wê çawa konfîçyus wê bi tian'ê wê weke modela lê hizirkirinê û ji wê gihiştina pergalek rewîstî û jîyanî li ser rûyê di nava mirovan de wê, bi Manî re jî wê têngîna kşatra wê di wê temenê de wê bi kosmolojikî û felsefeyî wê di wê rengê û awayê de wê weke ku wê temenekê hizirkirinê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di nêzkatiyên xwe yên bi watelêkirinê de wê, di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê bihizirê û wê bixwezê ku ew temen û çerçoveyek hizirkirinê bide dîyarkiriin.

Manî wê, navê wî weke navekê lêkirî a ku ew bi wê dihê dayin nîşandin ku ew derketiya li astek rûhanî a astbilind û weke gihiştîya gîyane nemir û hwd ku wê bide nîşandin wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di avêsta de wê, dema ku wê, têngîna mainyu wê li berçav bikê wê di wê temenê de wê li ser temenê hizir û aqilkirinê û di dewama wê de wê li hemû tiştê jîyanê bi aqilî serwer û waqif bê ku wê bi wê re wê were ser ziman wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê rengê de wê, navê Manî bixwe wê di wê temenê de wê di çerçoveya avêsta de ku mirov li wê bihizirê wê hinek wateyên ku mirov di wê temenê de ji wê derhênê wê hebin. Di serî de wê wateyên ku mirov ji wê derhênê wê li ser temenê hizirkirin û bi aqilê gihiştina zanîna hemû deman wê di wê demê de wê bi wê re wê, werê ser ziman. di nava destana kurdan a şahmaran de wê dema ku wê bi wê re wê salixkirinek bi zanîni wê were kirin wê weke 'hebûnek yazdanî' ku ew xwediyê zanîna hemû demên bûhûrî û ya demên ku ew were' jî bê. Di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Manî di wê rengê de wê, weke aliyekê ku wê bi wî re wê di renekê de wê weke ku mirov dibînê wê were lê hizirkirin. Minaq manî di şîroveyên xwe yên di bin navê 'sendokojinê' de ku wê bikê wê di wê temenê de wê çawa wê bahsa renekê jîyanê ê rohiyê di ronahiyê de wê bikê. Di aslê xwe de wê, dema ku wê bahsa têngîna Manî wê were kirin wê di wê temenê de wê, di hinek şîroveyên wê yên ku wê bi navê wî werina ser ziman weke pirtûkên wî, weke ku wê piştî wî di wan de wê leyistin û hinek sererastkîrîn wê were kirin wê dîmenekê wê bide me. Yek ji wan nivîsarên wî yên ku wê vê întîbayê wê bide me bi zêdeyî wê, bi şîroveyên wî yên ''şahbardanê' de ku wê were kirinê de wê were dîtin. Manî wê, dema ku mirov li navaroka şîroveyên wî yên nivîsên wî yên din dinerê

wê di ahengekê de wê bixwezê li ser temenê başî û rohni û zanîna ji rohniyê wê bixwezê wê tênginekê wê werênê ser ziman. Lê di wê têngîn û nivîsa xwe de wê weke ku wê di nava başî û nebaşîyê de wê, bi ahriman û mazda re wê di rengekê de wê weke ku wê bihizirê. Ev wê di şewayekê de wê ne rengê şewayê hizirkirinên manî wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide nîşandin.

Ya ku wê nivîsa wî di mejîyan de wê hinekî jî wê li gorî têngihîştin û xate pêşketina wî ya ku ew ser wê dihênê ser ziman wê, weke bi nakoki wê bide nîşandin jî wê ev rengê ku ew di wê de dihê ser ziman bê.

Di wê nivîsa xwe de wê bahsa mirovên nebaş wê bikê û wê çawa wê ji yên baş wê were vaqatandin. Lê di wê temenê de wê tevlikirina navê ahriman li ser tênginek nebaş re wê, di wê temenê de wê, weke ku wê piştî wê bi lê zêdekirin û ankûbi gûharînê wê di wê de wê di rengekê de wê weke ku wê were kirin wê were dîtin. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, di nava kosmolojiya Manî de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê têngîn û navê yazdanî wê, di reng û awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê derkeve li pêş. Minaq wê dema ku wê di nivîsanên xwe yên li wer ol û baweriyî berî xwe wê bikê de wê, di wê temenê de wê, di temenekê de wê, çawa wê, li ser temenekê weke xwe bûya wê biixwezê ku ew wê werênê ser ziman û wê fahmbikê. Manî wê, di awayekê de wê dema ku ew deh fermanên xwe yên weke yên 'bawerî dîrok û ankû dema bûhûrî hanîn', 'bawerî bi dema pirrxwûdayîyê hanîn', 'xwe ji derewan parastin', 'nebaşî nekirin', 'goştê zindîyan nexwarin', 'xwe ji dest avêtina namûsa kesên din dûrgirtin', 'dîzî nekirin', 'bo ji hev cihê kirina zanîn û ya afsûnî xwandinê', 'di nava civakê de bûyina xwediyê baweriyê û başbûn' û 'dikarê xwe de baş ne piştguhkar bûyîn' û hwd wê weke aliyna ku wê bi wan wê bi rêgezî bihizirê bê.

Jîyane Manî, hizir û berhemên wî

Di derbarê manî û jîyane wî de wê heta roja me wê gelek tişt wê werina gotin. Di aslê xwe de wê, manî wê di derbarî wî û jîyane wî de wê gelek ne diyarî jî wê hebin. Ber vê yekê wê gelek tiştên ku wê werina gotin pêşî divê ku mirov wan hinekî weke vegotinna pêve hatina vegotin û ankû bi xiyalkirinê û fantasîyan k uew hatina pêşxistin jî bibînê.

Manî wê, di dema xwe de wê, weke ku mirov wê bi kortasî wê dibînê ku ew wê, ew wê, di nava civake zerdeştîyî de wê bibê û wê, heya wî jî komên mitrayî û têngîna wan ya yazdanî wê hebê. Heta ku wê hinek kesên

ku wê ser manî binivîsênin wê têkiliya wî bi hin komên weke 'elkasaî' ku wê weke komek cihû ên li babilê û dora wê dijîn bèn ser ziman ve girêdayî doktrinîya sabîyan bê wê, di wê temenê de wê, bijî bê. Weki din wê di hinek şîroveyên ser Manî de wê bê gotin ku ew ji *eşkaniyan* bê wê were ser ziman. Ev kom wê li herêmê wê di rewşa xwe de wê bijîn. Li gorî ku wê wê bê gotin Manî wê, di nava wan de wê demekê mazin bibê û wê piştê wê derkeve û wê bê gotin ku ew pêxemberî ji wî re wê, were û bigihê li wî.

Di aslê xwe de dibê ku wê, têkiliya manî bi van koman re hebê lê di wê reng de wê şîroveyên ku ew dihên kirin wê di rengekê de wê, hinekî ne levkirinê bi rengê pêşveçûn û rengên hizirkirinên manî re jî wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Ber vê yekê me bijart ku em jîyane wî û hizrîn û berhemên wî yên bi navî wî di nava hev de hildina li dest û ji wan bigihijina têgînek giştî a ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê, werê ser ziman.

Li gorî ku mirov wê ji berhemên Manî ên weke 'şapuragan' ku wê bahsa wê were kirin wê di rengekê de wê bi kurdîya demê ku wê were nivîsandin wê di wê temenê de wê di derbarê têgihên wî yên demê wê bi hinek têgînan wê were ser ziman. Her çendî ku wê navê wê pirtûka mani wê ji ber rengê navê wê bi navê şapûr re wê bi têkilidanînekê re wê ji aliyê hin kesên ku wê li ser wî binivîsênin re wê werênina ser ziman lê di aslê xwe de wê, rastî ne wusa bê. Wê, vajî wê, şapura wê di kurdî de wê, weke navê komek stêr bê û wê di wê temenê de wê, dema ku ew dihên cem hev wê, rohiyek bi hev re di yekitiyekê de wê bi geşbûnekê wê bidin re wê were ji wê bahskirin. Wê bi mitolojikî jî di nava çîrokên kurdan de wê, ji wê were bahskirin. Weki din wê hinek wateyên din ên weke têgînek ku wê di wateya li xwebûn bi wînbûnê de jî wê were ser ziman. Wê dema ku wê bi rengê 'şapûr' were ser ziman wê kesê bi wî û li xwe wê werênê ser ziman lê ku wê bi rengê 'şapola' werê nivîsandin wê kesê xwe berdayî, ne li xwe û gêj û hwd re wê, karibê were pênasekirin. Weki din wê dema ku wê bi rengê şapûr were nivîsandin wê weke 'ba firî', 'weke baş zû bû' û hwd re jî wê bi wate wê were ser ziman. Weki din weke kesê aşîtxwez û di aramiyê de dijî, durust, rast û hwd wê bi gelek wateyên bi wê rengê re wê karibê were **salixkirin**.

Di wê berhemê û pêşgotina wê de wê bahsa ji wî re hatina pêxemberîyê û hwd wê bikê. Wê weke kese kêbijartî wê ji xwe wê bahs bikê. Heta ku wê piştê wê ser wê bê derxistin li hemberî kesê demê ê sasanî şapur û wê ji wî bê pirsin ku ew çawa gihiştîya wê zanînê wê di wê temenê de wê

bahsa bijartina xwe wê ji wî re wê bikê. Li gorî ku wê were gotin ku wê, key ji manî wê bipirsê ku ew çawa gihiştiya wê zaniyê, tevî ku em keyê zanîne na û yazdan dide te.´ Li ser wê lêpîrsînên ku wê bi danûstandina di nava wan de ku wê bibê ku wê li wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê manî wê, di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê, di nava zerdeştiyan de wê, li herêmê wê pêşkeve û wê were û pêşkeve. Biqasî ku em dibînin ji gotin û rengê pêşketina wî, wê mitrayî jî û zerdeştî jî wê ber ku wê nêzî xwe wê bibînin wê, di nava gel de wê, zû û zêde wê were girtin û wê, kom li dora wê biafirin. Lê ev wê, ne li gorî zerdeştiya qasrê û ankû rengê herêkirina qasra sasaniyan bê. Di wê temenê de wê, êdî wê di rengekê de wê bi wê re wê, were lê hizirkirin.

Manî wê li herêmê wê giştî wê bigerihê û wê, dervî dervî herêmê jî. Wê di temenekê de wê, bawerîya xwe û hizrên xwe wê, bi gerina xwe ya nava gel re wê werênê ser ziman û wê, di wê temenê de wê cih bi cih wê komên aligir wê ji xwe re wê bide çêkirin. Wê di wê temenê de wê, li kurdistanê ku wê bigiştî wê êzdayî wê serwerîya wê hebê wê, di wê temenê de wê, ew wê, rengê hizirkirinên wî dûrî xwe wê nebînin û wê ber vê yekê wê di cih de wê, di nava gel de wê were pêşwazî kirin.

Ya ku wê di awayekê de wê temenî wê yê li herêmê bi zêdeyî zû pêşketina wê biafirênê jî wê di reng û awayekê de wê, di aslê xwe de wê ev bê.

Manî wê wekî din wê di awayekê de mirov dikarê hinekî li ser hizrên wî jî bisekinê. Me hinekî li jor hanî ser ziman. Lê wê weke ku wê di pirtûkên wî de wê were ser ziman wê di wê temenê de wê, hinek hizrên ku wê di nava hizirkirinên di derbarî de ku wê werina nivîsandin de jî wê werina ser ziman wê bibin. Minaq wê dema ku wê bahsa pirtûka wî ya nepenîyan û ankû vêşarîyê wê were kirin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê di wê de wê were ser ziman ku wê li ser xwezaye gîyanê û dema jîyane wê ya bi laş û piştî mirina laş ku wê çawa wê ji laş wê goçbikê wê ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Di wê pirtûka xwe de wê, gelek mijarên weke dema darazê a piştî mirinê, qiyemetê û hwd wê di çerçoveya wan de wê cih bigirê gelek şîroveyên bi bûyarî ku ew di wê de dihênê ser ziman.

Têgîna gîyanê a ku ew di wê nivîsara xwe de wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê, şîroveyek giştî û giring wê dema ku mirov di çerçoveya têgînên avêsta de li wê bihizirê wê, werênê ser ziman. Têgîna

avêsta a gîyanê ku wê di wê temenê de wê werênê ser ziman wê nedûrî ya mitrayî bê û wê di wê rengê de wê di wê de wê bahsa ji laş derketina gîyanê wê di wê rengê de wê piştî wê bi baxtê xwe re wê rû bi rû mayina wê re wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê din de jî wê di pirtûka wî ya bi navê 'kawan' de ku wê ev jî wê, di wê de wê, di renekê de wê, têgînek giştî a di derbarê afendiyên mîtolojiyî ku em di kurdî de wê bi gotina 'hût' dikarin wê werênina ser ziman. An jî ku wê weke ku wê di pirtûkê de wê were dîtin di rengê 'anok' ku wê weke pirtûka hûtan jî wê were bni navkirin wê di wê de wê, di renekê de wê bi wê re wê were ser ziman. Di wê pirtûka xwe de wê, şîroveyek giştî wê li ser aferendiyên rûhanî û zaroyên wan ên weke hûtan û ku wê vegerihan li hev weke bi başî û nebaşîyê û hwd re wê ser wê bisekinê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê, fahmbikê wê di wê pirtûka xwe de wê, şîroveyek giştî a tefsîrî biqasî ku mirov wê fahmdikê wê bikê. Wê salixkirinên nû wê di wê temenê de wê bikê û wê pêşbixê. Li gorî ku em dibînin wê pirtûka kawanî wê weke pirtûkek zêde giring a kevneşopîya hizirkirina bawerîya manî jî wê biafirênê. Di nava xalk û deman de wê weke 'pirtûka hûtan' jî wê di wê temenê de wê were pênasekirin û wê were ser ziman.

Weki din wê di awayekê din de jî wê, di nava têgiha manî de wê, têgîna pirtûka nameyan ku wê were bi navkirin wê ew jî wê weke berheviyek têgihên manî ku wê di wê de wê were ser ziman wê bi wê re wê wer ziman. Di pirtûkê de wê, zaneyên weke ibnî nedim wê dema ku wê bahsa nameyên manî bikê li **gorî** wê navê heftûşeş nameyan wê rêzbikê. Ev name wê ji komên cihê re wê bi navê wan re wê weke nameyên ku ew bi navê wan hatîna şandin bin. Wekî din wê, di wan de wê rêgezên manîtiyê û çerçoveya wê ya baweriyî û felsefeyî wê bi epistemolojikî wê bi xwe re wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê rengê hizirkiriin felsefeyî ên manî wê di wan nameyan de wê weke ku wê were ser ziman wê bê dîyarkirin. Wê mijare têgihîştina bi reşî û rohnîyê, 'başî û nebaşîyê' û hwd wê bixwezê ku ew di wan de bi rêgezî bi temen bikê û werênê ser ziman.

Li gorî ku wê di wê de wê were ser ziman wê Manî wê weke kesekê bijarti wê xwe werênê ser ziman wê di wan de wê rêya rast û bakirina wan a herêkirina têgiha wî wê bikê. Ya ku wê ji aliyekê ve wê weke rewşek 'misyonarî' ku wê navê aligirên manî re wê weke kirinekê wê were ser ziman wê rewşa ku wê bi barkirin û birin û hanîna wan nameyan re ku wê biafirê bê. Di nameyan de wê banga ku ew ji kirinên nexweş, û

êşên xwe ku ew xwe xilasbikê wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê weke bangek xilasîyê bê banha manî a di nameyan de. Dema ku em bahsa rewşa nivîsarên manî bikin wê bi navê wî weke ya berhevkirina 'nivîsarên pîroz' ên weke ku wê di demên dûakirin û ankû bergkirinê de ku wê werina ser ziman bin. Ev wê weke di şêwayekê qasideyî de ku wê di rewş û demên bergkirinê de wê weke ku wê çawa wê kurdên êzîdî wê berg bikin û wê qewlên xwe wê bixwênin wê di wê rengê de wê, di reng û awayelê de wê şêwayekê hanîna ser ziman bi wan nivîsarên wî yên bergkirinê re wê were ser ziman.

Di awayekê de wê, dema ku wê, di wê temenê de wê bahsa têgîna manî wê were kirin wê têgîna dema darazê û hwd ku wê manî wê werênê ser ziman wê dîmen û şêwayna wê yên vegotinê wê di 'şapuragan' de wê were ser ziman. Di wê nivîsa manî de wê bahsa gerdûnê, rewş û bûyarên kosmolojîkî û rûdana wan wê bê kirin. Di wê nivîsarê de wê bi berdewamî wê rewşa afirîna gerdûnê, armanca wê û bûyin û rewşên weke yên bi wê re ku wê bi mihtemel wê bibin û mirov çawa wê fahmbikê wê bi wê re wê li ser wê bisekinê. Du wê xabate xwe de wê, felsefeya xwe ya dualistikî wê dîmenekê berfireh ku wê rengê hizirkirinên wî yên piştî jî wê bide dîyarkirin wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev pirtûka wî di awayekê de wê, li ser temenekê ku wê avêsta û wê pêvajoyên pêşketina hizrên zerdeştîyê ku wê li ser temenê wê ye esasî wê li berçav bigirê û wê binivîsênê bê. Di wê xabate wî de wê, di aslê xwe de wê, rengê hizirkirin û çawa ew dikarê di dewama zerdeştîyê de were fahmkirin wê karibê were fahmkirin bê.

Weki din wê nivîsara wêneyan ku wê di wê de wê gelek pêjnên weke yên wêneyî ku wê bê gotin ku manî bi xwe pêşxistin wê, di wê de cih bigirin wê were ji wê bahskirin. Di wê de wê, di derbarê teori, doktrin û rengê felsefeya wî bi şêwayekê gnostikî wê ji wan wê li ser temenekê kevneşopîyî ê berî re wê bi wan re wê were fahmkirin. Gelek pêjnên ku wê di wê de wê cih bigirin weke wêneyî wê ji demên berê ên mesopotamya çanda wê ya hizirkirinê û baweriyê bin. Minaq têgîna 'dara jîyanê' ku wê di wê de wê cihbigirê wê, di wê çerçoveyê de wê karibê ji wê were bahskirin. Têgîna dara jîyanê wê, bi gelek awayên morfolojîkî û etimolojîkî di nava çand û vegotinên kurdan de wê heta hertimî wê bi awayekê rêzdarî wê werina ser ziman bin. Di wê çerçoveyê de wê dara jîyanê du rûpelên wê bêhasab fêkiyên wê bixwezê ku ew biwêne bikê. Weki din wê di hinek tefsîrên ku wê bawermendên maniî ku wê piştî wî weke ji hizrên wî çêbikin wê weke dara jîyanê û mirinê ku

wê xwe li hev pêçaya wê were xêzkirin wê were dîtin. Di wê warê de wê, hêja bê ku mirov bi gotinekê jî wê werênê ser ziman ku wê, ji aliyê weke hin aligirên maniyî ve wê were çêkirin heta ku wê li hin herêmên çînê ên weke sangim'ê li manastekê wê, di wê de wê, di şikeftekê de wê werina dîtin.

Wekî din wê di wê temenê de wê ev rewş bixwe jî wê di derbarê belavbûn û rengê hizirkirina mani de wê hinek têgihan wê bi xwe re wê bide me. Ev dîmenê weke dara jîyan û mirinê li hev pêçayî were dîtin wê di teori û doktrina manî de wê, rohnî û reşiyê wê numînê bikê. Ji aliyê gelek zaneyên ku wê li ser berhevîyên bi pirtûkî ên pirtûka wêneyên manî wê hizrên xwe werênina ser ziman wê weke 'pirtûka mizginiya jîyanê' wê were ser ziman. Gelek teologên xiristiyanî jî wê weke 'incila jîyanê' wê bi navbikin û wê werênina ser ziman.

Ji wê têgiha pirtûka wêneyan dihê fahmkirin û ser ziman ku wê maniyî wê giringiyê bidina bi wênakirina têgîn û hizrên xwe. Li ser wê temenê wê di rengekê de wê bi wê re wê bihizirin û wê hizrên xwe wê werênina ser ziman.

Di derbarê nivîsandina maniyên de wê, weke bergek û xwestek manî bixwe bê ku wê were nivîsandin. Manî bixwe ew hanînen xwe yên ser ziman ên dem bi dem ji şagirtên xwe weke 'hikmetê' pênasedikê û ji wan dixwezê ku ew werênê ser ziman. Ber vê yekê wê piştî wî gelek bineterên nivîskî wê weke gotinên wî di wê rengê de wê bi navê wî werina ser ziman. Ev jî wê bi van gotinên manî wê were bi temen kirin. ” **Zaroyên** min, şagirtên min, hemû zanînen min binivîsin. Hemû pirsên ku we ji min kir û cih bi cih hemû bersivên ku min ji wer hanî ser ziman, vegot û waaz kir. .. Divê ku hun hemûyan bibîrbikin û binivîsênin. Li cihên cihê berhevbikin. Ber ku hemû tiştên ku min ji wer hanî ser ziman wê hikmet in»

Di derbarê nivîsarên manî de wê jî mirov dikarê werênê ser ziman ku wê di rengekê de wê, were dîtin ku wê, gelek nivîsarên cihê wê hebin. Lê manî di temen û rengekê ku wê weke felsefeya zenê wê binerê wê bi wê re wê, hizrên xwe wê werênê ser ziman. Ew hizrên li ser temenê hizra nirxên herêmî ku ew diçiyê de wê, nayênê ser ziman. Ew li ser temenê fahmkirina wê re wê, pêşî weke ku ew heya û dihê ser ziman wê dihênê ser ziman û wê dixwezê wê pêşî derxê li têgihiştinê weke ku ew heya û dihê ser ziman. Di wê temenê de wê ali, reng û şewayekê metodolojikî wê di rengê nêzîkatîya manî de wê bi wî re wê were dîtin di rewşa nêzbûn, fahmkirin û hildana li dest de. Minaq wê di gelek bineterên ku

weke 'bineterên turfanê' jî wê werina bi navkirin û di nava wan de wê bi kurdîya demê jî wê hinek nivîsar wê werina dîtî wê, di wê temenê de wê, weke kom û berhevkirinek felsefeya manîyî wê were dîtî. Di dewama wê de wê, hinek bineterên ku wê ji yên manî hatina wergerina li zimanê weke yê çînê û hwd wê, hinek ji wan ji kurdî wê bibin. Ev jî wê di wê temenê de wê, dema ku wê kifşkirinên wan wê were kirin wê bi wan re wê ew wê were dîtî û kifşkirin.

Mînaq wê, têngîna ku wê weke 'risaleya çînê' were bi navkirin û w danûstandinên mana manî û şagirtekê wî yê bi nabê Adda re wê derbas bibê wê bo wê jî dikarê wê heman tiştê werênê ser ziman. Weke çînî li şûryanî jî wê wergerên ji nivîsarên manî û hwd wê bîn kirin. Her wusa wê, di nava fragmanên burkitt ku wê weke 'fragmanên berlinê' jî wê werina bi navkirin wê, di wan de wê werê dîtî. Wekî din sererastkirinên David Samuel Margoliouth ku wê li dora salên 1915 û wan de wê li oxfordê bikê de jî wê ev wê, di renekê de wê were dîtî.

Ev wê tiştê di wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ew jî wê, tercume û ankû wergerandinên hizrên manî li gelek zimanan wê piştî wî aliyê şagirtên wî ve wê bîn kirin. Di wê temenê de wê, dema ku wê piştî wê were kifşkirin wê di wan zimanan de wê gelek kolleksiyonên ji nivîsên manîyan ên di derbarê manî û bi hizirên manî ku ew hatina nivîsandin de wê werina dîtî. Mînaq li tebessa ku wê weke 'qotiya tebessa' jî wê were bi navkirin wê di şikeftê de wê pirtûkek mazin a ji 26 rûpelan wê di wê çerçoveyê de wê were dîtî. Li gorî ku wê were pênasekirin wê, ev pirtûka manî ku wê were dîtî wê di wê demê de wê ji aliyê aligirê manî ve ku ew ji zilmê diravê û xwe li wir di veşêre ew bi wî re bê. Pirtûk wê di derbarê pêşketina manî û aligirên wî ên demê de jî wê hinek zanînan di xwe de wê bihawênê. Wekî din wê li 'medinet madî' ku wê wene 'bineterên **medinet madî**' jî wê werina bi navkirin wê pirtûkên mazin ên di derbarê manî û hizirên û wî û bawerîya wî de bin ku wê, di wê çerçoveyê de wê werina dîtî. Li gorî wê were ser ziman wê li dora çar-hezar rûpelan wê pêkwere wê weke nivîsarna dirêj ên di derbarê manî û doktrîna wî de bin ku wê werina kifşkirin. Ev jî wê bê gotin ku wê, hinek ji wan wê bi zimanê kiptî wê werina nivîsîn. Ew jî wê li gorî hin kesên ku ew li ser wan lêkolîn dikin wê bîn ser ziman ku ew ji bineterên li şûryanî û girêkî hatina wergerandin û ankû tercumekirin wê ji wan werina wergerandin. Di nava wan de jî wê pirtûkên pîrozî ên bergkirinê, yên waazan û hwd wê werina dîtî. Bi nameyan re wê were gotin ku wê ji heft pirtûkan wê biafirin.

Ji wê temenê wê were dîtin ku wê gelek şîroveyên manî û danûstandinên wî yên ku wê hertimî wê bi aligir û şagirtên xwe re kirin wê hertimî wê ji wan wê nivîsîn wê bi navê wî werina kirin wê werina tomarkirin. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, biqasî ku em bi wê rengê dîbinin û kifşdikin wê pirtûkxaneyek manîyî a di derbarê bawerî, doktrin û felsefeya wî de wê, were û hebê.

Weki din minaq **'nivîsarên qotiya berlinê'** ku wê bahsa wan wê werê kirin wê di derbarê manî, jîyane wî û hizrîn wî de wê, weke çerçoveyek dîrokî wê were dîtin. Wê kesên ku wê gotinên manî ew dihênina ser ziman wê bi wê re wê weke kesên ku ew weke şagirtên wî bin wê werina ser ziman. Di wê temenê de wê minaq wê, **'qotiya berlinê'** ku wê were bi navkirin yên ku wê, hizrên wan di wê de wê werina qaydkirin ên weke Salmaiosê esketikî, Baraiesê mamoste, Timotheos, Abjesousê mamoste, birayê Zabed Innaios, Zacheas, birayê hawarîyê bi navê Zacheas û dayika wî bin. Di wê temenê de wê **'weke bineterek lê bi bawer'** wê were dîtin û wê were ser ziman. Weke kesên ku wê gotinên manî wê şîrove bikin û ragihênin weke kesna bi bawer wê di wê temenê de wê werina hanîn li ser ziman. Di destpêka ragihandinên ku wê were ragihandin de wê, pêşî di derbarê manî û jîyane wî de wê, bê kirin. Piştî wê bi gotinên wî, hizrên wî yên li ser mijarên ku wî di nivîsarên li ser **'kawanê'** de hanîna ser ziman û hwd re wê, werênê ser ziman. Di herikina nivîsandinê de wê bi ragihandinên di derbarê adam, sit, anos, sam, anok û hwd de wê, were dîtin ku wê bê ser ziman. weki din wê di dewama wê de wê, were dîtin ku wê di derbarê manî û têngîna wahyê û hwd de wê, werê ser ziman. Di dewama wê de wê, nîşeyên ji pawlos û hwd wê di wê de wê, werina ser ziman. Weki din wê di dewama wê de wê li ser komên civate elkasai wê vegotin û ragihandinên ku wê bîna ser ziman wê di dewama wê de wê werina ser ziman. Di dewama wê de wê, li hemberî wan rewşan wê sekna manî wê bi nerîna wî re wê, di nava wan mijar, rewş û pêşveçûnên ku wê weke di beşên jîyane wî de bûna wê, werê hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê bahsa aliyekê din wê were kirin û wê zêde agahî wê di derbarê wê de wê zêde newîna ser ziman. Ew jî wê bi gotina **'manî ji waftizkaran ku ew cihê dibê û diravê ktesifonê'** wê were hanîn li ser ziman.

Wê di wê temenê de wê qotiya berlinê wê di derbarê demên jîyane manî ên pêşî de wê, agahiyên ku ew didin wê di wê temenê de wê, weke agahiyên giring bin. Weki din wê di wê de wê, di çerçoveya ragihandinê de wê, di wê de wê cih dana hizrên kesên weke ne manîst ên weke ibni

nedim biruni û hwd ku ew li ser hizrên manî dihênina ser ziman wê cih ji wan re wê were vaqatandin.

Çerçoveya ku wê bi wê re wê were hanîn li ser ziman wê bi wê re wê manî çawa wê bixwezê ku ew çerçoveyek olî a gerdûnî ew bafirênê û werênê li holê wê bixwezê ku wê bide nîşandin. Weki din wê cihê bê dayin li 'mizgina jîyanê' û ankû wê were were bi navkirin 'incila jîyanê' ku ew wê weke çerçoveyek pirtûkî a berhevker bi pêjnên wêneyî a manî bê re wê were ser ziman. Li rex wê, namaya manî a ku wî ji herêma Reheyê (bi navê 'edessa' dihê qaydkirin) re şandîya wê, di wê de wê cihbigirê. Weki din weke aliyekê din ku mirov dikarê wê weke aliyekê ku wê temem bikê wê werênê ser ziman wê 'bineterên kellis'ê bin. Ku wê weke demên berî medinet madî' wê werina bi dîrokkirin wê, gelek bineterên nivîskî ên weke bi zimanê cihê ên weke kurdî, farîsî, kiptî, girêkî, sûryanî û hwd wê, di wê de wê, werina dîtin. Ji aliyê kesên weke **Iain Gardner** û hwd ku wê werina ser wan lêkolîn kirin wê di bin navê 'berhemên manî ên kanonîkî', 'berhemên di derbarê teoriya maniyî de', 'berhemên di derbarê waaz, rituelên maniyî de', 'di derbarê terminolojiya maniyî a ferhengî de', 'bineterên wêjeyî', 'bineterên di derbarê mizginiya maniyî de' û 'nivîştên maniyan' û hwd wê, werina bi temen kirin. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê, çerçoveyek hizrkî wê bi hizrên manî re wê bide çêkirin.

Gardner wê dema ku wê lêkolînan li ser bineterên maniyî wê bikê wê di wê temenê de wê çawa wê, bi armancî wê bikê ku ew fahmbikê wê werênê ser ziman. Minaq wê di nivîsarên bi zimanî kiptî de wê, bi zêdeyî wê aliyên keseyetî wê bê dîtin ku wê derkeve li pêş wê werênê sser ziman. Wekê din gardner wê bixwezê bi kifşkirinên bineterên 'madinet madî' re bide ber hev û wê di wê temenê de wê, pirtûkên madinat madî wê ne temem bin wê kifşbikê.

Weki din wê di derbarê rewşa fahmkirinê de wê bineterên kellis'ê wê di derbarê rewşa aborî, ramyarî, civaknasî û çandî a maniyan de wê, hin agahiyên jî wê di demê de wê bidina dîyarkirin. Weki din wê bi bineterên madinet madî re wê, di ahengekê de wê xwediyê levkirinekê jî bin. Weki din wê di derbarê rewşa kellisê de wê ew jî wê karibê bê gotin ku wê, di derbarê kevneşopîya maniyî a baweriyê de wê, bê dîtin ku wê di nava gerse û belevbûnek mazin de bê. Wê minaq wê, nivîsarên ku ew werke bineter û kêvilbarên nivîskî û ser kevir hatina nivîsandin û gelek nameyên kesî ku ew dihên dîtin wê, di wê warê de wê, weke nîşanaka wê jî wê bèn dîtin.

Bawerîya manîyî wê bi wê re wê were dîtin ku wê di awayekê de wê li herêmê di nava xalk û çanda wan de wê bicih bibê û wê belev bibê weke têtgînek gerdûnî. Armanca manî a çêkirina bawerîyek gerdûnî wê, di wê temenê de wê weke ku bi nivisar û bineterên bi zimanên cihê ên di wê rengê de ku wê werina dîtin wê weke ku wê bi wê re wê were dîtin ku wê were li cih. Weke aliyekê din jî wê were dîtin ku wê heta ku wê dem wê were li dora sadsale 4´min wê bawerîya manî wê li herêmê wê belav bibê. Ji misrê û alaksendrîya û gelek deverên ên herêmê wê belev bibê. Kellis wê di wê çerçoveyê de wê li wê herêmê wê weke navendek giring a manîyan wê li herêmê wê were dîtin.

Weki din wê dema ku mirov li ser wê temenê li doktrina manîyî dinerê wê, xwediyê têtgînek felsefeyî a dîrokî bê. Felsefeya dîrokî a bi fahmkirin wê were dîtin ku wê bi têtgîna ´sê deman´ û ankû ´sê zamanan´ re wê, di wê temenê de wê were ser ziman. Ji wê sê deman wê qastkirin wê ew bê ku wê, di dema bûhûrî de wê li ser temenê vajîbûna herdû gîyanen ku wê were ser ziman û wê bi wê re wê were şîrovekirin bê. Û di dewama wê de wê, piştî dema hûrî wê dema iro û ankû nûha ku wê, bahsa tevlihevbûna û bi hev ve bûn û ankû li hev bûna herdûyan re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê dema pêşarojê ku wê şîrove bikê wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê. Ji hev wê bi tememî cihê bibin re wê, li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Wê li ser wê temenê wê bahsa rohnî û tarîtiyê wê bikê. Di dewama wê d ewê, rohnî û keyeniya rohniyê ku wê bahsa wê bikê wê, bi têtgîna duwenzdeh bavên pîroziyê ku ew weke ´aeonî´ werina bi navkirin wê werênê ser ziman. Wê di dewama wê de wê ji wan wê bêhna jîyanê û welatê rohniyê wê bahsa wê bikê.

Manî wê dema ku wê şîrove dikê wê ankû welatê rohniyê bi gotin dikê û dihênê ser ziman wê weke cih û warê ku lê tarîtiyê nebê, mirin nebê, jîyane sermed hebê, nexweşî nebê, bêrî û keder nebê, nefret nebê, dilxweşî hebê û hwd re wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Weki din wê di dewama wê de wê, weke li şûna nebûnê hebûnê ku wê hebê, li şûna nexweşiyê ku wê xweşî hebê, li şûna cihêbûn bi hevrebûn wê hebê, bûyîna xwediyê bedene rûhanî û pîroz û gihiştina fêkiyên ku tahma wan sermed a û hwd re wê, pênamebikê. Çerçoveya têtgîna welatê rohniyê ku wê piştî wê gelek kesên weke augustinus wê weke ´welatê xwûdê´ wê pênamebikin ji nava manîyan wê di wê temenê de wê, ev wê, bi wan gotinan wê werê hanîn li ser ziman.

Dema ku em li navaroka bineterên nivîskî ên ku wê di derbarê manîyan de wê were ser ziman wê dibînin ku ew di temenekê yazdanî û yekitiyekê

de wê, bi têtîna 'zerwanî' wê weke ku wê li ser serê hemû tiştî weke pîroziya herî mazin wê pênamebikê û wê werênê ser ziman. Wê li bin jî wê duwanzdeh hebûnên rohnîyê 'aeon' wê bi wê re wê werina hanîn li ser ziman. Manî wê di wê temenê de wê dema ku wê bahsa welatê rohnîyê wê bikê wê pênc endamên wê yên rohnîyê wê weke aqil, zanîn, seh, xûybaşî û aqiltiyek rasyonâlî û ankû mantiqî û hwd ku wê bi wê re wê were ser ziman re wê, bi wê rengê wê pênamebikê. Di wê temenê de wê manî wê, giringiyê wê bide aqil û wê weke ya rohnîyê çêdikê û digihênê wê û ankû wê diafirênê wê bi wan aliyên wê bêtê ser ziman. Di wê temenê de wê cihane rohnîyê wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi çerçoveyekê wê bixwezê wê salixbikê û wê werênê ser ziman.

Di nava çerçoveya hizirkirinê maniyî de wê, cihane rohnîyê wê li ser wê temenê wê weke gotinek ku ew ji gelek aliyan ve ew were pênamekirin wê derkeve li pêş. Weke ku me bi rêgezên wê yên li jor hanîna ser ziman re wê bi aqil re wê, di renekê de wê were dîtî ku wê were ser ziman. Wê weke din wê pîroziyê û hwd wê, li ser temenê nûrhê, hêzê û hikmetê re wê bi temen bikê û wê werênê ser ziman.

Weki din wê vajî wê welatê rohnîyê ku wê maniyî wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman wê di dewama wê de wê, welatê tariyê jî wê di renekê de wê, di nava hizrên wan de wê renekê salixkirina wê hebê ku wê çawa wê bi xirabî, nebaşî, ne wekhevî û hwd re wê hebê. Di renekê de wê, weke welatê ku wê di wê de wê keder wê hebê. Di wê de wê nexweşî wê hebê, di wê de wê, xirabî û dîlnexweşî û dîlnepakî wê hebê. Di wê rengê de wê, di dewama wê de wê, hertimî wê ya nebaşî wê di wê de wê, were kirin û wê were aqilê mirov. Di wê rengê de wê, ew wê, di renekê de wê şîrovebikê.

Weki din wê di dewama wê de wê manî wê hinek aliyên din jî wê were dîtî ku wê werênê ser ziman. Wê xosletên rewşên xwezayê ên weke sipî, sor, zer, şîn, reş, û ankû zirev, stûr, hişk û nerm, û yan jî rewşên weke yên bi bûjenê nerm, hişk, û hwd wê, bi xosletên wan ên ku ew bi fîzîkî hena re jî wê bixwezê ku ew wan şîrovebikê û ji wan bigihê şewayna fahmkirinê. Di wê temenê de wê, tişt wê bi hebûna xwe re wê, di wê rengê de wê, di temenekê felsefeyî de wê weke ku mirov wê bi têtîna manî re wê bibînê wê li ser wê çerçoveyê û xosletên wê re wê, li wê bihizirê. Wê dema ku wê hebûnek wê hebê, wê bi fîzîkî wê hebê, giran û yan jî sivik bê, stûr û ankû zirev bê, yan jî wê avî û ankû beşî bê. zûwa û ankû şil bê û hwd wê, di wê temenê de wê, bi gelek alî û xosletên wê re wê, were dîtî ku wê li wê bihizirê. Ev wê, bê temenê wê ku wê di

nava têtîna hebûnê de wê bi şewayekê hizirkirinê di wê de di kûrbûnê de wê çawa wê kirn wê were dîtîn ku wê li wê were lê hizirkirin. Manî wê, di wê temenê de wê mirov di dewama wê de wê bi wî û hizrên wî re wê dibînê ku wê di awayekê de wê, xwediyê felsefeyek rasyonel a di wê temenê de ku wê di nava jîyanê de wê, bi wê bihizirê. Wê dûnya bûjenî û ya ne bûjenî û ankû ya madî û menewî wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê ji hev cihê bikê û wê bi wan re wê bihizirê û wê di hizirkirinên wan de wê bixwezê ku ew kûrbibê û kûr dibê.

Manî dema ku em li lê dihizirin em wê bi wî re dibînin ku wê weke teorisyenekê wê mijarên kûr û epistemolojikî wê hilde li dest. Di wê temenê de wê, dema ku wê, weke hin rêgezên rohnîyê aqil, hizirkirinê û hwd wê werênê ser ziman wê bi wê re wê, gihiştina li hiş û li tiştê bi hişbûnê wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Weki din wê jî mirov dikarê wê jî wê werênê ser ziman ku wê di nava hizrên manî de wê gotina 'nûrhê' û yên tarî û rohnîyê ku wê werina nîqaşkirin. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, piştî Manî wê, di wê temenê d ewê nîqaşên li ser tarîtiyê û rohnîyê wê di awayekê de wê werina dîtîn. Wê di wan de wê, çawa mirov dikarê ji hev cihê werênê ser ziman, di nava wan de sînor heya û ankû nîn a, li ser çî temenê mirov nûrhê fahmbikê, bi kîjan rêgezê wê fahmbikê û bi çî awayekê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman û wê bi wê re wê were dîtîn.

Ev aliyên ku manî wê di wê temenê de wê li wê bihizirê wê mijar rohnîyê û hiş wê di rengekê de wê weke du kirdeyên ku ew di zikhev de bin wê bi wan re wê li wê bihizirê. Bi wê kirdeya hevdû wê li hiş wê bi hizirê wê weke têtînek rohnî û hem jî wê li rohnîyê wê bi hizirê weke têtînem bi hişmendî.

Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman û wê fahmbikê ku ew wê, piştî manî wê di nava şagirtên wî de wê bi zêdeyî wê were dîtîn ku wê li wê were lê hizirkirin. Lê aliyekê din jî wê weke ku wê çawa wê manî wê di wê rengê de wê, mijare rohnîyê wê weke temen û çavkani û cewherek ku ew di wê de kûr bibê wê bibînê û wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bê. Mînaq hin rengên nîqaşên ku wê ji manî û aligirên wî li piştî wî weke mirete wê bimênê wê di wê temenê de wê, li demên piştî wê bimênin. Di wê temenê de wê mînaq wê filosofên li herêmên kurdistanê û dora wê, mirov

dibînê ku wê bi zêdeyî wê ev têngîn wê weke aliyekê cewherî ku wê li wê were lê hizirkirin.

Manî hê bi gelek aliyên wî re wê, di wê temenê de ew ne hatiya kifşkirin. Wê dema ku ew were kifşkirin wê bi wî re wê were dîtîn ku ew di wê temenê de wê, dema ku wê têngîna xwe ya baweriyê wê werênê ser ziman wê li ser du temenan wê bixwezê ku ew pêşbixê. Yek wê li ser çerçoveyek gerdûnî wê bixwezê ku ew pêşbixê bê. Ya din jî wê bi çavkanî û çerçoveya zanîna teorikî û hwd re wê çawa wê teolojîyekê wê werênê ser ziman wê bi wê re wê li wê bihizirê. Lê aliyê manî ê bi hizirkirina li xwezayê û bi aqil fahmkirinê û di wê temenê de bi aqilmeşandina bi aliyê baş ve bi wê gihiştina li rastiyê û fahmkirinên nû ên bi wê re û hwd wê weke hinek xosletên hizirkirina wî bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Di mijare zanînê û manî de wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê wê yê din ku wê dema ku mirov li wê dihizirê wê dibînê ku wê, çawa wê ahengek wê were dîtîn. Di aslê xwe de wê, têngîna başî û nebaşiyê wê di wê temenê de wê li ser kirinê, baş dîtînê bi nirx dîtînê û vajî wê bènirxitiyê, nebaşî dîtînê û hwd re wê, di rengekê de wê, were dîtîn ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Têngînen 'başî' û 'nebaşiyê' ên manî ku ew bi dualiteyekê rewîstî li wê dihizirê wê li ser wê temenê wê li wê bihizirê. Wekî din wê, mirov nikarê wê di awayekê de wê, cihê bibînê.

Hizirkirinên Manî wê, di wê warê de wê, zêde tevlihev û komplike û teorikî bin. Ber vê yekê wê ji gelek aliyan ve wê mirov dibînê ku wê, di fahmkirina û têngiştina wan de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewma wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Hizrên manî wê di wê temenê de wê bi zêdeyî wê di temenekê fîzîkî û dîtbarî de wê, li wê were lê hizirkirin. Minaq wê, rohnîya rojê û sihê wê, dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê, di nava wan de wê qadek vala wê hebê û ankû nebê wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, dema ku wê bi rêgezên fîzîkî wê li lê were lê hizirkirin wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê qadek vala di nava wan de wê hebê jî wê li lê were lê hizirkirin. Ev mijar wê were dîtîn ku wê li ser rewşên rohnîyê û hwd re wê, weke mijarek ku wê di wê temenê de wê bi rêgezên fîzîkî wê çawa wê were fahmkirin wê li wê were lê hizirkirin jî bê.

Di awayekê de wê, dema ku wê manî wê demê wê di wê çerçoveyê de wê, werênê ser ziman wê, bi têngîna 'destpêkê', 'navînê' û 'dawîyê' û

hwd re wê werênê ser ziman. Di dema pêşî de wê, ali wê weke ji hev bêhey û agahi ku ew dijin wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê pêvajoya duyem wê ya hevdû kifşkirin û wê bi wê re wê bi têngîna bertek û bandûrê û hwd re wê bi têtikiliyek dîtbarî û hebûnî ku wê werênê ser ziman. Hinek şîroveyên ku wê piştî wî re wê werina ser ziman wê di wê nûqteyê de wê li ser temenê 'eleme baş' û eleme nebaş' re wê bi wê re wê werina kirin û wê çawa ku wê ya nebaş wê ya baş wê kifşbikê wê çawa wê dijberîya xwe wê li hev wê bidina nîşandin wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Manî wê di wê temenê de wê bahsa têngînek bi nîyetê re wê nekê. Vajî wê, di awayekê de wê, di awayekê ji xwe re wê çawa wê pêşketin wê bibê û wê dema ku wê bi hebûnî hatina li sînorê hev wê hev di wê sînorê de wê kifşbikin û wê li wê bertekê li hev bidina nîşandin û wê bandûra wê xwe bide nîşandin.

Manî wê di wê temenê de wê, di mijare bi têtikiliya tarî û rohniyê re wê mijara bûyin û afirandinê jî wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê têtikiliyê wê bi awayekê objektiv wê bahsa wê bikê û wê werênê ser ziman. Aliyekê wê yê ku mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman wê ew bê ku wê rohnî û tarî wê vajî hev bin û wê, di wê çerçoveyê de wê, ku wê bavê pîrozîyê bixwezê ew biafirênê wê, bi qatkên rohniyê wê biafirênê û wê, tarî nehêlê ku wê qatkên rohniyê ji wê derbas bibin. Li gorî manî wê, qatkên rohniyê wê temenê aramî û aşîtiyê bin. Lê wê dema ku wê bi tariyê re wê werina beremberê hev wê, êdî wê gîyanê wê biafirênê û bi rêya gîyanê jîyanê. Manî wan bi gotina 'pêşî wê gîyane mazin wê were afirandin. Piştê ji wê dayika jîyanê wê bê afirandin. Wê ji wê mirov wê biafirênê. Wê piştî ku mirov wê were afirandin wê bi pênc elementên weke av, agir, hewa, ax û rohniyê re wê werê xamilkirin. Li gorî manî wê, mirovê pêşî wê fariştetek bi navê 'naçşbat' bê. Li ser wê têngîne re wê ni biqasî di hinek bineterên nivîskî ên waazên maniyan ku wê di nava bineterên madinet madî' de wê were ser ziman. Wê, mirovê pêşî wê, li welatê tariyê wê dakeve. Welatê tariyê ya ku ez li azmana lê digeriya min li ardê dît wê bêjê û wê mirovê pêşî wê dil bigirê. Piştê wê, her pênc elementên ku ew ji wê afirîya wê, tevlihevbikê û wê bi wê mirov wê, ji hişê xwe dûrkeve û wê xwe jibîrbikê. Wê li gorî wê di encama wê de wê, hişê xwe wê winda bikê û wê jibîrbikê ku wê aîdî kûderê bê. Li gorî manî wê, tarî û rohnî wê tevlihevbibê. Wê ew vajîbûna wan a li dij hev wê, weke yek bi ya dijî xwe re hevdîtîne bikê re wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, piştê wê filosofên weke şahriştanî wê bînina ser ziman ku wê, bahsa wê

bikê wê dema ku wê tarî wê beden ji gîyanê wê bikê wê, dema ku gîyan bi tenê ma wê nûrhê wê kifşbikê. Piştire bi lez wê beden bi tevlibûna nûrhê bibê. Li gorî şahriştanî wê dema ku wê, eleme rohnîyê wê kifşbikê wê, farşîşteyên xwe wê, bixwezê bikê li dijî wê. Lê wê di dewama wê de wê, bènê ser ziman ku wê di dewama wê de wê pênc awayên rohnîyê û pênc awayên tariyê wê telihev bibin. Li gorî wê piştire wê, ew tevlibûn wê weke bi minaq agir bi şawatê, nûrh bi zilmêtê' zêhr bi ba û mij bi bi avê re tevlihev bûya.

Li ser wê temenê wê di nava felsefeya manî de wê têngîna 'mirovê pêşî' li ser wê temenê wê weke pêjnek û têngînek giring a kosmolojikî ku wê bi gelek têngînên rûhanî û pîroz re wê werênê ser ziman bê. Wê li gorî wê weke dayika jîyanê jî wê werê ser ziman. Di dewama wê de wê weke pêjnek fedaker û pîroz wê were hasibandin. Weke dayika jîyanê û bavê pîroziyê wê were dîtin û hasibandin. Wê mirovê pêşî bi pênc pîroziyan re wê were pênasekirin û wê weke afirandina pêşî wê were dîtin.

Di felsefeya manî de wê, di nava tariyê de dil girtina mirovê pêşî wê ne weke kêmesî û ankû şaşîyekl yazdanî bê. Vajî wê, weke pêwîstînyek ku ew bi wê ji tariyê xilasbûnê çêbikê jî bê. Di dewama wê de ku wê, mirov wê çawa bi ser tariyê ve wê were wê, bi wê re wê fêrî wê bibê. Heta wê di hinek bineterên nivîskî ên maniyî de wê, weke fedabûna mirovê pêşî wê weke xefkekê jî ku wê bi wê ji tariyê wê were û xilasbûn bibê jî bê. Di nava têngîna maniyan de wê, ev wê di rengekê de wê di wê rengê de jî wê were ser ziman. Wê dema ku wê şer nêzî keriyekê dibê ku wê şivan bo ku ew kerî xilas bikê wê yekê bikê korban û wê keriyê xilas bikê jî wê bi wê minaqê jî wê car bi car wê were hanîn li ser ziman.

Weki din wê di rengekî din de jî wê bi gotina weke mirovê pêşî bo ku ew li hemberî tariyê ew rohnîyê bipolarêzê wê, di wê rengê de wê, li ser kevneşopîyên felsefeya gnostikî re wê, bi wê re wê, bi têngîna ketina gîyanê û hwd re wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê, were ser ziman ku wê di nava şertûmercên xwe de wê xwe bibînê, li xwe bihişbibê û wê piştire wê hin bi hin wê bilindbûna gîyanê wê bi wê re wê bibê. Piştî wê pêvajoya rizgarbûna gîyanê wê di dewama wê de êdî wê weke aliyekê din ê têngînî ku wê li wê were lêhizirkirin bê.

Wê dema ku wê bahsa wê were kirin wê di wê temenê de wê were ser ziman ku wê ne ji ber ku xwûdê mirov a, ya bi kokaniya xwûdayî û derketina li holê cûreyê mirov ku wê berî wê hebê bi gîyane wê ve wê girêdayî bê wê li wê were lê hizirkirin. Li gorî maniyê wê li ser wê temenê wê gîyan wê berî mirov ku ew bê afirandin wê hebê.

Di nava hinek bineterên maniyê ên bi waazî de wê di rengekê bi wê rengê de wê were ser ziman ku wê, dema ku wê maniyê wê werênina ser ziman wê bêjin ku wê mirov wê di nava welatê tariyê de wê, bigihijê hişmendiya xwe û wê piştî ku ew digihijê hişmendiya xwe wê heft dûayan ji yazdanê mazin re wê bikê. Piştî yazdanê mazin wê dengê mirovê pêşî wê bikê û wê, bi gotina 'silev li te ey mirovê di nava nebaşî de baş, rohnîya di nava tariyê de, ku di wan de rûmet nebê di nava aferendiyên xirab de weke yazdanê dijî. ..' Piştî wê bê gotin ku wê mirovê pêşî wê jê bixwezê û wê bêjê ku 'bo aramiyê were. Tu xezneya aramî û aşîfîyê yî, were. Piştî wê di dewama wê de wê, bê goitn ku wê yazdan wê bahsê bikê û wê bêjê ku ew 'ewên baş' û wê piştî wê li ser wê re wê derfeta xilasîya wan wê biafirênê. Li vir tiştêkê din bale mirov dikişênê ew jî wê ew bê ku wê di her hawar û bangên xwe yên li yazdanê xwe dikê wê gotina 'dayika jîyanê' wê were bikarhanîn. Di wê temenê de wê, bi wê re wê, piştî manî jî wê li wê were hizirkirin û nîqaşkirin ku mirovê pêşî wê weke zindiyek mê bê. Di wê temenê de wê, li wê were lê hizirkirin.

Di hinek bineterên maniyê ên li kellis û madinet madî ku wê werina dîtî de wê bahsa xilasîya mirovê pêşî wê were kirin û wê, di wê temenê de wê piştî wê bi gotinên weke 'yazdan destê xwe dirêjê mirovê pêşî dikê û wî ji welatê tarî rizgar dikê û dibê welatê rohnîyê. Li ser wê temenê wê maniyê wê dema ku wê bo silevkirina hev ku wê hertimî wê destê rastê wê bikarbênin wê ev wê, weke rewşek ku wê bi wê re wê, nimînêrbikê wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Di dewama wê dema ku mirov li ser rewşa bi gotinên maniyê dihizirê wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê gotinên weke 'dayika jîyanê' wê gotinên bi rengê 'gîyane jîyanê' ku wê, di rengekê û kirdeyek weke taqabûlî yazdanîya wan dikê wê bi wê re wê di rengekê de wê werênina ser ziman. Minaq wê di hinek şîroveyan de wê bi rengê ku ew dihê ser ziman wê bi gotina "piştî ku gîyane jîyanê mirovî pêşî rizgarkir wê piştî bikeve nava hewldana rizgarkirin û xilaskirina her pênc elementan ku ew wê bo afirandina gerdûnê wê pêwîst bin.'

Li ser wê temenê wê elementa rohnîyê wê weke elementek giring wê mani wê werênê ser ziman. Minaq wê dema ku wê bahsa afirandinê wê bikê wê têgîna elementa rohnîyê wê bahsa wê bikê û wê di wê temenê de wê bîrê ser ziman û wê bêjê ku wê, bi rohnîya ku ew hîc ne lewitî wê, roj û heyv, ku ew hinekî lewitî wê stêr û ku ew pirr lewiti jî wê avê, agir û ba biafirênê. Ev hersê afirandinên dawî jî wê weke rewşna teybet ku ew

xwedyê rewşna dewrûdayimî û hwd bin û wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, ew jî wê weke yên ku ew dikarin werina xilaskirin wê, bèn pênasekirin. Wê gîyane jîyanê wê, parastvanê xwe yê tekûz wê ê ji qata nehemîn wê berpîrsîyar wê bigirê. Piştî wê keyê rûmetê wê ji heft qatên din wê berpîrsîyar bê wê, werênê ser ziman. Minaq wê 'mirovê atlasê' ku wê weke dûnya sermilê ya' wê hinekî wê xwedyê çavkaniyek ji wê têngîna maniyê bê. Li gorî manîyan wê gerdûn wê ji deh azman û heşt ardan wê pêk were. Wê weke armanca wê jî wê bènê ser ziman ku wê wusa mazin afirandin wê bo rizgarkirina qatkên rohnîyê wê werênê ser ziman. Li gorî manîyan wê, çîrosk û ankû qatkên rohnîyê wê, di nava tariyê de wê dilgirtî bin. Wê bo ku ew werina ser sazûmana xwe wê, bi wê re wê, ew temen wê xilasiya wan wê çêbikê. Wê, di wê temenê de wê, dema ku wê wan qatkên gerdûnê wê werênê ser ziman wê, di çerçoveya weke cih û warê yazdanan de jî wê werênê ser ziman. Minaq wê li gorî manîyan wê gîyane jîyanê û dayika jîyanê û ragihandêrê wan ê sêyem wê li rojê wê bijîn. Mirovê pêşî, bakireya rohnîyê a destlênêketî wê, li heyvê bijîn.

Li ser temenekê kosmolojîkî wê maniyî wê minaq wê werênîna ser ziman ku wê minaqa wê, gerwerkên weke mars, venus, jupiter, merkur û saturn wê hinek ji wan gerwerkên ku wê di wan de wê tarî wê, were girtin û wê werina dalaqandin bin. Wê weke elementên tariyê ku ew di wan de hatina girtin jî wê werina pênasekirin. Ew rewşên elementî jî wê bi du û ankû mij, agir û ankû şawat, ba û ankû bahoz, av û ankû nêman û warê tariyê û hwd wê, weke têngîna ku wê li wan bihizirê bin. Manî wê, di awayekê de wê li ser wê rewşê re wê têngînek û ankû teoriyek li ser rohnîya rojê ku ew dema ku ew tîrêjên wê digihijina hyvê, satûrnê û hwd wê çawa wê, di parzinandinekê û ankû paqijbûnekê de wê weke maniyî wê werênîna ser ziman wê derbas bibê wê, bi rewşên rohnîyê ên weke bi gerwerkên satûrnê û heyvê ku wê dema ku wê çawa wê, ji wê rohnî dibê wê rewşên weke yên nivheyv û tamheyvê û hwd wê biafirênê wê bi rohnî û rewşa wan re wê werênê ser ziman.

Rohniyên ku ew ji rojê dihên dunyê wê weke stûnên rohnîyê wê werina bi navkirin û wê di wê temenê de wê, ji rojê heta ku wê werin wê di pêvajoya paqijiyê û ankû parzinandinê wê derbasbibin wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê li ser wê re wê bi bandûr û têngînen ji wê re wê li ser başî û nebaşiyê re wê, di nava jîyanê de wê were ser ziman. Minaq maniyî wê manî wê di pêvajoya afirîna kosmolojîyê de wê qanciye

nimînê bikê re wê werênina ser ziman. Wê di dewama wê de wê, gîyane jîyanê wê weke dostê rohnîyê wê were destnîşandin. Di pêvajoya afirandinê de wê, gîyane jîyanê wê weke weynek navendî wê bileyîzê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Li gorî manî wê, giringiya gîyane jîyanê wê hertimî wê mazin wê hebê. Ew wê hertimî wê, bi wê re nêzbûn û dûrahiya li yazdan wê, bi wê re wê, ti tişt ne kêr û ne zêde bibê. Wê di heman nîrx û giirngiya xwe de wê bimênê wê werênê ser ziman.

Di pêvajoya afirandinê de wê, di nava manîyê de wê, sê pêvajo wê hebin. Pêşîya pêşî wê li ser temenê bûyina mirovê pêşî û hwd re wê, bibê. Pêvajoya duyem wê bi afirandina gerdûnê û hwd re wê, bibê. piştî wê êdî wê, weke ku ew bû wê pêvajoya wê bibê wê, piştî ku gerdûn afirî û pê de wê, êdî temenê ji tariyê parzînanî û ankû xilaskirina qatkên rohnîyê êdî wê bibê. Li gorî ku wê manîyê wê werênina ser ziman wê piştî wê, pêvajoya sêyem ku wê bibê êdî wê, ji gîyane jîyanê wê bê xwestin ku ew nimînêrvanekê sêyem bişênê. Ev nimînêrvanê sêyem wê di nava zerdeştîyê û vegotin û felsefeya wê de wê, taqabûlî têgîna ku wê di her serê sê hezar salan de wê, şaoşyantek wê were wê taqabûlî wê bikê. Şaoşyantê sêyem û ankû nimînêrvanê sêyem ku ew hat wê êdî wê, weke ku ew wê, weke nimînêrvanê rohnîyê bê wê, di wê temenê de wê bê hanîn ser ziman.

Li ser pêvajoya paqîjîyê û hwd re wê weke ku wê augustinus wê di pirtûka xwe ku wê ji pirtûka manî a 'xazîneya jîyanê' ku wê ji wê bigirê wê, bi wê re wê werênê ser ziman ku wê 'ew hêzî wê weke ji jinên dijmin re weke lawên ne gihiştî bin. Qismek ji wan jî wê ji mîrên dijmin re weke jinên bakîra wê bîn şandin. Ew wê ew hemû di xwezayê hêzên dijminî de wê arzûyên kujar ku ew bi hesanî dikarin werina xapandin bin. Li laşekê xweşik ku ew dibînin xwe radest dîkin. Wê sehêta xwe wînda bikin. Wê piştî wê, dema ku wê girtigeha hizrên nebaş hat şikandin, û gîyane dijî ku ew serbest ma wê, bi ravin û herin û tevli hewayaya ku ew aîdî wê na wê bibin' re wê werênê ser ziman.

Di nava têgîna manî de wê, weyna ku wê li ser milê nimînêrê sêyem ku ew dihê wê bi paqîjîya bi rohnîyê û qatlkên rohnîyê re wê werê ser ziman. Ew wê, rê şanî mirovan wê bide. Di wê pêvajoya sêyem de wê, bahsa çiftên pêşî aşgalun û namrael wê were kirin. Li gorî manîyan wê ev wê weke weke hewserên hev ên pêşî bin ku ew bi hev re hatina afirandin û wê bi ketina wan a têkiliya bi hev re de wê, êdî wê dewama mirovan wê bi wan re wê were.

Li gorî hinek nivîsarên ku wê bi waazî wê di nava maniyan de wê werê ser ziman de wê, bê gotin ku wê herdû mirovên pêşî wê, çendî ku wê gerdûn ji bi keyeniya rohnîyê hatibê avakirin jî wê ew ji aliyê hêzên tarî ve hatina afirandin. Ber vê yekê wê di xwe de wê xwediyê rêgeza dualiteyî a vajî hevdû bin. Li gorî wê, elementên ku wê laşê mirov wê biafirênin wê taqabûlî ya aliyê xirab wê bikê û wê sûretê mirov wê, bi ya rohnîyê wê biafirê. Weki din jî wê, di nava maniyan de wê werê gotin ku wê mirov wê, piştî ku wê nimînêrê sêyem wê were afirandin wê hemû mirov wê ji kopîyaya nimînêrê sêyem wê bèn afirîn. Wê ji dîtbarîya nimînêrê sêyem werina afirandin.

Li gorî wê jî wê dema ku wê hêzên tarî wê beden wê biafirênin wê armanca wan wê ew bê ku ew di bedenê ew qatkên rohnîyê dilbigirin û pêşîya xilasiya wê bigirin. Li gorî manî wê hêzên tarî wê bi wê sayê wê, dûnyayê wê bi rêvebibin.

Li vir wê, aliyekê din jî wê dema ku em wê dihênina ser ziman wê bale me bikişênê. Ew jî wê di serî de wê ew bê ku wê, di wê çerçoveyê de wê, bi têngîna dualiteyî a nava tarî û rohnîyê de wê maniyî wê werênina ser ziman. gelek şîroveyên ku wê di wê temenê de wê, li ser temenê başî û nebaşîyê wê werina avakirin wê aîdiyên demên piştî manî û ankû hizrên ku ew li ser navê wî hatina vegotin bin.

Lê di aslê xwe de wê, di vegotin û kosmolojiya manî de wê ev wê di rengekê de din de wê were ku wê taqabûlî ya vegotina avêsta wê bi zelalî wê bikê wê ew bê ku wê çawa wê bi têngîna nava ahrimînişmê û mazdayiyê re wê werênê ser ziman. Wê di avêsta de wê bahsa demek bi sînor weke neh-hezar sal ku wê gerdûn wê di bin serwerîya ahriman de bê û wê, bi wê re wê, ew wê hemû tişt wê di bin serwerî û destê wî de wê were afirandin. Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê, di rengekê ku wê hev temem bikê de wê, di rengekê de wê, werênê ser ziman. Em dema ku hizrên ku wê weke ku wê bê gotin ku manî bi xwe nivîsandiya ku em dixwênin em rastî reng û nûansek din a ku ew bi wê dihê ser ziman dihên. Ew jî wê di wê temenê de wê di wê rengê de bê ku wê, ew li ser temenê dijberîyê zêdeyî wê gotinê wê di wê temenê de wê, newênê ser ziman.

Doktrina manî wê zêde komplika û tevlihevî wê di wê de wê hebê. Wê, di aslê xwe de wê gelek aliyên wê yên ku mirov wan bixwezê fahmbikê bi awayekê teorikî di wan de wê pêwîst bê ku mirov kûr bibê û wan fahmbikê bê. Wekî din bi şîroveyna ji rêzê ên bi vegotinî û ankû hinek têngînên weke bi rengên kosmolojikî-mitolojikî û hwd wê mirov nikaribê

wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Manî wê, hemû hizrên xwe wê bi gotinên felsefeyî wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê di awayekê de wê, rengê hizirkirina wî bi wê re wê, di temenekê sofistekte de wê were dîtin.

Di pêvajoya afirandina laşê mirovî de wê, di wê temenê de wê kosmolojiya ku ew bi wê dihênê ser ziman wê di regekê de wê mirov dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di rewşa fahmkirina laşê mirov de wê têngîna 'weke girtîgehekê' ku wê were pênasekirin wê di wê temenê de wê di wê de girtîbûyîna gîyanê û ankû wê weke maniyî wê werina ser ziman girtîbûyîna qatkên rohnîyê û hwd wê di wê temenê de wê, bi wê re wê, werênê ser ziman. Wê ji aliyekê din ve jî ew qatkên rohnîyê ên di laş de girtî wê weke temen û çavkaniya jîyankirina bedenê û ankû laş wê, li wê bihizirin. Di wê temenê de wê, mijare tarî û rohnîyê wê di wê nûqteyê de wê weke ku wê were ser ziman wê di zikhev û di nava hev de ku ew dibê û dijî û dibûhûrê û hwd re wê bi wê re wê were ser ziman.

Mînaq wê mijare tîkiliyên zayendî ên weke bi seksualiteyê wê aliyek wê di wê nûqteyê de wê di nava hizrên manî de wê were kirpendin. Li gorî wê ew rohnîya dilgirtî a di laş û ankû bedenê de wê bi rêya wê re ku wê mirov wê xwe bide domandin re wê xwe bide dîyarkirin, jîyankirin û domandin. Bi wê sayê de wê, xilasbûna rohnîyê wê bi zêdebûna mirovan re wê bibê wê, werênê hanîn li ser ziman.

Li ser wê temenê xwe domandina mirovan wê hinek vegotinên ku wê weke piştre li ser navê manî wê werina ser ziman weke bi waryante 'adam û hawa' re girêdayî wê di wê rengê de wê bibin. Di wê temen de wê, wê, di regekê de wê, dibîne ku ev jî wê wê ber ku wê hinekî wê çavkaniya wan wê 'ahîta kevn' bê wê hinekî jî wê cihê gûmanê bê ku wê, manî wê, di wê temenê de wê çawa wê bihizirê. Ew jî wê di wê rengê de wê werê ser ziman di nava hinek têngînên bi waazî de ku wê, adam û hawa wê, dema ku wê werin û bibin wê tembîh li wan were kirin ku ew tîkiliya zayendî nekin. Lê wê bê gotin ku wê, ku sindid ku wê li dijî kûrê adam sit dijminatîyê wê di xwe de wê bihawênê wê, hawa wê bixapênê ku ew bi arkon re bileve tîkiliyê. Ji wê tîkiliyê wê, kabil bibê. piştre jî ku wê bi dayika xwe re wê bikeve tîkiliyê wê habil bibê. Piştre wê ev herdu zaro wê bèn li dûnyê. Piştre kabil wê li dûnyê wê ji xwe re wê jinekê peydabikê. Piştî ku wê, kabil wê, bihizirê ku habil bi jina wî re ketiya tîkiliyê wê ew wî bikujê. Lê beremberê wê ji tîkiliya hawa wê bi

arkonan wê nifşna nû ên zêde dibin weke ji wê təkiliya wan. Piştî wê dihê vegotin ku wê, sindid wê cardin wê hawa li adam wê, bixapênê ku ew bikeve təkiliyê. Piştî dikeve təkiliyê wê, piştî bûyina zaroyek din ji hawa re wê arkon wê bêjê ev zaro ne ji me ya û wê, bixwezê bikujê. Piştê wê bê gotin ku adam zaroyê dihilde û ji wir dûrdikeve. Ji 'dayika jîyanê û gîyane jîyanê re dûayan dikê. Ew jî duayên wî dibihîzin. Piştê ew zaro ku wê di kurdî de wê were wateya tuxm wê, navê şatil' û ankû şitil' wê lê were lê kirin. Ev piştê wê bi navê 'sît' jî wê were naskirin.

Di wê vegotinê de wê hawa wê, di aslê xwe de wê, weke pêjneke ku wê bi wê re wê nebaşî wê were pênasekirin wê were ser ziman. Di dewama wê de wê, navê hawa wê bi arkon re wê were ser ziman. Wê piştî wê, dihê gotin ku wê, dema ku wê carek din wê hawa bixwezê adam ji ser derxê û bibê û pêre bibê wê, vêcarê wê şatil wê, lê asteng bibê û wê rajê adam û wê her deverêk din. Dihê gotin ku ev çûyin wê êdî wê ji hev cihêbûna adam û hawa hetaheta bê.

Di dewama wê de wê, di vegotinên ku wê werina ser ziman de jî wê, şatil wê, weke destpêka hemû mirovatiyê wê werina dîtin û wê werina ser ziman. Ev şewayê weke pêjneke xirab pênasekirina hawa bi navê manitiyê wê, di aslê xwe de wê çendî ku wê weke bi navê wê piştê wê ji aliyê hinek kesan ve wê were hanîn ser ziman jî lê wê di hin awayna de ev vegotin wê bi hinek rengên din ên hizirkirinên manî re wê, ne di levkirinekê de bê.

Lê hinek vegotinên ku wê di derbarê ji hev cihêbûna weke ya adam û hawa wê, di pirtûka kawanî û ankû 'pirtûka hûtan' a manî de wê, wê hinek têgîn wê di derbarê piştî ji hev cihêbûna wan de ku wê biqawimin wê werê ser ziman. Li gorî wê, zaroyên ji hawa û arkonê xirab wê hertina dojhê û yê ji adam û hawa bi şatil re wê, bina destpêka mirovatiyê û wê ji jê berdewambûna mirovatiyê wê werê. Di wê pirtûka manî a berhevkirî de wê, di awayekê de wê, têgînên bi bavê başî û nebaşiyê wê di rengekê de wê, li ser temenekê cihê wê werina vegotin. Di wê de wê, bi gîyanî wê bahsa aliyê baş û nebaşî wê were kirin. Di wê de wê bahsa vegotinek din jî wê were kirin. Ew jî wê di wê temenê de bê ku wê, dema ku wê, nifşên mirovatiyê wê piştî şatil wê bidom in wê, komek şaytan wê, raperin bikin û wê, li dûnyayê belav bibin. Piştê jî wê, keyê rûmetê wê, çar fariştayan wê bi arkbikê ku ew wan bigirê bi şûn ve werênê.

Di pêvajoyên piştê re jî wê dema ku wê bahsa pêvajoyên piştê ên weke yê manî wê were kirin wê gotinek zêde ku wê karibê zor were fahmkirin wê bi felsefeyî wê çendî ku mirov di wê de kûrbibê wê cihê wê

bê wê, gotina 'zêhnê rohnîyê' wê bi wê re wê êdî wê were ser ziman. Ew jî li gorî wê, bi laş ve girêdayîya û wê, bi qatkên rohnîyê bi laş ve girêdayîya û wê bi aqlê xwûdayî, ramana xwûdayî, têgihîştina xwûdayî, mentiqê xwûdayî û hwd re wê bi wê ve wê girêdayî bin. Vajî wê ku wê pêşîya wê aqilê xwûdayî wê bigirê bo xilasbûnê wê bermeberê wê hişê şeytanî, ramana şeytanî, têgihîştina şeytanî, mentiqê şeytanî û hwd wê, bi wê re wê bê gotin ku wê biafirê û wê bibê. Li gorî mani wê bi serwerîya başî û xilasiyê re wê, pênc sîyan wê rûbidin. Ew jî wê hêzkerin, bawerî, qanaat, sabir û hişmendî bê. Ev jî wê di çerçoveya bedenê pîroz de wê, hêza berxwedanê wê bidin. Bi wê re wê, bi zêhnê rohnîyê re wê dema ku wê di nava bedenê mirov de wê pêşketina gûharînan û hwd re wê, li xwe bi zane û serwerê bibê. Hin bi hin wê bi ber başbûn, qancbûn û tekûzbûnê ve wê herê. Piştî wê, di dewama wê de wê, ew jî di nava manîyan de wê bi têngîn, têngihîştin û hişmendîya 'mirovê nû' re wê ew wê were hanîn li ser ziman. Di nava manîyê de wê hişmendîya mirovê nû wê di wê temenê de wê, bi xwe afirandinê re wê weke têngînek ku wê bi wê re wê karibê ji gelek alîyan ve şîrove wê werina pêşxistin û wê were hanîn li ser ziman bê.

Bi kortasî wê mirov dikarê wê bêjê ku mirovê ku ew li ser serwer, bi zane, aqil û bi hişmendî û karîna xwe bixwe wê weke mirovê nû wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê vajî wê, mirovê nezan, nekerina xwe, di nava xirabî û nebaşîyê de dijî jî wê weke mirovê kevn wê bi wê re wê were pênasekirin.

Di wê temenê de wê di nava manîyê de wê, tekoşîna bedenê wê, di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, bi temenekê kosmikî weke bi bedenê keseyetî, bi rohnî û tekoşîna nava başî û nebaşîyê re de wê, were pênasekirin û ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê li ser têngîna zêhnê rohnîyê re wê bi bineterên manîyê re wê werênê ser ziman wê weke ku wê di 'kafalaya' de wê bi rizgarbûna gîyanî û ji *mirovê kevn* gihîştina *mirovê nû* wê di wê rengê de wê werê ser ziman. 'Ew wê **aqilê gîyanê** wê ji hastû kê, û serbest bihêlê. Wê **hizra gîyanê** ji sînîra kê û wê li cihê wê aqilê gûnahê afûbikê. Wê **seha gîyanê** ji yan kê, û seha gûnahan wê afû kê. **Xûya gîyanê** ji goşt kê, û xûya gûnah wê afû kê. Wê **mantiqê gîyanê** wê ji kûrahiya wê derk kê, û wê mantiqê gûnah wê afû kê. Ev wê ku wê pênc elementên gîyanê ji pênc elementên gûnahê çawa wê xilasbikê, serbest bikê wê ev awa û şekil bê' re wê werênê ser ziman. Weke ku em li vir û li ser jî dibînin wê hemû şîroveyên manî wê di çerçoveya wê têngîna bi 'pênc elementan' ku ew weke bi temenî li wan

dihizirê wê bikê û wê werênê ser ziman. Vajî wê û beremberê wê, çawa wê hebin wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bihizirê.

Li ser wê temenê wê têtîna zêhnê rohnîyê wê li ser temenê van her pênc elementên wê re wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di çerçoveya têtîna zêhnê rohnîyê de wê, şîroveyên manî û yên ku wê bi navê wî werina berhevkerin û wê di wê temenê de wê werina ser ziman wê çerçoveyek teorikî û felsefeyî bi doktrinî li ser têtîna mirovê kevn û mirovê nû ku wê bi temen bikê û wê pêvajoya ji mirov kevn gihiştina ya mirovê nû wê çawa wê bi wê re wê salixbikê wê bi wê re wê çerçoveyek hizirkirinê a kûr bi têtîgihiştin û hişmendîyek berfireh re wê bixwezênê werênê ser ziman. Em wê di wê temenê de wê, di dewma wê de wê kifşdikin ku wê ev wê weke aliyekê din ê giring ê felsefeya manî wê bi xwe re wê, biafirênê.

Di wê temenê de wê, li ser kirin û faktorên kirinên bi başî û nebaşî wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Dualiteyek rewîstî a xort wêbi felsefeyê wê li ser wê temenê wê were dîtin ku wê were pêşxistin û wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, di mirov wê de wê, tiştên baş û nebaş wê bi hev re wê bi wê re wê bijîn di mirov de. Bi gûrûr û azwerîyê re wê, ya vajî wê bêgûrûrî û bêazwarîyî wê bê jiyin. Her tiştê ku me bi başî fahmkir wê di wê temenê de wê weke ku wê, vajiya wê jî wê di wê de wê, bi wê re wê bi derfet bê ku mirov bi renekê hişmendî xwe bigihênê li wê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Minaq wê dema ku mirov wê bahsa dîlnizmî û başîyê wê bikê wê beremberê wê çawa wê gûrûr û nebaşî wê bibê. Wê di wê rengê de wê, bi wê re wê, çendî ku wê ya başî wê karibê me bigihênê têtîna ya nebaşî wê vajî wê jî wê di wê temenê de wê li gorî hizirkirina manî wê bi derfet bê.

Di felsefeya manî de wê, piştî mirinê wê, dema ku wê bahsa hebûna gîyanê wê were kirin wê li ser temenê jîyankirina wê bahsa sê rêyan wê bikê. Yek mirin, du jîyan û sê tevlihevkerin bê. ya tevlihevkerinê wê di renekê de wê weke taqabûlî rêya reankarnasyonê ku wê gîyan wê dúbare wê bibê wê werênê ser ziman. Di nava manismê de jî wê mirov wê weke ku wê piştî wê were ser ziman wê li gorî kirinên xwe yên baş û ankû nebaş wê piştî mirinê wê nêzikatîyekê wê bibînê. Di wê temenê de wê, maniyî wê bahsa 'daraza dawî a li ser wê re wê bê kirin.

Tiştê ku din wê mirov di nava têtîna û teoriya mani de wê dibînê. Ew jî weke ku em di nava mitrayiyê de dibînê têtîna şerê nava başî û nebaşîyê ku wê çawa wê di encama wê de wê, aliyê baş wê bi serkeve û wê, bi gotina 'deriyê bihûstê li dûnyê divebê û dibina yek' re wê werênina ser

ziman ku wê taqabûlî wê bikê wê şêwayekê vegotinî mirov rastî wê dihê. Manî wê bi rengê gotinên xwe wê şîrove dikê û wê dihênê ser ziman. Wê di rengê weke di çerçoveya 'zêhnê rohnîyê' de wê, rohnî wê serbest bikeve û wê rizgarbikê re wê werênê ser ziman. Li gorî manî wê, ji keyeniya yazdan wê, qatkên rohnîyê wê bilind bibin û wê werina dûnyê û li dûnyê bi wê rohnî û jîyan dibê. Di dewama wê de wê, bête ser ziman ku wê dema ku ew qatkên rohnîyê êdî nehatin wê tarî bi reşîya xwe wê li wê ser serwer bibê. Wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê alozî, nexweşî, nebaşî û hwd wê, rûbidin. Di çerçoveya têgîna manî de wê weke ku wê piştê wê, aligirên wî werênina ser ziman wê çerçoveyek vegotinî ku wê taqabûlî têgîna 'qiyemetê' wê bikê wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, hinek goitnên weke 'ev alozî, nexweşî û nebaşîyên ku wê di encama wê kêmbûna rohnîyê ji dûnyayê ku wê bibê de wê, hinek şîroveyên ku wê bi wê re wê werina kirin wê bi gotinên weke 'nîşanaka qatîna qiyemetê' wê bi wê re wê, werênina ser ziman. Di wê temenê de wê, gotinek bi wê rengê a qiyametê ku wê mani wê bikarbênê wê çawa û li ser çî temenê wê bikarbênê wê, ew jî wê gelek aliyên wê di aslê xwe de wê hê ne dîyarbin.

Mînaq wê di hinek şîroveyên manîyan ku wê piştê wê bête dîtîn û kifşkirin û ankû hinek şîroveyên di bin navê 'pirtûka waazan' a manî de ku wê werina ser ziman wê di wê de wê, nîşanakên 'qatîna qiyametê' wê di wê temenê de wê bête rêzkirin. Di çerçoveya giştî de wê dema ku em wan şîroveyan dixwênin wê dibînin ku wê di wê de wê, di rengê weke 'bi kêmbûna rohnîyê û qatkên rohnîyê ji dûnyayê ku wê ew rewş rûbidin wê werê hanîn li ser ziman.

Li vir em dîsa dubare wê weke ku me hinekî bi wê hanî ser ziman em gotina 'zêhnê rohnîyê' wê weke gotinek giring ku wê di wê temenê de wê, bête dîtîn di nava şîrove û vegotinên manîyan de wê, derkeve li pêş. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi wê ve wê were girêdan û wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê bahsa daraza piştî mirinê a li ser gîyanê wê bi başî û nebaşîyên mirov re wê bête kirin wê li ser wê têgîna zêhnê rohnîyê re wê ew wê bahsa wê were kirin. Wê têgîna zêhnê rohnîyê mirov dikarê weke 'hişê rohnîyê' jî wê bixwênê. Dibê ku wê gotina hişê rohnîyê wê baştirin wê li wê were ji xwe gotina 'hiş' wê di wê demê de wê di nava wan de wê bi zêdeyî wê were bikarhanîn û wê, berî wan di avêsta de wê were dîtîn ku wê hebê û wê di nava zerdeştîyan de jî wê were ser ziman. Maniyî li pêşîya têgînek

ku wê bi gotinek bi wê rengê re wê were ser ziman wê gotina rohnîyê wê bicih bikin û wê bi wê re wê li rex hev wê di awayekê têtî de wê werênina ser ziman. Ev şewayê hanîna cem hevdû wê di aslê xwe de wê, di derbarê rengê fahmkirinê ê maniyî de wê têtînek zêde berfireh a giring wê bi xwe re wê di renekê de wê wekek ku wê bide dîyarkirin. Maniyî wê, di wê rengê wê, ew wê, wateyê wê, zêdeyî wê weke wateyek ku wê bi wateya gotina rohnîyê re wê di hemwateyê de wê dihênina ser ziman wê were dîtî. Yan jî bi hişbûnê, bi zanebûnê û hwd jî wê di wê temenê de wê bi rohnîbûnê û hwd re wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman.

Di şewayekê de wê, dema ku wê bahsa wê were kirin wê di wê çerçoveyê de wê bi têtîna başî û nebaşîyê wê ji hev cihêkirin wê di nava mitrayîyan de wê were dîtî ku wê were ser ziman ku wê, piştî mitra bilindbû wê di roja mahşerê de wê, hingî wê kûrsûyekê wê ji wî re wê bo darazê wê bê danîn û ew wê, di wê temenê de wê, were kirin. Ew wê weke pêvajoya ji hev cihê kirina başî û nebaşîyê wê di renekê de wê bi wê re wê were şîrovekirin û wê werê hanîn li ser ziman. Di nava kosmolojiya maniyî de wê, di aslê xwe de wê ev wê weke têtînek kosmikî wê li ser wê pîr zêde wê vegotin wê werina ser ziman. Di wê temenê de wê, mitra wê çendî ku wê weke nimînêrekê yazdan wê bibin in wê weke kesekê darazvan jî wê di wê temenê de bo ji hev cihêkirina başî û nebaşîyê jî wê di renekê de wê bi wî re wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman.

Ev mijare li ser kirinên mirov ên baş û nebaşî re ku wê were ji hev cihêkirin wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Di nava Maniyî de wê di dema wî de wê, were dîtî ku wê di hinek têtînen bi waazî ên ji dema wî ku wê hena de jî ku wê were ser ziman wê, fariştayên ser mil ku ew hemû kirinên mirov dinivîsênin wê ji wan wê were bahskirin. Di aslê xwe de wê ev têtînek ku wê hê di dema mitrayîyan de jî wê nîşanaka wê were dîtî ku wê hebê.

Ev têtî wê piştî wê di nava zerdeştîyan de jî û piştî di nava maniyî de jî wê bi kiirnên xwe re wê li ser serbestbûnekê ku wê mirov wê bijî û wê bi kirina xwe wê rêya xwe wê dîyarbikê û hwd re wê di şewayekê de wê bê temenê şîroveyên ku wê werina kirin jî.

Wekî din wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirina bi têtîna kirinên mirov re wê ji nava zerdeştî û heta demên manî wê, di çerçoveyek felsefeyê û hwd de wê bê mijare nîqaşê. Wekî din wê, ew jî wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin ku wê 'çi wê karibê mirov girêbide' û hwd wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku

wê, li ser wê temenê wê, ya ku mirov wê girêdide wê dibînê ku wê di nava maniyan de jî wê weke ku wê di 'pirtûka waazan' de wê were dîtin wê bi hin şewayna wê were nîqaşkirin. Di awayekê de wê hinek nîşanakên wê yên bi nîqaşkirinê ku ew hatina kirin wê were dîtin. Hinek hizrên ku wê taqabûlî wê bikin wê di regekê de wê, di awayekê de wê, di aslê xwe de wê, were dîtin.

Di navaroka 'şapûragan'ê de jî wê di awayekê de wê, hinek têngînên ku wê di wê çerçoveyê de wê werênê ser ziman wê hebin. Yên ku ew ji wan û weke bijartî ku wê werina dîtin û wê çawa wê weke 'bina hin farişteyn' wê werênê ser ziman. Yên ku ew ne ji wan in wê weke gişt û ankû meh wê werina binavkirin. Di xiristiyanîyê de jî wê, têngîna mehê û şivanî ku wê were salixkirin bi navê îsa re wê, di regekê de wê hebê.

Di wê temenê de wê, di hinek şîroveyên ku wê weke ku wê bi rewşa mitra re wê were ser ziman wê weke ku mirov ji navaroka nivîsarên maniyan ên li 'madinet madî' ku wê werina dîtin wê, weke bi îsa re nav cihgûrandinê wê were kirin û wê di wê temenê de wê were ser ziman. Ev jî wê weke rewşek ku wê taqabûlî demên piştî manî û demên piştî weke olek fermî herêkirina xiristiyanîyê wê bikin. Lê ev wê di nava nivîsarên ku ew li madinet madî dihên dîtin di 'pirtûka olzaniyê' de wê were ser ziman. bi gotinek din wê, ev wê, weke rewşna ku wê di nava waazkirinê û hwd de ku ew dihên kirin bo bi qitmet kirinê û piştî ew bi wê rengê weke ku wê li ser xwestek manî ku wî berê hanîya ser ziman wê qaydkirin wê bê kiriin wê di wê temenê de wê weke ku wê were ser ziman. Di wê demê de wê gelek şîrove wê ne tenê di wê rengê de wê bi maniyan re lê wê bi têngînên mitrayîyan re jî wê werê dîtin. Di nava êzdayîyan de wê, helbestên pîrr zêde dirêj wê bi xiyalî wê "danûstandina nava mitra û îsa" ku wê di wê de wê were ser ziman û wê, di wê de wê, îsa wê li ser yazdan û pîrozî û ol û deman wê gelek pîrsan ji mitra bikê û ew jî wê bibersivênê wê di wê temenê de wê bahsa wê were kirin.

Mînaq wê di bineterên madinet madî de wê, weke ku wê were ragihandin wê, ji îsa weke 'şivan' wê gelek caran wê bahs wê were kirin. Li ser wê r ewê piştî wê gelek şîrove wê bi îsa re wê werina kirin ku wê mînaq keyenîya rohnîyê bo ku ew were parastin wê, bi mînaq ji şer re korbankirina mehê' wê were dayin. Ev têngîna 'şerê nava başî û nebaşîyê weke ku em dibînin wê weke mijare zêde giring wê di wê nûqtayê de wê, derkeve li pêş. Di dema mitrayîyan de wê, weke ku wê di hin rengna de wê manî jî wê werênê ser ziman wê wê, mijare şerê navê başî û nebaşîyê bi wê re bi serketina aliyê başî re ku wê şîrove bikê wê ew wê bi gotinên

şerê nava tariyê û rohnîyê re wê, salixbikê û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê, di navenda gotina xwe de jî wê têgîna keyeniya rohnîyê wê bicih bikê û wê werênê ser ziman.

Çanda îsewîtiyê weke ku em dibînin wê di demên berî ku ew bibê olek fermî wê li herêmê wê bi têkiliyên wê yên mîtrayî û manîyan û hwd re wê bi zêdeyî wê, pêşkeve û wê, di renekê weke wan wê di nava waaaz û şîroveyan wan ên teolojikî de jî wê, ji wê were bahskirin. Ev wê, weke demek giring a isewitiyê bê ku wê di aslê xwe de wê rengê pêşketina piştre ên demên wê jî wê di aayekê de wê bi xwe re wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Gotinên îsa ku wê heta roja me wê di nava kurdan de wê werina ser ziman ên weke 'şaqam li rûyekê de hat xistin rûyê de din bide ber' ku wê di temenê xwe radestkirinê de wê, werê ser ziman wê di awayekê weke ya xwe berdanê û bi wê gihiştina rehetî, aramî û rohnîyê û hwd re wê, were ser ziman.

Di şewayê şibina hev a îsa û manî wê di awayekê de wê, li ser dawîya wan jî wê were ser ziman. di pirtûka manîyan a waazan de wê, weke ku wê çawa wê manî li çarmixê hatibê lêdan wê ji jê were bahskirin. Îsa jî wê di renekê de wê, weke ku wê, were çarmixkirin. Di kurdî de wê 'çarmix' wê koka wê ser 'mix' ku wê bizmar û çar ku wê du dest û du ling wê werina mixkirin re wê were ser ziman. Di wê temenê de wê gotina çarmixê wê gotina di kurdî de wê ji gotina hijmara 'çar' û ji navê bizmarên mazin mixan pêk tê.

Di nava penteona manîyan de wê dema ku wê bahsa îsa wê were kirin wê li ser trejediya ku ew jîya re wê were jê bahskirin. Di wê nûqteyê de wê hevbeşiyek manîyan û isewiyan wê hebê. Manî jî wê bi awayekê hov wê were qatilkirin û îsa jî wê bi heman rengê bi awayekê hov wê were qatilkirin. Ber vê yekê wê di nava waazên manîyan de wê dema ku wê bahsa isa wê were kirin bi gotinên weke 'isayê miteşem', 'isayê eş kişandî', 'isayê ciwan', 'isayê darazvan', 'isayê niminêrê rohnîyê' û hwd re wê, werênina ser ziman. ev gotin wê hinekî wê gotinên kevneşopîya hizirkirina wan bin. Mînaq goitna isayê darazvan wê koka wê heta mitra wê herê. Gotina isayê niminêrê rohnîyê wê koka wê bigihijê manî û berî heta zerdeşt û hwd. Wê bi gotinên xwe yên bi qadr û pîroz hanîna ser ziman wê weke bi renekê qadrdayinê û pîrozkirinê û hwd jî wê were dîtin.

Di nava pirtûka waazên manîyan de wê çawa wê, di renekê de wê, biwatelêkirin û wê were ser ziman wê di hinek awayan de wê were ser

ziman. Minaq wê dema ku wê bahsa isayê niminêrê rohnîyê wê bê salixkirin wê weke 'isayê dîrokî' jî wê were pênasikirin û wê di wê temenê de wê li ser têngîna îsayê êş kişandî re wê, nîşanaka di bedenê de girtî mayî gîyanê wê çawa wê êşe bikişênê wê weke nîşanaka wê were dîtî û wê bi wê re wê, hinek şîrove û waaz jî wê werina pêşxistin. Heta ku wê ev rewş wê di nava maniyan de wê wusa bi qadr wê were ser ziman wê rewşa îsa û ya mirovê pêşî ku ew di nava panteona maniyan de zêde giring û weke têngîne pîroz a wê bi wê re wê şibandina hev jî wê bê kirin. Cihê heyvê ku wê weke cihê ew lê jîyankirinê wê were salixkirin wê weke îsa jî wê li wir bijî wê di hin waazna xwe de wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê, têkiliya mirovê pêşî li heyvê û ankû 'gîyane pîroz a li heyvê wê bi îsa re wê were danîn û wê bê hanîn li ser ziman.

Wê dema ku em di dewama wê de wê werina ser rewşa sazûmana civake maniyan wê di wê temenê de wê hinek rewşên ku mirov dikarê wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman wê bibin wê weke ku wê were zanîn wê 'ava qansavê' wê di nava zerdeştîyan de wê, hebê û wê di nava maniyan de jî wê, rewşek ku wê xwe bi wê 'paqijkirinê' ku wê di isewitîyê de wê taqabûlî rewşa vaftizkirinê werê kirin wê di wê temenê de wê, bi wê bi wê re wê, di rengê de wê dikarê werênê ser ziman.

Wê di wê temenê de wê yên bi wê avê paqijbûyî ên weke endamên civake mani û gûhdarvan wê werina dîtî û wê di wê temenê de wê werina herêkirin. Di wê çerçoveyê de wê, yên ku ew bi wê rengê bûna û nebûna û ankû yên weke vaftizbûn û nebûna wê dikarê di wê çerçoveya wan de jî bi gotin bikê û werênê ser ziman. Weki din wê weke ku wê di nava zerdeştîyan de wê were dîtî ji tiştên weke yêmn bi vexwartina şarabê û hwd xwe ji wan dûrgirtinê wê bê kirin. Ber ku ew ji hiş dibin.

Wê li ser temenekê xweşbînî û dilxwestinê wê were dîtî. Lê wê, di wê temenê de wê, yên endamên wê civakê û yên ne endam wê di wê temenê de wê ji hev cihê kirina wan wê bi wê re wê were dîtî. Weki din wê maniyî ku ew herina nava kijan civatê û civakê wê pêşî weke kesna lê baş hisênê bin. Wê gûharvanna baş bin. Wê pêşî wê gûharbikin û fahmbikin ku ew çi rengê bawerî, fahmkirin û hwd ew bi wê dijîn. Ev rengê wan wê di rengê de wê, taqabûlî têngîna zendê' ku wê di avêsta de wê, were ser ziman. Wê, di wê temenê de wê, werê ser ziman. Di nava civake manî de wê kesên bijartî wê di wê temenê de wê weke kesna ku ew di wê de wê weke endamên wê civakê ên ku ew ji wê bi berpîrsîyar wê werina dîtî bin. Wê di wê çerçoveyê de wê bi zane bin û wê bi wê baweriyê û nirxê wê bijîn bin. Augustine di pirtûka xwe ya bi navê 'de

haesibus' de wê, bi rengê ji jor bi ber jêr ve ku wê xwediyê hiyararşîyekê bê û wê du mamoste, heftê oldar û sêsad kesên navser ên pîrûkal wê bibinû li bin wan jî wê bi hezaran û sedhezaran civakên din wê hebin. Ev wê ast bi ast wê, di wê temenê de wê werê ser ziman. Wê bi wê rengê were ser ziman. Augustine wê, dema ku wê bahsa wan bikê yên bijartî wê axiftin û çawa li koman wê beş bikê wê werênê ser ziman. Minaq wê di nava yên bijartî de wê, qedemeya yên nivîskar ku wê li ser gotina mani wê biafirin wê hebin û ew tenê karê wan rastiyên manî û gotinên wî û waazan qayd dikin dinivîsin wê hebin. Ev kesên bijartî wê weke kesna jîyane xwe dana teoriya maniyî û wê li ser wê binivîsên û wê hizrên xwe jî wê werênina ser ziman. Di nava xalkê de wê rêzdayinek mazin wê ji wan re wê hebê. Weki din kesên weke di rengê sofîyan, kesên weke pêşeng ên oldar, kesên weke nivîskar û di derbarê bineterên maniyî de pispor û kesek weke serek ku wê bi navê *sardar* û ankû *sarat* wê werê ser ziman wê hebê.

Lê em dikarin wê jî wê werênina ser ziman ku wê di nava mertebeyên maniyan de wê, ne tenê mêr wê hebin. Wê ji jin û mêran wê biafirin. Lê dema ev mertebîfî dihê li jêr wê di mertebeya çarem de wê, zêdetirî wê, hebûn û bandûra jinan wê di nava wan de wê, pîrr zêde wê vekirî wê were dîtî ku wê li pêş bê. Weki din wê temenekê bawergehî de jî wê, renekê hiyararşîyî wê were dîtî. Ew jî wê di wê temenê de wê karibêê were hanîn li ser ziman ku wê, maniyî wê di bin serkêşîya mamosteyê serek û sê mamosteyên li dorê û li bin gelek kesên navser û weke sofîyan li dora wan û hwd wê hebin. Wê li dora wan jî wê civat bi civat wê komên mazin ku ew perwerde dikin û ji wan di ragidihênin wê bibin.

Di nava jîyanê de wê komên weke yên gûhdarker û yên bijartî ku wê werina ser ziman wê, di aslê xwe de wê, di nava hev de wê, bijîn. Lê yên bijartî wê ber ku wê weke kesna navser û bi zanîna xwe derketina li pêş wê weke kesna ku ew li gotina wan were lê hisîn wê bê ser ziman. Li vir weke ku em ji nava têngîhên maniyî ên ku ew hatina kifşkiirin û derhanîna li holê wê dibîne û kifşdikê ku wê bijartîbûn wê di renekê de wê li ser bi zanebûnê û hwd re wê, xwediyê temenekê bê. Minaq wê ji malbetekê wê karibê zaroyê li cem yekê bijartî bi zane bihêlê ku ew weke wê kesê bijartî ew jî bibê yekê bijartî. Di wê temenê de wê, weke bibê xwediyê fêrbûnekê. Di wê temenê de wê, mertebe weke ku em di nava manîtiyê de wê dibînin wê temenê wê li ser bizanebûn û fahmkirin û di wê de bi kûrbûnê û hwd wê ava bê. Weki din wê kesên bijartî wê, di

rengê de wê weke kesekê bi zane û wê karibî weke 'mamoste' jî were bi navkirin û dîtin.

Kesên ji bawerîya manî wê weke kesên ku ew di rêya rohnîyê de bin wê werina dîtin û wê werina ser ziman. Di wê temenê de wê pêşî wê hemû nivîsarên manî û yên bi navê wî fêr bibê. Wê di dewama wê de wê, di wan de wê kûrbibê. Wê li ser wan wê fêrbûna xwe wê, bi ponijîn û bihîstin û dîtinên xwe re wê dewlemend bikê. Di wê temenê de wê di nava hiş û dûnya ku ew dijî de wê têkiliyek bi hişmendî û fahm wê dênê. Li ser wê re wê, di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Kesên ku weke bijartî û xwe dana wê hinekî din wê di jîyan û jîyankirina xwe de wê, bi rêgezên dîyar û hinekî hinek hişk wê bijîn. Di nava civatê de wê tiştên ku ew werênê li cih wê bibin. Ew berpîrsiyarîyên wê û ankû wî zêdetir wê hebin. Bo bijartinan wê pênc ferman û sê mihur bin. Bo gûhdarvanan jî wê deh rêgez hebin. Ev jî wê, bi rengê weke li deest, dev û dilê xwe serwerbûnê re wê werina ser ziman. Minaq wê mihre dev wê, ji ji her cûre derewê xwe dûrgirtin, gotina xirab û nebaş û xwarina goşt wê, xwarinên bi haveyn û ji şîr çêdibin wê nexwê. Li gorî bawerîya mani wê xwarin wê bêhn û rengê wê koka wê herê dûnya rohnîyê. Ew li gorî cûreyê wan wê di wan de wê rohnî wê cihêyîya wan wê bide nîşandin. Wê li gorî wê, minaq wê tiştên weke şebeş, patix, tirozî û hwd wê, weke şîniyên weke wan bi xwarina wan wê bijîn. Wê av wê hindik wê were serifendin. Tiştên weke bê ji xwe herê wê, bikarneyênê, ber ku wê ew wê, wan ji peyame pîroz wê karibê dûrbikê. Ber vê yekê her tiştê ku ew mirov ji xwe dibin û hişê mirov ji mirov dibin wê di nava wan de wê, werê qadaxakirin.

Minaq wê mihre dest ku wê bahsa wê bikin wê, di nava maniyan de wê, her tiştê ku wê bi wê zirarê bide qatlkên rohnîyê wê bi wê qadaxabikê. Kûştinê qadaxa dikê. Li gorî wê kuştina zindîyan û ankş heywanan jî wê qadaxa bê. zirar dana li şînahîyan wê qadaxa bê.

Di dewama wê de wê, mihre dil wê, tiştên ku ew mirov bi wê ji xwe herê wê qadaxabikê. Tiştên weke yên şehwetê û hwd jî wê, di awayekê de wê, ji wan bê xwestin ku mirov xwe dûrbigirê. Şehwet wê li gorî wan wê weke taqlidkirina arkon'an bê. Weki ku wê di nava kurdan de wê bê ser ziman 'li dawa xwe serwer bê' re wê were lê nerîn û wê bê hanîn li ser ziman.

Weki din wê pênc ferman jî wê di nava maniyan de wê bi rengê weke derew nekirin, nekuştin, xwe ji têkiliyên şehwetê ên zayendî dûrgirtin, goşt nexwarin û semyan û mal çenekirin û hwd bê. Ev wê bo yên bijartî

bûhûrîner bin. Rêgezên ku me li jor hanîn li ser ziman wê hem sê mihur û pênc ferman wê bo yên bijartî bin. Wê ne bo kesên ji nava civakê û gel bûhûrîner bin. Minaq wê çendî ku wê bo yekî bijartî wê çenekirina mal wê weke rêgezê bê wê bo yekî j inava civakê asayî bê. Wê civak wê li gorî deh-rêgezan wê bijî û wê, di wê temenê de wê li yêmn bijartî wê bihişênê û wê, di wê temenê de wê, di nava hiyararşîyekê de wê bijîn. Li gorî ku wê were ser ziman wê, ew deh rêgez jî wê ev bin: bawernekirina bi putan, derew nekirin, ne qesis bê, ne kujê, zina nekê, ne dizê, nebaşî û xirabiyê û afsûnê fêr nekê, bi baawerîyê ne kevê nava gûmanê, di warê bawerîyê de bêxwestek û bi ihmalkarî tevnegerihê û hwd bin. Ev wê weke rêgezên ku ew li gorî wan bijîn bin. Di dewama wê de wê, kesên ku wê gûnahek kir û ankû xirabiyek kir, derewek kir û yan jî tiştê ku weke bi xirabî û nebaşî kir wê çawa wê li xwe mikûr were û wê, poşmanîya xwe bide dîyarkirin. Ev wê, li gorî maniyên wê weke kirinên ku wê 'yazdanên li roj û heyvê ku wa qadaxa dikin bin.' Her wusa wê di nava maniyên de jî wê dana zekatê û li yên dervî xwe weke xwe hizirkirinê wê hebê. Wekî din wê roji girtin di nava wan de wê hebê. wê rewşên hefteyî û salî ên towbekirinê wê hebin û wê, di wan de wê, bi bergî wê cih bigirê û wê, ji kirinên xirab wê, bi şûn ve wê vegeherihê. Weki din wê di nava hinek nivîsarên di derbarê maniyên de wê were ser ziman ku wê 'ji yên bijartî re xizmet kirinê' wê bahsa wê were kirin. Ev rewş wê, di wê temenê de wê dikarê wê fahmbikê ku ev kes wê weke kesna ku wan xwe daya baweriyê û olî û wê li wan wê were hizirkirin û wê, li wan wê were hizirkirin wê were ser ziman.

Weki din di nava maniyên de wê, hemû xwarin û tiştên ku ew dihên xwarin wê pîroz wê werina dîtin û wê di wê temenê de wê nêzîkarî wê li lê were kiriin. Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê bêjê ku wê wê ev wê sedema wê jî wê bê ser ziman û wê bê gotin ku wê ber ku wê di wê de wê, qatkên rohnîyê ku ew di wan de heya wê ber wê bê.

Di wê temenê de wê, hertimî wê li xwarinan wê bi xesasiyeteke zêde mazin wê nêzîkatî wê were kirin. Weki din wê tiştên weke yên xwarinê wê şînayî jî wê wusa wê pîroz wê werina dîtin. Ber vê yekê wê bi zêdeyî wê, were gotin ku wê bijartinên maniyî wê xwe ji rewşên weke yên çandîniyê û hwd wê, dûrbigirin, bo ku ew zirarê nedina tiştê weke şînî. Li ser wê temenê wê di tekstek maniyî de wê, ev gotin wê li ser wê temenê wê werina nivîsandin. 'Min te qûtîkir, ne pirçiqand, û ne jî min li ser êgir pijand. Yekî din ew kir û hanî. Nûha ez ber vê yekê bêî ku ti xwe di bin gûnahekê de hîs bikim ez te dixwûm.' û hwd re wê werênê ser ziman.

Wê dema ku wê xwarinekê wê bixwûn jî wê di bin deng û kirina berg û xwandina gotinên pîroz de wê bikin. Ew bi wê bawer dikin wê di serifendina xwarinê de wê qatkên rohniyê wê, bi rêya wê bibê. Piştî xwarin xwarinê xwe rehetkirin û rehetberdanê wê weke bo serbestbûna qatkên rohniyê bê.

Weki din wê weke ku wê maniyê wê sadaqa wê bidin wê, di dewama wê de wê rojî jî bigirin. Di dema rojgirtinê ne xwarin xwarin û ne jî ketina têkiliyek zayendî de wê, di nava wan de wê weke rêgezê pîroz wê were dîtin. Wê rojî wê, bi hefteyê salî û rojane wê di sê awayan de wê were girtin. Yên gûhdarvan wê roja yekşemê û yêmn bijartî wê yekşem û dûşemê wê rojî bigirin. Di wê dema rojgirtinê de wê li hev bi civatî wê kom bibin û wê kesên bijartî û ankû navserî xwe wê axiftinan ji girseyan re bi komî wê bikin. Wê bergan wê bikin. Rojiya salê ku wê heyv wê gilover bû wê destpêkirin û wê heyvekê wê were girtin. Di dawîya rojiyê de wê, roja cejnê 'bama' wê were pîrozkirin. Weki din wê 'rojiya yimki' wê hebê ku ew jî wê her du rojan wê were girtin bê. Ev jî wê ji aliyê mamosteyên ser serê civatê ve wê were kirin û ev wê weke 'rojiya ohrmazd yimki' jî wê were bi navkirin. Wê bo ohrmazd bê ku w gerdûn avakir. Weki din wê 'rojiya sisin yimki' wê hebê ku ew jî her serê du rojan wê piştê wê were girtin wê piştî miirna manî wê yê pêşengên civate maniyên wê bikin. Piştî wê, ber ku îsa jî baxtê mani parvekirîya wê bo jî wê, du roj wê, werina kirin. Weki din rojiya sê nîmînêr yimki'yan û rojiya mani a du rojan wê hebê ku wê bi heman rengê wê were girtin.

Weki din wê di nava maniyên de wê, bergkirin wê çar caran wê were kirin. Dema ku roj derket û dema ku roj li ser serê mirov bû û dema ku roj çû ava û ya dawî piştî roçûna ava wê di dema nêzî nivê şevê de wê were kirin. Wê dema ku wê berg bikê jî wê bi gotina 'ji nebaşî û kêmesîya dûrî ey rêberê me manî, temenê rohniyê, dara jîyanê û bi her tiştê ku ew bûya şifa dara mazin' û hwd re wê were ser ziman. Dema ku wê di dewama wê de wê bidest bergê bikê wê bi gotina bi dilekê paqij û zimanekê dûrûst û baş re wê, dest pê bikê. Lê di her demê de wê, di ser gotina xwe wê pêwîst bê ku wê gotina 'rohniya pîroz' bilêvbikê. Piştê wê bi gotina ji bavê pîroz re sa zatê bi nûr re ez berg dikim re wê bîne ser ziman.

Weki din wê tewbekirin û ankû li xwe mikur hatin wê ew jî wê weke aliyekê din bê ku wê di dewama wê de wê bi maniyên re wê, were kirin û wê were ser ziman bê. Wê dema ku wê tiştê ku ew pêwîst ba bikê û

nekir, tişteke xirab kir, pêwîstiya bawerîya xwe ne hanî li cih û hwd wê, di wan de û di rewşên weke wan de wê poşmaniya xwe wê bikê û wê, bêjê ez carek din wê nekirinê nakim. Wê piştire wê li şûna wê nekirinê wê tişteke wê bide kesekî din. Yan jî wê li şûna wê nekirina wê xwe rojiya yimki wê bikê ku wê bi wê bide nîşandin ku ew bi pêxemberê xwe û yazdanê û bawerîya xwe ve girêdayî ya. Di rewşên towbekirinê de wê li pêşîya kesekê bijartî û ankû mamosteyê li ser serê civakê wê li ser çokan wê rûnihê û wê ew wê bikê.. Weki din wê dema ku ew tewbekir jî wê herî hindî wê sê kes wê li dorê wê hebin. Ber ku ev tewbekirin wê carna wê bi civatî wê were kirin wê herkesek wê ji hev re wê bê wê bi şehid.

Weki din di nava maniyên de wê cejna bama wê weke cejnek giring bê. Wê, di wê cejnê de wê, hemû civat û civak wê werina cem hev û wê hev bi bîr bikin. Wê, xwarinê wê ji xwe û hev re wê çêbikin. Wê, ev roj wê weki din weke ku wê di hinek bineterên nivîskî de wê, were ser ziman û wê weke roja birhanîna mani û bo wî li hev bi civatî kombûnê jî wê were dîtin. Di rewşa bergîrinê de wê, sibehe cejna bama de wê dûayên ku ew ji gotinên pîroz ên mani hatina jiberkirin wê bi dengê xweş wê werina xwandin. Wê bi gotinên girêdana xwe dihênina ser ziman wê were ser ziman. Minaq di destpêka gotinê de wê gotinên weke 'em ji serkevîna te ya mazin, bavê me û nîminêrî rohnîyê re xîsmetê dîkin, ey mani.'

'Em ji vê bamaya pîr xweşikûbaş û kursiyê rohnî ku ser rûniştina re xîsmetê dîkin.' 'Em ji taca di bariqê a ser serê te re xîsmetê dîkin.' 'Em ji vê dîtbarîya tekûz û wê wênayê xweşik re xîsmetê dîkin.' 'Em ji te û yên bi ter dihên yazdan û ragihandinê wan re xîsmetê dîkin.' 'Em ji yên bijartinê û civatê re xîsmetê dîkin.' 'Em ji mamosteyên mazin re hûrmetê dîkin.' 'Em ji her sê nîminêran re hûrmetê dîkin.' 'Em ji nivîskarên bi sîyan û rûmet re hûrmetê dîkin.' 'Em ji wê xwandina xweşik re hûrmetê dîkin.' 'Em ji yên bijartî re hûrmetê dîkin.' 'Em ji bakîreyên pîroz re hûrmetê dîkin.' 'Em ji hemû gîyanên te yên rastî ên bijartî û bi rohnîyê bûna hûrmetê dîkin û rêza xwe didin nîşandin.' ...

Ev wê weke dûayek wan ya pêşî a ku ew di cejna bama de wê, dema ku ew li hev pêşî lev ghiştin hev wê bixwênin bê. Maniyê wê, di rengekê de wê weke ku mirov wê di awayekê de wê dibînin weke têngnek ku wê di dewma wê de wê, bi gelek aliyan ve wê, li ser wê temenê ku mirov wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman bê. Di nava maniyê de wê, heta roja me wê li gelek têngîhên bawerîyî ên ku ew berî û piştire li herêma hebûna jî. Lê xosletekê giring ew ku maniyê wê, li ser temenekê dûalî û gnostîkî wê weke baweriyek bi felsefeyê pêşdikeve û wê, di wê temenê de wê,

xwediyê temenek û kevneşopîyek zêde berfireh bê ku mirov wê werênê ser ziman bê.

Weke baweriyekê û felsefeyekê pêşketina manitîyê li herême

Di aslê xwe de wê, manitî wê pêwîst ku mirov şîroveyek giştî wê li ser temenê wê re wê bi wê re di çerçoveya herême de wê bi wê re wê bikê. Manitî wê di aslê xwe de wê dema ku mirov wê, mijare wê li wê dihizirê wê dibînê ku wê weke têgînek herêmi ku wê li ser kevneşopîya wê ya hizirkirinê re wê bihizirê. Di awayekê de wê zêde komplika bûyina manitîyê wê aliyekê wê jî wê çavkaniyên wê yên bi dîrokî ku ew li ser wan re xwe pêşdixê û esasdigirê bê. Wê di wê temenê de wê manitî wê bi wê re wê, dîmenekê wê bide me. Lê wê dema ku em bi têgînek felsefeyî manitîyê wê dihildina li dest û wê li wê dihizirin wê bi wê re em wê dibînin ku wê, çawa wê weke baweriyekê ku wê çawa wê dîmenekê berfireh wê bi wê re wê hebê bê. Di awayekê de wê, weke pêvajoyek xwe nûkirinê li ser rewşên nû ên aqil re ku wê di dewama mitratîyê-zerdeştîyê de ku wê weke pêvajoyek bi aqil û kûr a olî û felsefeyî wê werênê ser ziman bê.

Wê di wê temenê de wê, hizrên baweriyî ên weke bi isewitîyê re ku wê werê û pêşkeve wê ji wê zêdetirî wê rewşên ku weke trejediya îsa wê bina xwediyê bandûrek mazin wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê, ji aliyekê ve jî wê li wê xwedî derketin wê bibê. Wekî din wê ji aliyê kosmolojiya manitîyê ve ku mirov li wê dihizirê wê, di rengekê de wê, kevneşopîya mitrayî û zerdeştîyê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Mijare manitîyê wê, di aslê xwe de wê, çendî ku mirov li ser wê bihizirê û wê fahmbikê wê cihê wê bê. Ber ku wê di wê temenê de wê, ew wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê weke pêşketinek nû a bi aqil a demkî wê bide dîyarkirin. Hetaroja me wê, bi şîroveyên ku wê ji aliyên baweriyên serdest ên roja me ve wê, kirpendinên ku wê bi wê re wê werina kirin wê, di awayekê de wê, ne zêde vegotinbar bin bo manitîyê. Wê tenê wê karibin aliyekê û hinekî wê werênina ser ziman. Wekî din wê manitî wê, di wê rengê de wê, çerçoveya wê ya gerdûnî û ankû armanca manî a bi rengê pêşxistina baweriyek gerdûnî ku ew ji hemû sînorê ziman, çand û herêman derbas dikê jî wê, di wê temenê de wê di reng û awayekê de wê weke ku wê hinekî wê pêkwere.

Têgîna manitîyê wê di awayekê de wê li pêşîya dema xwe wê, di rengê de wê xwediyê awayekê pêşketinê û şewayê wê bê. Qalib, darêjk û çerçoveya ku wê manî wê di wê temenê de wê bi gotin bikê wê, piştê wê, bi şewayên cihê jî wê karibê ji aliyê olî, felsefeyî û rewîstî ve wê, bibê temenê şîroveyên bi aqilê felsefeyî û hwd. ..

Wê dema ku mirov wê hinekî jî wê li ser wê temenê û awayê wê re wê li wê dihizirê wê dibînê ku wê manitî wê weke têgîmek rewîstî a ku wê di awayekê de wê, çawa wê, bi pêvajoyên hizirkirinê wê xwe bide pêşxistin bê. Di çerçoveya têgîna mantiqê rewîsta maniyî de wê bi wê re wê dibînê ku wê di rengê de wê çawa wê, li ser temenê rohnîyê wê, di rengê de wê, hebûnê, jîyan û kirinên wê yên başî wê werênê ser ziman wê bi wê re wê li wê bihizirê. Manitî wê, çendî ku wê, di awayekê de wê weke ku wê bi dualiteyek nava tari û rohnîyê de wê, xwediyê têgînek dualist a ziddê hev jî bê lê di aslê xwe de wê, di nava têgîna wî ya dualistî de wê, ev wê ne wilqasî hesan bê ku mirov wê tenê wê bi wê rengê wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, di rengê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mirov wê werênê ser ziman ku wê mijare manitîyê û rengê hizirkirina li dûaliteyê wê, di rengê de wê, dema ku mirov wê li şewayên şîroveyên li ser maniyê û yên wê cihê û cihê dinerê mirov rastê sê awayên şîroveyî dihê. Yek wê, şîroyên ji aliyê mani bixwe ve ku ew dijê û di temenekê de wê ew wê, bi wê re wê têgînên xwe wê werênê ser ziman bê. Ya din a duyem wê şîroveyên ku wê ji aliyê têgîn û baweriyên din ve ku wê li ser manitîyê wê ji aliyê xwe ve wê bikin bê. Aliyê din ê sêyem jî wê, şîroveyên ku wê weke li ser navê manî ku wê piştî gotina manî ku wî xwestiya ku ew hemû tiştî binivîsênin ku ew dihê nivîsandin û bi wê re literaturek maniyî a nivîskî bi wê re pirr zêde afirîya bê.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê, manitîyê wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman wê, di rengê de wê, weke ku me li jor li deverê hanî ser ziman wê, gelek fektor û dîmen wê weke di zikhev de wê bi wî û pêşketina wî re wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê mirov dikarê wê bêjê ku wê olzaniya maniyî wê di temenekê kosmolojikî de wê, di wê de wê bi kûrbûna di hebûnê de bi têgîna rohnîyê re ku wê, xwediyê rengê fahmkirinê bê wê bibê. Wê di wê rengê de wê bi wê re wê, di rengê de

wê, were dîtin ku wê li wê were lê hizirkirin û wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di nava Manitiyê de wê, çerçoveya ku wê were dîtin wê di awayekê de wê, ji sê aliyan ve wê, dikarê wê bi hev girtinek giştî wê bi çerçoveya pêşketina manî re wê werênê ser ziman. Yek wê li ser wê xate maniyî a bi çerçoveya mitrayî-zerdeştîyî bê ku wê li ser wê kevneşopîyê re wê, di rengê de wê xwediyê şewayekê pêşketinê û temenekê hizirkirinê a bi wê pêşdikeve bê. Aliyê din wê, dema ku em di çerçoveya wî û dema wî de wê werênina ser ziman wê, çawa wê, bi aqilê demê ê felsefeyî wê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Minaq gotinên weke 'seha gîyanê', 'mantiqê gîyanê', 'hizra gîyanê', 'hişê gîyanê' û ankû 'zêhnê gîyanê' û hwd wê, weke gotinên ku wê di wê temenê de wê, di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Wekî din wê, di awayekê de wê, hinek şîroveyan ku wê bi manî re wê werina kirin wê weke ku wê, di vegotina manî a weke li ser têgîna adam û hawa' de jî wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê maniyî wê çawa wê li wê bihizirin ew wê hê weke aliyekê ne dîyar bê. Ya ku ew dihê ser ziman wê tenê wê, weke têgînek li gorî têgînên baweriyî ên dervî wê ku wê werê kirin bê. Wê dema ku em li gotinên manî ên weke 'dayika jîyanê' û hwd wê, li wan dihizirê wê di wê temenê de wê ev wê weke gotinna ku wê di wê temenê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di nava maniyên de wê, ne tenê wê mêr wê weke bawermend û ankû perwerdekarê civatê wê karibê derkeve li pêş. Di nava wan de wê, jin û mêr wê, di rengê de wê karibê li ser wê temenê ew derkeve li pêş û li pêşîya civatê wê karibê axiftinê bikê û ew di wê temenê de ew were zanîn û nasîn. Di wê rewşê de wê maniyî wê, xwediyê têgînek ku mirov wê bi teybetî wê ji gelek aliyan ve wê bikirpênê û wê werênê ser ziman bê.

Piştî zerdeştîyê wê, li dora demê dirêj a weke milanyumekê wê demê zêde dirêj wê derbas bibê û wê di wê demê de wê gelek kevneşopî û hwd wê heta dema manî wê biafirin. Di wê temenê de wê manî wê bi wan kevneşopîyan re jî wê, xwe bi temen bikê. Li herêmê wê zerdeştî wê, di dema medîya de jî û piştê di dema sasanîyan de jî ku wê çendî wê ji hev cihê wê xwediyê şewayana fahmkirinê jî bê wê, di wê rengê de wê, mirov karibê wê di rengê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê weke têgîn û baweriyek fermî wê bibê.

Salixkirinên maniyî gotina rohnî û tariyê weke du dîyardeyên temenî di fahmkirina xwe de

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê bahsa têtgîna mani wê bikê wê weke ku me li jor hanî ser ziman wê, gotina rohnîyê û tariyê wê di wê temenê de wê weke dualiteyek ku wê bi zêdeyî wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Felsefeya manitîyê wê, di awayekê de wê cewherê wê li ser gotina rohnîyê weke ku em di wê temenê de wê dibînin wê ava û rûniştî bê. Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirina rohnîyê û tariyê wê, di wê temenê de wê weke aliyekê pêwîst ê ku em di çerçoveya felsefeya baweriya mani de wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê dema ku mirov wê li wê têtgîna mani a rohnîyê dihizirê wê dibînê ku ew her tiştê ku ew heya wê di nava jîyanê de wê weke bi wê re wê, werênê ser ziman. Wê di nava tiştên dijîn, dibin, şîndibin û hwd wê di wan de jî wê, di wê temenê wê bi 'hebûna rohnîyê' û ankû 'hebûna qatkên rohnîyê' re wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Mînaq wê, şîniyek ku ew dibê wê bi awa û rengê xwe re wê hebê û wê, di wê temenê de wê di nava rengê wê de wê li ser temenê tîrbûn û tîrnebûna rohnîyê di wê de ku ew bi kombûyi û heyî re wê werênê ser ziman.

Rengê şîniyan wê, weke bacanan, tirozî, pîvaz, genim û hwd wê bi hemû rengên din ên şîniyên din re wê di wê temenê de wê, di çerçoveyek ku wê mirov dikarê wê werênê ser ziman re wê bi wê rengê wê li wê bihizirê.

Têtgîna manitîyê a di wê temenê de ku wê di tiştên şînayî û hwd de wê li rohnîyê û qatkên rohnîyê wê bigirê ku mirov wê bi aqilekê dema hemdem re wê li wê bihizirê wê mirov wê bigihênê têtgînek bi 'fotosentezî' a ku wê bi şîniyan re wê bibê û wê, di wê temenê de wê, ew wê bi wê re wê çawa bibin wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, hinek hizrên maniyan wê di rengekê de wê, di wê temenê de wê, taqabûlî wê, çerçoveyê wê bikê ku mirov wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di aslê xwe de wê, di nava hizrên maniyî de wê, di wê rengê de wê mijare rohnîyê ku mirov wê, hilde li dest pêşî wê li ser du temen û awayan wê dikarê wê hilde li dest. Pêşî ji aliyê temen û çerçoveyek fizîkî û bûjenî û hwd re wê werênê ser ziman bê. Wê li gorî maniyan wê her tiştê di jîyanê de ku ew bi rengê wê heya wê, ew rengê wê, û renggirtina wê di awayekê de wê bi hebûna rohnîyê û qatkên wê yên di wê de girtî re wê werênina ser ziman. Aliyê

din jî wê, di wê temenê de wê, di têtîliya wê ya bi tariyê re ku wê çawa wê ew wê di xwe de wê bigirê û wê dilbigirê û hwd re ku wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji aliyê duyem ve wê dualiteya nava rohnîyê û tariyê ku wê were ser ziman wê beremberê hev wê weke ku wê çawa wê aliyê rohnîyê wê bi awayekê weke keyeniyekê û hwd wê şîrove û pênasebikê û wê werênê ser ziman wê bi heman rengê wê aliyê din jî wê di reng û awayekê de wê şîrove û pênasebikê. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê ew wê di wê rengê de wê, werênê ser ziman. Li gorî maniyî wê, di aslê xwe de wê, dûnya û jîyane li dûnyê wê, di welatê tariyê de ku ew bûya û di wê de bi rohnîya di wê de dilhatîgirtin re ew heya wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, renekê şîroveyî wê bi wê re wê, werênê ser ziman.

Hebûna dûnyayî, fîzîkî û hwd wê, di wê temenê de wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di renekê de wê werênê ser ziman. Di hin şîroveyên manîyan de wê, di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê weke ku wê bi dijberî wê di wê temenê de wê, bi têtînek nagatîvî wê şîrove wê were kirin wê newê dîtî. Bi teybetî di şîroveyên demên destpêkê ên manîyan de ew nayê dîtî. Lê di gelek şîroveyên piştî re ku wê weke ku wê li ser pêşniyar û xwesteka manî wê werina berhevkirin û hwd de wê, ew wê, weke aliyê ku wê hin bi hin wê werê û dibê û wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman bê.

Li ser wê temenê wê wê di renekê de wê dema ku wê bahsa jîyane li dûnyê wê were kirin wê weke hebûne ku ew bi çîrosk û ankû qatkên rohnîyê ên di wê de dilgertî re ku ew bûya û heya wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Wê dema ku ew qatkên rohnîyê serbest bûn wê li gorî wê li aslê xwe de wê vegehihin û wê herina li rohnîyê. Di wê temenê de wê, mijare gîyanê wê di renekê de wê bi wê re wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman. Gîyan wê di awayekê de wê weke hebûnek ku wê, di wê temenê de wê, rohnî bi cih bibê û ew wê bibê temenê jîyanê di gîyanê de wê, bi wê re wê, di wê rengê de wê, werênê ser ziman. Ji wê rengê fahmkirina manîyan mirov wê fahmdikê ku mirov tenê bûyina xwediyê gîyanê wê nebê nîşanaka ku mirov dijî û ankû xwediyê rewşek jîyanî bê.

Bo ku ew ew gîyan bijî wê di wê temenê de wê çawa wê, di renekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, pêwîstîya rohnîyê wê bi wê re wê, hebê. Rohni wê, di wê temenê de wê, dema ku wê di wê nûqtîyê de

wê were şîrovekirin wê dikarê li ser du temenan herî hindik wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê di wê temenê de wê, bi rengê hebûna rohnîyê bê. Aliyê din jî wê weke ku mirov wê bi rêgezên fahmkirinê ku ew bi wê re li ser temenekê hişmendiyê re wê bi temen dikê û dihênê ser ziman re wê, bi wê re wê karibê wê ji aliyê wê yê din ve wê fahmbikê. Aqil wê di wê temenê de wê, di nava manitîyê de wê weke 'hikmetê' wê were dîtin û wê di wê temenê de wê weke fahmkirin û bi hişbûna rêya rohnîyê ku mirov wê bigihîjîyê, têre herê û ankû wê bibînê û hwd bê. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de ew bi wê re wê, di awayekê de wê, bi wê re wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Li kurdistanê wê wê manitî wê di rengekê de wê hê jî wê di nava gelek têtîn, kevneşopî û rengên fahmkirîna ên bi bawerî û ne bi bawerî û hwd de wê, di nava jîyane civakî de wê bijî û wê rengê xwe yê fahmkirinê wê bide dîyarkirin. Kevneşopîyên mitrayî û zerdeştîyê ku wê bi manitîyê re wê xwe bide dîyarkirin wê hemû rengên wan û yê manitîyê jî di nav de wê di rengekê de wê, hinek kevneşopîyên di roja me de em di nava pêşveçûnên êzdayî de wan dibînê.

Têgîna manitîyê a bi têtîna şerê nava tari û rohnîyê de ku wê bibê wê, çerçove û mîtolojiya wê ya bingihînî wê, dikarê wê li ser temen û awayê mitrayî û têtîna wî ya ku ew bi wê dihizirê wê di dawîya wê de wê bê gihiştin li 'aşîtiya sermed' de wê bi wê re wê were dîtin ku mirov wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Wekî din wê di têtîna dualiteya wê de wê, bi zêdeyî wê zerdeştî û fahmkirina wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Her wusa wê di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, li kurdistanê wê di xate mitrayî û zerdeştîyê de wê heta dema mani wê çendî ku wê têtîhên cihê wê bi bawerî û hwd wê bibin jî lê wê di rengekê de wê heman çavkani wê bi wê rengê bi wan re wê di reng û awayekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê bi wan re wê hebê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di serî de wê werênê ser ziman bê. Di salixkirinên maniyî de wê, mani wê di dema xwe de wê, bi gotinên aqil re wê bikê û wê di wê temenê de wê, gotinên weke rohnîyê ku wê, çawa wê têtîliya wan bi hebûna fîzîkî a dûnya ku em di wê de dijîn re wê dênê û wê werênê ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê, di rengekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê û wê bi gotinên aqilê felsefeyê û hwd re wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê bibê xwediyê têtînek xwezayî, hebûnî, aqilî û hişmendî ku ew bi wê re wê fahmbikê û

wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê mijare hizirkirinên maniyî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di çerçoveya têtîna başî û nebaşîyê de wê, di wê temenê de wê, li ser temenekê rewîstî re wê bi wê re wê li wê bihizirê. Mirov wê, di wê rengê de wê, di pozisyona xwe de wê çawa wê bi aliyê ya rohnîyê ve wê xwediyê temen û çerçoveyek jîyanî bê wê bi wê re wê li ser wê bihizirê. Gotinên weke 'başî' û 'nebaşîyê' wê gotinên weke yên bi têtîna aqilê şubjeyî ên darazî jî bin. Bi teybetî wê dema ku ev gotin wê werina ser ziman wê di rengekê de wê têtînek hizirî wê bi xwe re wê, di wê rengê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê, dema ku wê bahsa têtîna başî û nebaşîyê wê were kirin wê mani wê zimanekê bi aqilane wê bikarbênê. Di wê temenê de wê gotinên aqilê felsefeyî ê demê wê hîlbijêrê û wê di wê temenê de wê bi wê werênê ser ziman.

Di mijare hizirkirina li nava tari û rohnîyê de wê maniyî wê di wê temenê de wê, weke ku me hinekî din li jor hanî ser ziman wê di têtînek ku wê bi wê re wê çawa wê di nava hev de û di zîikhevde wê hebê û wê bijî wê bi wê re wê di wê temenê de wê li wê bihizirê. Minaq wê dema ku em xwarinekê dixwûn wê, ew xwarin wê li gorî wan wê bi têtînek rohnîyê ku ew bûya û di wê de qatkên rohnîyê hena wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê rohnîyê wê weke çavkaniya jîyanê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Maniya wê, dema ku wê, têtîliya nava rohnîyê û tariyê wê li wê bihizirin wê di aslê xwe de wê, di temenekê pîr zêde wê rengê hizirkirina wan bi awayekê komplika ku wê xwe bide dîyarkirin wê bi wan re wê were dîtin.

Di wê çerçoveyê de wê bi hesanî wê li ser gotinên weke başî û nebaşîyê û ankû dualiteya bi ziddên hev re wê wusa bi hesanî mirov nikaribê wê werênê ser ziman. Ji wê zêdetirî wê, weke ku mirov wê dibînê wê di nava maniyên de wê werê ser ziman. Di dewama wê de wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê, werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê li wê dualiteya nava tari û rohnîyê dihizirê wê bi wê re wê dibînê ku wê, di awayekê wê bi hev re wê çawa dijîn wê bi wê re wê li wê bê hizirkirin. Di nava jîyanê de wê, ev wê, weke xwediyê kombinyonekê bê wê di wê temen de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Manî cewherê jîyanê û mirov bi têtînek pîroz û yazdanî wê bi çerçoveya jîyankirinê re wê li wê dihizirê û wê di wê

çerçoveyê de wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê têngîna ´mirovê pêşî a maniyan´ ku mirov li wê dihizirê wê bi wê re wê ev wê, bi zêdeyî wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê bi wê re wê fahmbikê wê xwe bide dîyarkirin.

Maniyan hizirkirinên xwe wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê pêşbixin û wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê li wê dihizirê wê, dibînê ku wê, hebûna mirov ku ew li wê dihizirê wê di wê temenê de wê, bi têngîna tari û rohniyê re wê, bi hebûna gîyan û bedenê, û ankû gîyan û zêhnê û hwd re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê li wê bihizirê. Di demên piştre wê gotinên weke di temenekê reankarnasyonî de ku wê werina bi lêvkirin û di wê temenê de weke gîyan di bedenê de girtîkirî ya ku wê li wê were lêhizirkirin û ser ziman wê hinekî jî wê ji aliyekê ve wê di wê rengê de wê çavkaniyek wê hebê. Di mijare gîyan û bedenê de wê di temenekê objeyê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Wekî din wê li ser têngînek şubjeyî a başî û nebaşîyê re wê, li wê were lê hizirkirin ku wê çawa wê gîyan wê xilas bibê û wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Wê dema ku mirov li nava berhema manî a bi navê ´Zindagān´ dinerê wê di wê çerçoveyê de wê, li ser xûy û qarakterê û xwezaye başîyê wê di wê çerçoveye de wê were lê hizirkirin. Di berhemê de wê, gotina ´gîyane jîyanê´ ku wê weke gotinek zêde bale mirov dikişênê wê bi wê re wê derkeve li pêş. Wê weke gîyane jîyanê girtîkirî û wê çawa wê, ji tarîyê wê were rizgarkirin wê bi wê re wê li wê bihizirê. Mani wê aqil wê bi şêwayên weke hiş, rengê hizirkirinê, û hwd re wê li ser xwezaye başîyê û hwd re wê bi wê çerçoveya wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser **ziman**. Di wê çerçoveyê de wê manî wê, di dîmenekê de wê, bi têngîna dualismê wê, bi şêwayekê gnostikî wê çerçoveyek hizirkirinê heta ku ew bixwezê ku ew di wê de kûrbibê wê bi afirênê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. ya ku wê mani wê hizrên wî di awayekê de wê bi zêdeyî wê weke bikê temenekê hizirkirinê jî wê di rengekê de wê weke ku em dibînin wê, ji aliyekê ve wê ev alî bê.

Berhema manî a bi navê ´Zindagān´ wê bi zêdeyî wê, weke berhemek ku wê di wê de wê rêgezên rewîstî û bawerî ku wê çawa wê li ser temenekê başîyê wê şîrovebikê û wê werênê ser ziman wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Minaq wê dema ku wê bahsa wê bikê wê minaqe gûhdarvanekê wê bikê ku ew çawa wê bigihijê têngîna rast û bi wê re wê rêya rast û xilasiyê wê bibînê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê li

wê bihizirê. Gûhdarvanek wê çawa wê bigihêjê xilasiyê wê, di wê çerçoveyê de wê, li ser wê bisekinê.

Weke ku wê di wê xabate xwe de wê manî wê werênê ser ziman wê were dîtin ku wê bi zêdeyî wê giringiyê wê bide gûhdarkirinê û bi wê re wê çawa wê, gûhdarkirinê wê baş were kirin û wê, bi wê re wê çawa wê bigihêjê xilasiyê û hwd wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê çerçoveya wê bixwezê bi hizirkirinê xwe re werênê ser ziman.

Weke ku mirov wê di wê berhema mani û hinekî jî di nivîsarên waazên maniyên de wê bibîne wê li ser temenê karakterê başî û nebaşîyê wê çawa wê wê bi hev rastên ardnîgarî û aliyan re wê werênê ser ziman wê ev jî wê di wê de wê li ser wê bisekinê Minaq wê, gotinên weke 'rohni li aliyê bakûr, rojhilat û rojava ku ew xwe bicihdikê wê tari jî li başûr wê xwe bi cih û temen bikê' re wê werênê ser ziman.

Manî wê di mejiyê xwe de wê pirzêde wê weke ku mirov dibîne wê weke kesekê bi mereq jî bê. Minaq wê di pirtûka xwe ya vegotinan de wê, li ser kosmolojiya gerdûnê û destpêkê û bûyina wê bihizirê û wê di wê destpêkê de wê çawa wê bibê û wê çî pêvajoyan wê derbas bikê û wê, bi wê re wê, çî rûdaw wê rûbidin wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, dema ku em li nava waaz û vegotinên maniyên dinerê wê, di wê çerçoveyê de wê gelek vegotinên mitolojikî û hwd wê, di derbarê destpêka bûyinê a jîyanê, mirov, gerdûnê û hwd de wê, hebin û wê werina ser ziman. Di temenekê kosmolojikî de wê, pirr zêde wê xwediyê xiyalparêzîyêk zêde kûr û berfireh bê. Lê xosletên wê xiyalparêzîyê jî wê di wê çerçoveyê de wê were dîtin ku wê li ser temenê gotinên mantiqê û felsefeyî wê bi temen bikê û wê di çerçoveyek hizrî a zanînî û teorikî û hwd de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Mani wê dema ku wê li ser hebûnê wê bihizirê wê demê mirov divê ku navê berhema wî ya bi navê 'Rāzān' wê li vir wê bibîrbikê. Wê ev wê weke berhemek ku wê li ser temenekê gnostikî û felsefeyî ku ew di wê de wê bi têngîna gîyanê re wê di wê de wê kûrbibê û wê bixwezê nepeniyê wê bi hemû aliyên ku ew dikarê wan kifşbikê re werênê ser ziman. Li gorî hinek kesên ku ew li ser vê berhema mani dinivîsênin wê werênina ser ziman ku wê mani di wê de wê, li ser temenê rexnegirtina li hizrên Bardaisan' re wê di berhemê de wê hizrên manî wê hebin. Di kurdên demê de ku wê weke bar Daişān jî wê were nasîn wê hizrên wî yên li ser gîyanê û jinûvebûyinê û hwd re wê werênê ser ziman. Hizrên Bardaisaniyan jî dikarê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Li ser

têgîna tari û rohniyê re ku wê li wê bihizirin wê werênina ser ziman ku rohni bi zanîn û wînek azad dibê sedema başîyê. tari dibê sedema xirabi û nebaşîyê. Lêbelê bi hêza xwezayê û pêwîstîniyê rohni di wergerihê li qûdretê, zanînê, derkkirinê, û xûyûnêzîkatîya baş. Wekî din wê her zindî wê weke tiştekekê heyî û bi nirx bê. Wê her zindî wê ji rohniyê wê çavkaniya wan a jîyan û tevger û zindîbûnê wê bibê. Li gorî Bardaisaniyan wê, tariti wê mirin, bêzindîbûn, nezanî, hişk û bêgîyan bê. wekî din wê bardaisani wê werênina ser ziman ku wê xirabiya di hundûrê de wê, ji xwezaye mirov wê were. Bardaisani wê di dîmenê de wê, jinûve vejîna bedenê wê, redbikin. Ber vê yekê wê ji aliyê isewiyên demê ve jî wê, weke mezbehekê ne baş û ji rê derketî wê were dîtin û wê were dîtin. Li gorî bardaisaniyan wê, weke ku wê di nava hizrên wan de wê were ser ziman wê dûnya wê ji dema wan û piştê wê di hundirê şeş-hezar salan de wê xirabibê. Ev têgîna bardaisaniyan wê di rengekê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê wê weke têgînek ku wê di nava mitrayî û zerdeştîyan de wê li ser temenê mîtolojiya hatina sê şaoşyantana û her yekê piştî sê-hezar salan wê were û wê ev neh-hezar sal wê bibê re wê di dîmenekê de wê weke rengekê fahmkirinê a ku ew taqabûlî wê bikê wê di dîmenekê de wê were dîtin. Li gorî Bardaisaniyan wê roj û heyv wê di bin serwerîya yazdan de bin lê wê dûnya wê rêveberîya radestî zindiyên di wê de dijîn wê were kirin wê, werênina ser ziman.

Di têgîna bardaisaniyan de wê, were ser ziman ku mirov wê xwedîyê wînek azad bê. Lê rewşên weke yên stêran û hwd bi astrolojikî weke ku wê mitrayî wê werênina ser ziman wê, bandûrê li wê bikê wê bi wê re wê, bahsa wê bikê. Li gorî wan stêran bandûr nebaşî û xirabî li wê wîna azad dîkin. li gorî kosmoplojiya bardaisaniyan wê, destpêka gerdûnê û dûnyê wê ji aliyê rojhilart, rojava, bakûr û başûr ve wê bi çar elementên weke rohni, av, ba û agir re wê bibê. Li ser hevrasta wan elementan û afirandina wan wê yazdan û bin wê jî wê tari hebê. ji aliyê din ve jî wê bardaisani wê bîna ser ziman ku wê demekê piştê wê, her çar element wê tevlihev bibin û wê tari jî tevli wan bibê. Bo ku tariyê ji elementan cihê bikin serî li yazdan hat xistin. Lê yazdan di wê pêvajoya cihê kiriinê de wê, hin bi hin wê bikê. Ew bi carekê nekir. Li gorî wan wê ev jî wê weke pêvajoyek azmûnî bibê bo zindiyên rohniyê.

Li ser wê temenê wê, hemû xirabî û nebaşîyên li dûnyê wê çavkaniya wan wê bi wê re wê werênina ser ziman. Li gorî Bardaisaniyan wê, paqijbûn bi rêya bi hamlbûnê û bûyinê re wê karibê bibê.

Li gorî ku em dibînin wê bardaisani jî wê di wê demê de wê hebin û wê xwediye bandûrek ji aliyê xwe ve jî bin. Di nava hizir û kosmolojiya bardaisaniyan de jî wê, bandûra mitrayî û zerdeştîyan wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê çawa wê, bi zêdeyî wê, hebê.

Weke ku wê li ser mani re wê were ser ziman ku wê ew di pirtûka xwe ya bi navê 'Rāzān' de ku wê rexnegirtinan li hinek rengê hizirkirin û rengê şiroveyên wan ên kosmolojikî wê bikê wê, di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, karibê weke nîşanaka hebûn û bandûra wan ya demê jî bi xwe re ji aliyê ve bide nîşandin. Di aslê xwe de wê dema ku em li ser temenê hizirkirinê bardaisaniyan dihizirin wê zêde cihêbûn wê di nava wan de wê nebê. Wê heman çavkani lê ku wê di awayekê de wê bi şewayên cihê wê şirovekirinê wê were kirin wê di dîmen û awayekê de wê were dîtin. Ber vê yekê wê, gotinê weke 'dijberîya mani li bardaisaniyan' ku wê li ser wê temenê wê were hanîn li ser ziman wê, ji aliyekê ve wê mirov nikarê wê hem piştrast bikê û hem jî mirov wê nikaribê wê, weke têgînek rast wê li vir wê herê bikê. Dibê ku li ser awa û şewayê fahmkirinê û ankû rengê fahm bikê weke li ser kêmasiyên re wê, hizrên werênê sser ziman. Wê mirov nikarê di temenekê dijberî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Dibê ku manî li ser wan binivîsê û hizrên xwe li ser yê bardaisaniyan werênê ser ziman. Ew jî di heman demê de jîyane na. Lê wekî din wê li ser wê temenê wê zor bê ku mirov wê bi têgînek dijberî wê şirovebikê wê werênê ser ziman. Wê ji kû mirov digihijê wê 'qinyat û qanaatê? Wê dema ku mirov wê hizrên manî dixwêne û qarakterê wî yê li ser temenê fahmkirinê ku ew dide dîyarkirin dibîne wê bi wê mirov nikarê wê bêjê ku ew xwediye rengê dijber bê.

Weki din wê di wê berhema xwe de wê, mijarên weke 'goça gîyanê' jî wê di wê de wê li wê bihizirê. Di awayekê de wê, manî wê weke ku wê bê gotin û ew di wê berhema xwe de wê werênê ser ziman wê, piştî gîyan ji bedenê cihê bû wê, çawa wê, başî û nebaşiyên wê ji wê werina pirsîn wê bi wê di pêvajoyek darazê de wê derbas bibê wê bi wê rengê wê, weke ku wê li ser wê bisekinê. Lê di wê temenê de wê weke ku wê, di rengê de wê werê ser ziman wê, goça gîyanê weke cezayekê ji encama gûnahên wê ku wê werênê ser ziman jî wê, weke têgînek ku mirov wê, dikarê wê ji aliyekê din ve jî wê li ser wê bisekinê bê. Wê dema ku em li çerçoveya hizirkirina manî dinerin ew wê, mirina laş û cihêbûna gîyanê wê weke prosesek xwezayî a di rengê xwe nûkirinê de wê, weke ku wê bixwezê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê, hizrên jinûvebûna gîyanê wê, bi wê re wê, were lê hizirkirin.

Li gorî wê bê ser ziman wê di berhema mani de wê, rewşa dema pêxemberan û nimînêrên wan û rûdawên baş û nebaş ên demên wan û hwd re wê ser wê bixwezê bisekinê. Di dewama wê de wê, di dawîya berhemê de wê, li ser têtîgînên weke di encama şerê nava rohni û tarîyê ku wê weke ku wê mitrayî wê werênina ser ziman wê çawa wê aliyê rohniyê wê biserkeve û wê êdî wê başî serwer bibê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Manî wê bi wê têtîgîna serbestbûna qatkên rohniyê re wê bi temen û pênasê dikê û wê dixwezê wê li ser wê re wê werênê ser ziman.

Ev mijare bi têtîgîna şerê nava başî û nebaşîyê (weke mitrayî dihênin ser ziman) û ankû wê weke ku wê maniyî wê werênina ser zimanê nava tari û rohniyê û hwd wê, di wê temenê de wê weke mijare zêde giring ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li ser rewşên şenber ên jîyanê re wê di wê temenê de wê çawa wê bi aqilekê şenber û felsefeyî wê were fahmkiirn wê di wê temenê de wê bi wê re wê were dîtîn ku wê li wê were lê hizirkirin. Di wê demê de wê, her tişt wê bi aqilê felsefeyî wê were ser ziman. Hizirkirinên zerdeştîyan wê bi pêvajoyên pêşketina wan re wê, li herêmê wê, zêde pêşketî bê. Li herêmên din ên kurdistanê û anatolia jî jî wê, bi mitrayiyê re wê, weke bi rêveberiyên abgaari û komageni û hwd re wê, şêwayekê pêşketinê wê were dîtîn. Luwian wê di demên xwe yên dawî de wê, hewnasînek baş wê bi wê xate pêşketinê re wê li herêmê wê bikin. Lê ew jî wê, xwediyê çanda xwe ya baweriyê û civakî ku ew bi teybetî pêşdikeve bê. Bi çandî, bawerî û kokî û çavkaniyên wan û hwd re mirov nikarê ji hûrî û mîtannîyan dûr wan şîrovebikê.

Piştî demên kevnera pêşketinek nû wê li ser temenê aqiliya rayonali wê pêşkeve û wê di wê temenê de wê, bandûra xwe ji her aliyê ve wê li rengên hizirkirinê wê bikê. Di wê temenê de wê, manîtî wê, li ser temenê xwe û çavkaniyên xwe re wê, bi wê re wê, di reng û awayekê re wê, xwe wê werênê ser ziman û wê bi wê re wê, awayekê pêşketinê ê nû wê bi wê rengê wê bi xwe re wê, di wê xate pêşketinê de wê werênê li holê.

Çavkanî:

- *Henrichs, Albert (1979). "The Cologne Mani Codex Reconsidered". Harvard Studies in Classical Philology.
- *Dimitri Obolensky (2004). The Bogomils: A Study in Balkan Neo-Manichaeism. Cambridge University Press.
- *Bevan, A. A. (1930). "Manichaeism". Encyclopaedia of Religion and Ethics, Volume VIII. Ed. James Hastings. London
- *Amin Maalouf(1991), The Gardens of Light, translated from French by Dorothy S. Blair, Interlink Publishing Group, New York, 2007
- *Pedersen, Nils Arne(1997), "A Manichaean Historical Text", Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik
- *Ludwig Koenen, Cornelia Römer (utg.)(1988): Der Kölner Mani-Kodex. Über das Werden seines Leibes. Westdeutscher Verlag, Opladen.
- * Einar Thomassens(2011), innledning til Manikeiske skrifter,
- *Pearson, Birger A(2007)., Ancient Gnosticism Traditions and Literature, Fortress Press, Minneapolis
- *Sundermann, Werner (2009), Mani, the founder of the religion of Manicheism in the 3rd century
- *W. Eilers (1983), "Iran and Mesopotamia" in E. Yarshater, The Cambridge History of Iran, vol. 3, Cambridge: Cambridge University Press
- *John Kevin Coyle (15 September 2009). Manichaeism and Its Legacy.
- *Lieu, Samuel N. C. (1 January 1992). Manichaeism in the Later Roman Empire and Medieval China.
- *Saint Augustine, Bishop of Hippo (2006). The Manichean Debate
- *Wendy Doniger (1999). Merriam-Webster's Encyclopedia of World Religions
- *Gardner, Iain; Lieu, Samuel N.C. (2004). Manichaean Texts from the Roman Empire. Cambridge: Cambridge University Press.

- *Gulácsi, Zsuzsanna (2001). Manichaean art in Berlin Collections. Turnhout. (Original Manichaean manuscripts found since 1902 in China, Egypt, Turkestan to be seen in the Museum of Indian Art in Berlin.)
- *Melchert, Norman (2002). The Great Conversation: A Historical Introduction to Philosophy. McGraw Hill.
- *Skjaervo, Prods Oktor (2006). An Introduction to Manicheism.
- *Welburn, Andrew (1998). Mani, the Angel and the Column of Glory. Edinburgh: Floris
- *Widengren, Geo (1965). Mani and Manichaeism. London: Weidenfeld & Nicolson
- *Beausobre, de, Isaac (1734–1739). Histoire critique de Manichée et du Manichéisme. Amsterdam: Garland Pub
- *Foltz, Richard (2010). Religions of the Silk Road. New York: Palgrave Macmillan

•

Abdusamet Yigit, kurdistan, cizirabota, 2012-3
Wê bidomê. ..